

Deponering van digitale publicaties uit Vlaanderen

Een haalbaarheidsonderzoek
door de Vlaamse Erfgoedbibliotheek
in opdracht van de Vlaamse overheid

Sam Capiou

Deponering van digitale publicaties uit Vlaanderen

Deponering van digitale publicaties uit Vlaanderen

Een haalbaarheidsonderzoek
door de Vlaamse Erfgoedbibliotheek
in opdracht van de Vlaamse overheid

Sam Capiou

Vlaamse Erfgoedbibliotheek

Antwerpen 2015

Een uitgave van de vzw
Vlaamse Erfgoedbibliotheek
Antwerpen 2015

info@vlaamse-erfgoedbibliotheek.be
www.vlaamse-erfgoedbibliotheek.be

D/2015/12377/4
v1.3 - 2015-11-23

Omslag: Leeszaal van de Universiteitsbibliotheek
Gent Foto: Stefan Tavernier
Opmaak: David Coppoolse

INHOUD

MANAGEMENTSAMENVATTING	9
Literatuuronderzoek	9
Stakeholdersbevragingen	10
Sterkte-zwakteanalyse en beleidsaanbevelingen	10
EXECUTIVE SUMMARY	12
Literature Study	12
Stakeholder Survey	13
SWOT Analysis and Policy Recommendations	13
0 INLEIDING	15
0.1 Digitaal is normaal	15
0.2 Probleemstelling	16
0.2.1 Nationale bibliotheken en wettelijk depot	17
0.2.2 Samenwerking tussen bibliotheken	17
0.2.3 Samenwerking tussen bibliotheken en uitgevers	17
0.3 Haalbaarheidsonderzoek	18
0.3.1 Fases van het onderzoek	19
0.3.2 Wegwijs in dit rapport	19
I WETTELIJK DEPOT	21
I.1 Geschiedenis	21
I.2 Situatieschets België	22
I.2.1 Geschiedenis van wettelijk depot in België	22
I.2.2 Vrijwillig depot voor e-publicaties	23
2 DEPONERING VAN DIGITALE PUBLICATIES: LITERATUURONDERZOEK	25
2.1 Wat zijn digitale publicaties?	25
2.2 Richtlijnen voor een depotwetgeving	26
2.2.1 Bibliotheekorganisaties	26
2.2.2 Overheidsinitiatieven	28
2.2.3 Standpunten van uitgeversorganisaties	29

2.3	Digitale depotwetgevingen	29
2.3.1	Situatieschets internationaal	29
2.3.2	Aanpassen van een depotwetgeving	30
2.4	Vormen en systemen van deponeringskaders	32
2.4.1	Wettelijk, vrijwillig of hybride	32
2.4.2	Nationaal of regionaal	34
2.4.2.1	Nationaal	34
2.4.2.2	Regionaal	35
2.4.2.3	Conclusie	36
2.4.3	Combinatie	37
2.5	Overlegstructuur	37
3	BUITENLANDSE CASE STUDIES	39
3.1	Wettelijke uitdagingen	39
3.1.1	Definities	40
3.1.2	Selectie	41
3.1.3	Toepassingsgebied	46
3.1.4	Acquisitie	47
3.1.5	Kwaliteitscontrole en preservering	49
3.1.6	Catalografie en ontsluiting	50
3.1.7	Terbeschikkingstelling	51
3.2	Praktische uitdagingen	53
3.2.1	Definities	53
3.2.2	Selectie	54
3.2.2.1	Opmaak van een verzamelbeleid	54
3.2.2.2	Projectmatige aanpak	55
3.2.2.3	Deponering van digitale bronbestanden	56
3.2.3	Toepassingsgebied	56
3.2.4	Acquisitie	57
3.2.4.1	Deponering	57
3.2.4.2	Harvesting	58
3.2.5	Kwaliteitscontrole en preservering	59
3.2.6	Catalografie en ontsluiting	59
3.2.7	Beschikbaarstelling	60
4	BEVRAGING STAKEHOLDERS	63
4.1	Resultaten schriftelijke enquête	63
4.1.1	Uitgangspunt van het onderzoek	64
4.1.2	Selectie	65
4.1.2.1	Publicatietypes	65
4.1.2.2	Manifestaties	66
4.1.3	Deponeringskader	68
4.1.3.1	Praktische organisatie	68
4.1.3.2	Coördinatie	69

4.1.3.3	Voorwaarden	69
4.1.4	Terbeschikkingstelling	70
4.1.5	Wettelijk of vrijwillig kader	70
4.2	Resultaten focusgroepen	72
4.2.1	Focusgroep 1	72
4.2.1.1	Deelnemers	72
4.2.1.2	Meerwaarde van een digitaal depot	72
4.2.1.3	Gewenste eigenschappen van een digitaal depot	73
4.2.1.4	Toegankelijkheid	74
4.2.1.5	Selectie	75
4.2.1.6	Organisatorisch model	76
4.2.2	Focusgroep 2	78
4.2.2.1	Deelnemers	78
4.2.2.2	Selectie	78
4.2.2.3	Businessmodel	79
4.2.2.4	Return	80
4.2.2.5	Kostenefficiëntie	81
4.2.2.6	Rol van de regio's	81
4.2.3	Belgische auteursrechtregelgeving en terbeschikkingstelling	83
4.2.3.1	Juridisch kader	83
4.2.3.2	Concrete implicaties voor gebruik van een depotcollectie	85
5	SWOT-ANALYSE DEPONERINGSKADER VOOR VLAAMSE E-PUBLICATIES	87
5.1	Sterktes	87
5.2	Zwaktes	88
5.3	Opportunities	90
5.4	Bedreigingen	91
6	CONCLUSIES EN BELEIDSAANBEVELINGEN	93
6.1	Conclusies	93
6.2	Beleidsaanbevelingen	94
7	BIBLIOGRAFIE	99
7.1	Wetgeving en aanverwante regelgevingen	99
7.2	Monografieën en artikels	101
7.2.1	Algemeen	101
7.2.2	Overzicht per land	102

MANAGEMENTSAMENVATTING

De Vlaamse overheid is sterk begaan met de duurzame zorg voor het gepubliceerde culturele erfgoed dat deze regio rijk is. Nu steeds meer publicaties (alleen nog) digitaal verschijnen, dreigt een 'digitaal zwart gat' in ons collectief geheugen te ontstaan.

Een deponeringskader dat ervoor zorgt dat digitale publicaties aan de bron en kort na publicatie verzameld worden, is hiervoor een oplossing. Daarom schreef het departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media (CJSM) van de Vlaamse overheid eind 2013 een opdracht uit voor een verkennend onderzoek dat de haalbaarheid van een deponeringskader voor digitale publicaties uit Vlaanderen in kaart brengt.

De Vlaamse Erfgoedbibliotheek, een netwerkorganisatie van zes grote Vlaamse Erfgoedbibliotheeken, werd geselecteerd om het onderzoek uit te voeren. Ze werd hierin begeleid door een stuurgroep met vertegenwoordigers van de Vlaamse overheid, de erfgoed- en bibliotheeksector en het boekenvak.

Het onderzoek bestond uit vier fases:

- Literatuuronderzoek en analyse van buitenlandse praktijkgevallen
- Schriftelijke bevraging van Vlaamse stakeholders
- Aftoetsen van mogelijke oplossingen in Vlaanderen, in twee focusgroepen met Vlaamse stakeholders
- Opmaak van een sterkte-zwakteanalyse en beleidsaanbevelingen voor de realisatie van een deponeringskader van Vlaamse e-publicaties

Een 'wettelijk depot' is de verplichting voor een organisatie of individu die een publicatie uitgeeft, om een of meerdere kopieën van die publicatie te deponeren bij een door de overheid erkende instelling. Het onderzoek geeft aan dat alle ons omringende landen hun deponeringskader voor gedrukte publicaties hebben uitgebreid zodat ook digitale en online publicaties systematisch worden verzameld en bewaard.

Deze verantwoordelijkheid komt traditioneel te liggen bij de nationale bibliotheek. In België kunnen digitale publicaties alleen op vrijwillige basis bij de Koninklijke Bibliotheek (KBR) gedeponeerd worden. Weinig tot geen commerciële uitgeverij gaan hierop in. Alle bevroegde Vlaamse stakeholders erkennen dat het digitale zwarte gat een maatschappelijk probleem vormt en tonen zich bereid om na te denken over een deponeringskader als oplossing.

LITERATUURONDERZOEK

In het buitenland geldt de depotplicht niet alleen voor de meer traditionele e-boeken, e-kranten en e-tijdschriften, die ook nog op papier verschijnen. Er wordt ook ingezet op een collectie- en

archiveringsbeleid voor internetmedia die alleen digitaal worden geproduceerd. Een wettelijk depot voor digitale publicaties wordt heel breed ingevuld, zodat de bestaande wetgeving niet telkens moet worden aangepast aan nieuwe technologie.

De organisatie van een deponeringskader voor digitale publicaties is in verschillende landen regionaal ingebed (veelal op het gebied van selectie, ontsluiting en terbeschikkingstelling). In sommige landen werken de regionale en nationale depotinstellingen samen om de digitale infrastructuur vorm te geven die nodig is voor de acquisitie en langetermijnbewaring van de gedeponeerde digitale documenten.

Digitale depotcollecties in het buitenland worden steeds onder voorwaarden ter beschikking gesteld van het publiek om de commerciële belangen van de uitgevers niet te schaden. In de eerste plaats kunnen gedeponeerde e-publicaties worden geconsulteerd conform de regels van de nationale auteursrechtwetgeving. Sommige depotwetgevingen leggen nog bijkomende voorwaarden op. Wanneer depotbibliotheken de toegang willen verruimen, moeten licenties worden onderhandeld en afgesloten met de uitgevers.

STAKEHOLDERSBEVRAGINGEN

Alle bevroegde stakeholders (belangenbehartigers van auteurs en uitgevers van boeken, kranten, tijdschriften, vertegenwoordigers uit de bibliotheek- en erfgoedsector en het literaire middenveld) zijn het erover eens dat born-digital publicaties (publicaties die van meet af aan digitaal worden gepubliceerd en geen gedrukte pendant hebben) het meest bedreigd zijn. Het verzamelen van deze publicaties is een prioriteit. Dit geldt in de eerste plaats voor digitale versies van boeken, kranten en tijdschriften. Over andere online publicatievormen bestaat veel minder consensus.

Er is eenstemmigheid over de rol van de KBR, die betrokken partij moet zijn bij de praktische organisatie van een deponeringskader. Een deponeringskader voor digitale publicaties is een logische aanvulling van het huidige 'papieren' depot. Wel moet dit kader mede aangestuurd worden door de regio's. De Vlaamse Erfgoedbibliotheek is hiervoor een aangewezen gesprekspartner, als ankerpunt in Vlaanderen voor alle organisaties die de duurzame bewaring van analoge en digitale erfgoedbibliotheekcollecties op zich nemen.

Alle bevroegde stakeholders geven aan dat alleen een wettelijk verankerd deponeringskader voldoende garanties biedt op naleving en duurzaamheid van het initiatief. Voorwaarde is dat alle belanghebbende partijen voldoende inspraak krijgen in het wetgevende proces. Alleen op die manier kan een deponeringskader tot stand worden gebracht dat ruim is gedragen en daadwerkelijk wordt nageleefd.

STERKTE-ZWAKTEANALYSE EN BELEIDSAANBEVELINGEN

Het probleem van het digitale zwarte gat wordt duidelijk erkend. Er is engagement bij alle betrokken stakeholders om na te denken over de organisatie en invulling van een deponeringskader. Uit de stakeholdersbevroegingen blijkt dat er al consensus bestaat over een aantal onderdelen van dit kader. Bovendien zijn verschillende organisaties en projecten (KBR, VIAA, Meta4Books, Vlaams e-boekplatform, Gopress, etc.) bereid om mee te werken aan de technische en organisatorische realisatie van een deponeringskader. Er kan efficiëntiewinst geboekt worden door beroep te doen op de expertise, werkprocessen en digitale infrastructuur die al in bestaande projecten en organisaties zijn opgebouwd.

De bevestigingen tonen onvoldoende in welke mate individuele auteursrechthebbenden (uitgevers en auteurs) betrokkenheid tonen bij de uitwerking van een deponeringskader. Belangenbehartigers van uitgevers vrezen dat de individuele return voor uitgevers onvoldoende hoog kan zijn om vrijwillig mee te werken. Bovendien vrezen ze de controle te verliezen op wat er na deponering met hun eigen publicaties gebeurt (piraterij). Er moet met andere woorden nog gewerkt worden aan het draagvlak.

Het strekt tot aanbeveling om een initiatief op te starten om een deponeringskader voor digitale publicaties wettelijk te verankeren, met respect voor de auteurswetgeving. Dit wettelijk kader moet de ambitie hebben om 'tijdloos' te zijn en zo weinig mogelijk (toekomstige) publicatietypes uitsluiten. Gezien de onduidelijkheid over welke overheid in België hiertoe de leiding moet nemen, is er overleg nodig tussen de Belgische bestuursniveaus om een adequate oplossing te vinden.

In afwachting van een aangepast wettelijk kader moeten alle partijen die een oplossing wensen te zoeken voor het digitale zwarte gat, een pilootproject opstarten om op een structurele manier publicaties te deponeren. De praktische en de wettelijke oplossingen kunnen op deze manier naar elkaar toegroeien. Vlaanderen moet dit pilootproject opstarten, dat van meet af aan rekening houdt met de Belgische context. Op die manier werkt men proefondervindelijk aan het draagvlak en tekent het volledige kader in dialoog met alle belanghebbenden uit.

EXECUTIVE SUMMARY

The Flemish government is strongly committed to long-term preservation of the rich cultural heritage of publications from the Flanders region. As more publications appear in digital formats only, a 'digital black hole' threatens to emerge in our collective memory.

A solution can be found in a deposit framework that allows digital publications to be collected at the source, shortly after publication. Therefore, at the end of 2013 the Department of Culture, Youth, Sports and Media (CJSM) of the Flemish government issued a tender for a feasibility study, exploring the possibilities for an e-legal deposit framework for publications from Flanders.

The Flanders Heritage Library, a network of six major Flemish heritage libraries, was selected to conduct the study. It was supervised by a steering committee with representatives from the Flemish government and the heritage, library and publishing sectors.

The study consisted of four phases:

- Literature review and analysis of international case studies
- A survey of Flemish stakeholders via a questionnaire
- An exploration of possible solutions in Flanders, via two focus groups with Flemish stakeholders
- Development of a SWOT analysis and policy recommendations for the realization of a deposit framework for Flemish e-publications

'Legal deposit' is the obligation of organisations or individuals issuing a publication to deposit one or more copies of that publication at an institution recognized by the government. The research indicates that all neighbouring countries have expanded their deposition framework for print publications. This way, digital and online publications are systematically collected and stored.

This responsibility traditionally lies with the national library. In Belgium, digital publications can be deposited at the Royal Library on a voluntary basis only. Of the commercial publishers, hardly any contribute. All Flemish stakeholders surveyed recognize that the digital black hole is a public issue and are willing to consider e-legal deposit as a solution.

LITERATURE STUDY

In other countries, e-legal deposit applies not only to the more traditional e-books, e-newspapers and e-magazines, which also appear on paper. It also aims to create an acquisition and preservation policy for internet media, which are only published in a digital form. Legal deposit of digital publications must be defined in a broad manner, to prevent having to adapt existing legislation as new technology emerges.

In several countries, the organisation of a deposit framework for digital publications is regionally embedded (mostly in the areas of selection, cataloguing and consultation). In some countries, regional and national deposit libraries together provide the digital infrastructure needed for the acquisition and long-term preservation of the deposited digital documents.

E-depot collections abroad are made available to the public under restrictive conditions, to prevent harm to the commercial interests of the publishers. Primarily, deposited e-publications can be consulted in accordance with the rules of national copyright laws. In some countries, deposit legislation imposes additional conditions. When deposit libraries want to broaden the possibilities for consultation, collective licenses must be negotiated with the publishers.

STAKEHOLDER SURVEY

All surveyed stakeholders (professional bodies of authors and publishers of books, newspapers, magazines; representatives from the library and heritage sectors and literary society) agree that born-digital publications (publications which are published digitally from the outset and have no print counterpart) are most at risk. Acquiring these publications is a top priority. This shared opinion applies primarily to digital versions of books, newspapers and magazines. Less consensus exists on other online forms of publication.

There is general agreement as well about a role for the Royal Library in the practical organisation of a deposit framework. A deposit framework for digital publishing complements the existing 'paper' depot in a logical way. However, the framework must be partly orchestrated by the regions. As the Flemish anchor for all organisations involved in the long-term preservation of analogue and digital library collections, the Flemish Heritage Library is a designated interlocutor.

All interviewed stakeholders indicate that a deposit framework must have a lawful base in order to provide sufficient guarantee for compliance and sustainability of the initiative. Their condition is that all parties concerned will be properly involved in the legislative process. Only this way, a deposit framework can be realised that is widely supported and truly observed.

SWOT ANALYSIS AND POLICY RECOMMENDATIONS

The issue of the digital black hole is widely recognised. All stakeholders are willing to reflect on the organisation and implementation of a deposit framework. The stakeholder survey shows that there is already consensus on some elements of the framework. Moreover, several organisations and projects (Royal Library, VIAA, Meta4Books, Flemish e-book platform, Gopress, etc.) are willing to cooperate in the technical and organisational implementation of a deposit framework. Efficiency gains may be achieved by relying on the expertise, processes and digital infrastructure developed within existing projects and organisations.

The survey shows insufficiently to what extent individual copyright holders (publishers or authors) would be committed to the development of a deposit framework. Publishers associations fear that the individual return for publishers may be insufficiently high to cooperate voluntarily. Moreover, they fear losing control of their publications after deposit (piracy). In other words, broader support is something that still needs to be worked on.

The recommendation is to launch an initiative to construct a legal base for a deposit framework for digital publications, while respecting copyright legislation. This legal framework must aim to be 'timeless' and to exclude as few (future) publication types as possible. Given the uncertainty

as to which authority in Belgium should take the lead, the different levels of government should consult in order to find an appropriate solution.

Pending the appropriate legislation, all parties desiring a solution for the digital black hole should start a pilot project for depositing publications in a structural way. The practical and legal solutions can thus converge. The region of Flanders should initiate this pilot project, taking the Belgian context into account from the outset. The pilot project will provide an opportunity to build general support through experimental work and to design the entire framework in dialogue with all stakeholders.

0 INLEIDING

0.1 DIGITAAL IS NORMAAL¹

Iedereen is het erover eens dat we in België anno 2014 in een informatiemaatschappij leven. De rol van de digitale informatietechnologie, de daaruit voortvloeiende digitalisering, en digitale toegankelijkheid van informatie wordt steeds groter. Er duiken voortdurend nieuwe manieren op om informatie en kennis online te creëren, verspreiden en consumeren. Miljoenen mensen gebruiken internet en social media om informatie te vergaren over alles wat zij willen weten. De concepten ‘informatiemaatschappij’ en ‘kennismaatschappij’ worden gebruikt om die dynamiek te karakteriseren.

Bijna alle nieuwe informatie wordt digitaal aangemaakt, en ook steeds meer digitaal gedistribueerd en geconsumeerd. Waar tot voor kort thuis en op kantoor nog veel papier werd gebruikt (post, administratie, foto's, etc.), is digitale informatie stilaan gemeengoed. Alleen voor de traditionele gedrukte media (boeken, kranten en tijdschriften) blijft papier een vaste waarde. Een verdere verspreiding van tablets en e-readers brengt hier ongetwijfeld verandering in. Zo steeg het gebruik in Belgische huishoudens van een tablet in 2013 tot 28,9%. Een verhoging met 15,1% in vergelijking met 2012.²

In een online omgeving kan iedereen data produceren en als informatie verspreiden of publiceren. De hoeveelheid informatie die we produceren is gigantisch en blijft maar groeien. Steeds meer publicaties verschijnen vandaag als een digitale e-publicatie, waarvan niet altijd nog een gedrukte versie wordt gepubliceerd. Verwacht wordt dat het ‘digitale universum’ (de data die we jaarlijks creëren en kopiëren) elke twee jaar verdubbelt en tegen 2020 44 zettabytes, of 44 triljoen gigabytes zal omvatten. Een heel groot deel van deze digitale informatie is (al dan niet betalend) online beschikbaar. Hierdoor ontstaat de opvatting bij vele mensen dat wat niet terug te vinden is op internet niet bestaat. In België beschikte 80% van de Belgische huishoudens in 2013 over een internetverbinding.³ Bij al deze gezinnen leeft dan ook de verwachting dat dit medium informatie aflevert die ze zowel in het dagelijkse leven als professioneel nodig hebben.

Deze evolutie heeft de manier veranderd waarop in een professionele omgeving informatie wordt gebruikt. Zoekmachines als Google benadrukken de voordelen van full-text doorzoekbaarheid van een publicatie. Gebruikers zoeken niet langer via secundaire (bibliografische) bronnen naar informatie maar doorzoeken rechtstreeks de primaire bronnen. Eenvoudige interfaces en laagdrempelige zoekmogelijkheden zijn succesvol geïntroduceerd in de professionele informatievoorziening. Onderzoekers zijn niet langer geneigd om nog omslachtige procedures

1 Gebaseerd op: VAN BUSSEL (2013).

2 *Barometer van de informatiemaatschappij* (2014).

3 *Barometer van de informatiemaatschappij* (2014).

te volgen in hun zoektocht naar kennis, noch om zich (ver) te verplaatsen, bijvoorbeeld naar bibliotheken. Zeker in academische omgevingen is een stijgende hoeveelheid informatie enkel nog digitaal – en via VPN zelfs tot in de huiskamer – beschikbaar. Dit verhoogde gebruiksgemak, zowel qua consultatie als qua verwerking, lijkt hoe langer hoe meer de norm te worden.

Digitale informatie heeft daarnaast een impact op het functioneren van de maatschappij. Om deel te nemen aan de informatiemaatschappij zijn de nodige vaardigheden nodig. Inzicht in hoe informatie tot stand komt, wordt verspreid en bewerkt of kan worden gemanipuleerd kan worden is noodzakelijk. Letterlijk iedereen kan digitaal publiceren. Dit vraagt om een goede analyse van de authenticiteit van informatie en een vakkundige selectie die het kaf van het koren scheidt.

0.2 PROBLEEMSTELLING

De massale verspreiding van digitale informatie doet de vraag rijzen wie die informatie moet bewaren en toegankelijk houden. Voor gedrukte publicaties is hier in de loop der tijden automatisch een werkverdeling ontstaan. Uitgevers leveren de publicaties aan de (erfgoed) bibliotheeksector, die ze ontsluiten, bewaren en indien nodig conserveren of digitaliseren. In een digitale omgeving is dit niet langer haalbaar omdat bibliotheken meestal geen eigenaar zijn van de digitale objecten in hun collectie.

Om toegang te verschaffen tot digitale collecties sluiten bibliotheken licenties af met de intellectuele rechtheouders. Ze kopen de publicaties niet langer aan maar huren toegang tot de digitale publicaties. Bibliotheekgebruikers raadplegen de informatie via de digitale platformen van de uitgevers of service providers. Hierdoor kunnen bibliotheken niet garanderen dat ze ook in de toekomst nog toegang kunnen verschaffen tot de digitale publicaties die ze vandaag aanbieden. Vooral voor wetenschappelijke tijdschriften, die steeds meer alleen nog online en niet meer op papier verschijnen, is dit een groot probleem.

E-publicaties plaatsen de traditionele spelers in de waardeketen van het boek voor grote uitdagingen. Zowel auteurs, uitgeverijen, boekverkopers, intermediairs als de consument moeten zich aanpassen aan de nieuwe mogelijkheden en beperkingen die deze manier van uitgeven met zich meebrengt. Het langetermijnmanagement van dit soort van publicaties moet opnieuw worden uitgedacht. Digitale preserving is een zodanig complexe en kostelijke uitdaging die alleen in samenwerking met alle spelers kan worden aangepakt. Vanuit internationaal perspectief gezien bestaan er drie verschillende organisatorische modellen om digitale preserving aan te pakken.

Het eerste model, het wettelijke depot, is geografisch beperkt tot de bewaring van het nationale erfgoed. Het maakt geen inhoudelijke afbakening van welke publicaties al dan niet bewaard moeten worden. In dit model is de overheid een van de stakeholders die mee bepaalt welke publicaties op welke manier verzameld, bewaard en ontsloten worden. De laatste twee van de hieronder bescheven modellen functioneren over landsgrenzen heen en situeren zich voornamelijk in de Angelsaksische wereld. Ze concentreren zich op de bewaring van digitale wetenschappelijke publicaties. In beide modellen gaat het om non-profit organisaties die, onafhankelijk van de overheid, partnerships tussen uitgevers en bibliotheken afsluiten.⁴

4 KIRCHHOFF (2008).

0.2.1 Nationale bibliotheken en wettelijk depot

De traditionele taak van een nationale bibliotheek bestaat erin om via het wettelijke depot het nationale gedrukte patrimonium te verzamelen en bewaren. Dit depot doet dienst als ultieme bewaarplaats voor publicaties die later vaak op geen enkele andere manier nog terug te vinden zijn. Een dergelijk ‘deponeringskader’ zorgt ervoor dat toekomstige generaties toegang hebben tot de kennis en creativiteit van het verleden. Het maakt de ontwikkeling van nieuwe kennis mogelijk, stimuleert innovatie en onderzoek, en creëert bijkomende culturele en economische waarde. Nationale bibliotheken en hun deponeringskaders worden in de regel gefinancierd door de overheid.

Het mechanisme om publicaties systematisch te verzamelen is ontstaan in een periode waar het gedrukte boek de dominante informatiedrager was. Vandaag is de situatie helemaal anders. Heel veel teksten en bronnen zijn (enkel nog) online te vinden. De explosieve toename van het aantal digitale publicaties zorgt ervoor dat steeds meer landen hun deponeringskader uitbreiden met elektronische publicaties zoals e-boeken en e-tijdschriften. Ze worden hierin aangemoedigd door de UNESCO, die stelt dat ‘the need to record, preserve and make available the content of the material deposited remains, whether in the digital or the printed environment.’⁵

0.2.2 Samenwerking tussen bibliotheken

Bibliotheken bundelen de krachten en delen de verantwoordelijkheid en kosten voor preservatie. Het meest bekende voorbeeld van dit model is LOCKSS (Lots of Copies Keeps Stuff Safe).⁶ Bibliotheken bewaren digitale publicaties op een lokale server die onderdeel is van het gezamenlijk bibliotheeknetwerk. Speciale software monitort en herstelt de publicaties indien nodig.

In het LOCKSS-model mogen bibliotheken alleen die publicaties bewaren waar ze toegang toe hebben. Uitgevers moeten toestemming geven om de publicaties in dit systeem te preserveren. Deelname is gratis voor uitgevers, bibliotheken betalen een bijdrage op basis van de organisatiegrootte. Dankzij LOCKSS hebben deelnemende bibliotheken steeds toegang tot die publicaties waarop men in het verleden was geabonneerd, ook wanneer dit abonnement wordt stopgezet.

0.2.3 Samenwerking tussen bibliotheken en uitgevers

CLOCKSS (Controlled LOCKSS)⁷ en Portico⁸ zijn voorbeelden van modellen waarbij zowel bibliotheekorganisaties als uitgevers de (lopende) kosten voor digitale preservatie delen. In beide projecten dragen deelnemende bibliotheken en uitgevers bij op basis van de grootte van respectievelijk het aankoopbudget en de verkoopsomzet.

Zowel CLOCKSS als Portico zijn voorbeelden van een ‘dark archive’. Publicaties in het archief worden alleen beschikbaar gemaakt in geval van onvoorziene omstandigheden:

- De uitgever is niet langer operationeel.
- De uitgever biedt de titel of voorgaande afleveringen niet langer aan.
- Het platform waarmee de uitgever toegang verschaft functioneert (tijdelijk) niet.

5 LARIVIÈRE (2000), p. 40.

6 <http://www.lockss.org>.

7 <http://www.clockss.org/clockss/Home>.

8 <http://www.portico.org/digital-preservation>.

In Europa heeft de Koninklijke Bibliotheek van Nederland de ambitie om een soortgelijke dienst als Portico op te zetten. Uitgangspunt is het garanderen van permanente toegang tot wetenschappelijke publicaties voor de Europese onderzoeksgemeenschap, vergelijkbaar met wat Portico doet in de Verenigde Staten. Momenteel wordt in de Nederlandse KB gewerkt aan een nieuw e-depot. In 2015 zullen naar alle waarschijnlijkheid verdere concrete plannen inclusief samenwerking met Portico nader uitgewerkt worden.⁹

0.3 HAALBAARHEIDSONDERZOEK

Hoewel landen rondom ons reeds een strategie hebben ontwikkeld op basis van een van bovenstaande modellen, is er in Vlaanderen en bij uitbreiding in België geen gecoördineerde werking rond het systematisch verzamelen en bewaren van digitale publicaties. Digitale publicaties verdwijnen haast even snel als ze verschijnen, waardoor een 'digitaal zwart gat' in ons collectief geheugen dreigt te ontstaan. We kunnen nog steeds een exemplaar van het eerste boek dat ooit werd gedrukt in Vlaanderen inkijken. Vele digitale publicaties die nog maar recent het levenslicht zagen zijn verdwenen of bevinden zich in de diepste regionen van het web. Lynne Brindley, de toenmalige directeur van de British Library, waarschuwde al in 2009 voor het 'digitale zwarte gat' als er geen actie zou ondernomen worden: 'If websites continue to disappear [...] the memory of the nation disappears too. Historians and citizens of the future will find a black hole in the knowledge base of the 21st century.'¹⁰

Daarom schreef het departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media (CJSM) van de Vlaamse overheid eind 2013 in opdracht van de toenmalige minister van Cultuur Joke Schauvliege een opdracht uit voor een verkennend onderzoek dat de haalbaarheid van een deponeringskader voor digitale publicaties uit Vlaanderen in kaart brengt. Minister Schauvliege verklaarde hierover: 'Veel meer nog dan bij papieren publicaties is het achteraf verzamelen van digitale publicaties problematisch. Met de systematische verwerving en duurzame bewaring van dit materiaal in erfgoedinstellingen, moeten we voorkomen dat zeer veel born-digital publicaties op korte termijn onherroepelijk zouden verdwijnen.'

De opdracht werd begin 2014 toegewezen aan de Vlaamse Erfgoedbibliotheek die hiervoor Sam Capiau aanstelde als hoofdonderzoeker. Een onderzoeksteam bestaande uit Eva Wuyts (Vlaamse Erfgoedbibliotheek), An Renard (Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience), David Coppoolse (Vlaamse Erfgoedbibliotheek) en Pierre Delsaert (Universiteit Antwerpen) begeleidde hem in zijn opdracht. Voor juridisch advies werd beroep gedaan op Joris Deene, advocaat van het Samenwerkingsverband Auteursrecht & Samenleving (SA&S).

Dit team werd opgevolgd door een stuurgroep die bestond uit vertegenwoordigers van de opdrachtgever en het onderzoeksteam, aangevuld met diverse stakeholders: Simon Smessaert (voorzitter van de stuurgroep – Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media), Marc Bastijns (Agentschap Kunsten en Erfgoed), Mia De Smedt (Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen), Tine Philips (Meta4Books), Jan Braeckman (Bibnet), Geert Vandenbossche (Vlaamse Uitgevers Vereniging) en Mathias Priem en Debbie Esmans (Vlaams Instituut voor Archivering). De stuurgroep vergaderde vijf maal om het verloop van het onderzoek op te volgen en bij te sturen en, in de eindfase, mee te schrijven aan de aanbevelingen in dit rapport.

⁹ Mailverkeer op 29-10-2014 met Adriaan Lemmen, relatiebeheerder bij de afdeling 'Collecties' in de Koninklijke Bibliotheek van Nederland.

¹⁰ BRINDLEY (2009).

0.3.1 Fases van het onderzoek

Het onderzoek bestaat uit meerdere fasen:

1. Via bureauonderzoek worden relevante literatuur, bestaand onderzoek en buitenlandse voorbeelden in kaart gebracht. Die analyse wordt verder gestoffeerd via een meer intensieve studie van enkele buitenlandse praktijkgevallen, die tevens wordt gebruikt om mogelijke oplossingen te vinden voor uitdagingen in de Vlaamse context.
2. Op basis van het bureauonderzoek wordt een enquête opgemaakt en verstuurd naar experts en stakeholders in Vlaanderen. Deze bevraging is noodzakelijk om het draagvlak te onderzoeken, te kijken welke scenario's haalbaar zijn en zo een sterkte-zwakteanalyse te maken voor Vlaanderen.
3. Op basis van het vooronderzoek worden enkele mogelijke procesmodellen voor het deponeren van digitale publicaties globaal uitgewerkt, mogelijk met opties of varianten. De uitgewerkte procesmodellen en de resultaten van de internationale cases en de enquête worden afgetoetst met de focusgroepen.
4. De gedragenheid en de voor- en nadelen van de verschillende modellen worden uitgeschreven en vertaald in verschillende beleidsopties voor de minister.

0.3.2 Wegwijs in dit rapport

Dit onderzoeksverslag is opgedeeld in zes hoofdstukken die samen de neerslag vormen van de hierboven uitgeschreven onderzoeksfases. Het eerste hoofdstuk behandelt de geschiedenis van het wettelijke depot en schetst hoe dit momenteel in België wordt georganiseerd. Het volgende hoofdstuk, gebaseerd op literatuuronderzoek, beschrijft hoe en in welke mate men in het buitenland deponeringskaders heeft uitgebreid met digitale publicaties. Een aantal internationale richtlijnen voor depotwetgevingen worden beschreven. Ook de verschillende manieren en systemen om een deponeringskader te realiseren komen aan bod.

Het derde hoofdstuk gaat dieper in op de case studies en bekijkt hoe men in de praktijk de belangrijkste uitdagingen bij de realisatie van een deponeringskader aanpakt. Hierin gaan we na hoe deze uitdagingen een plaats krijgen in het wettelijke kader (de wetteksten) en hoe buitenlandse depotinstellingen hier in de praktijk mee omgaan.

Midden 2014 werd in de Vlaamse boeken-, bibliotheek-, en cultureel-erfgoedsector een enquête verspreid om de meningen en standpunten van alle diverse stakeholders te inventariseren. De resultaten van deze enquête werden, samen met de belangrijkste bevindingen uit het literatuuronderzoek en de buitenlandse praktijkgevallen in een focusgroep met dezelfde stakeholders besproken. Het vierde hoofdstuk vormt de neerslag van de resultaten van beide stakeholdersbevestigingen.

Op basis van de informatie die we verzamelden in de voorgaande hoofdstukken, ontleden hoofdstukken vijf en zes de mogelijkheden voor de realisatie van een deponeringskader van Vlaamse e-publicaties. Hoofdstuk vijf geeft een sterkte-zwakteanalyse van de Vlaamse situatie. Het zesde hoofdstuk presenteert de beleidsaanbevelingen voor de Vlaamse minister van Cultuur die door de onderzoekers en de stuurgroep werden opgemaakt.

I WETTELIJK DEPOT

I.1 GESCHIEDENIS

Het idee om systematisch een bibliotheekcollectie op te bouwen door een vorm van verplichte deponering bestond reeds in de oudheid met de bibliotheek van Alexandrië. Een van de acquisitiemethodes bestond er in om elk schip dat de haven aandeed te doorzoeken op nog onbekende boeken. Een kopie van elk boek werd teruggegeven, het origineel werd toegevoegd aan de Alexandrijnse bibliotheek.

Het duurde tot de 16e eeuw voor de Franse koning Frans I in 1537 een soortgelijk principe installeerde. De 'Ordonnance de Montpellier' stelde een verbod in op de verkoop van een boek zolang er geen exemplaar in de vorstelijke bibliotheek werd gedeponerd. Het initiatief kreeg geleidelijk aan navolging in andere Europese landen (Oostenrijk 1624, Polen 1645, Groot-Brittannië 1662, Zweden 1661, Denemarken 1697, Finland 1702).

In de oorsprong varieerden de doelstellingen van dit 'wettelijk depot'. In de eerste plaats verzekerde de wet dat er automatisch een volledige collectie van het nationale gedrukte erfgoed werd aangelegd en bewaard. Een van de eerste motieven was het uitoefenen van censuur. Door de verplichte deponering kwam de hele uitgeverijindustrie onder controle van de wetgever te liggen. In de 18e eeuw werd het wettelijk depot uitdrukkelijker gekoppeld aan de toekenning van auteursrechten. Een auteur kon geen intellectuele bescherming genieten zolang hij geen exemplaar aan de nationale bibliotheek had bezorgd.

In de moderne context van de 20e en 21e eeuw is het voornamelijk de functie van preservatie die in de meeste landen aan het wettelijk depot wordt toegeschreven. Het verzamelen, bewaren en toegankelijk maken van het gepubliceerde erfgoed dient een duidelijk maatschappelijk belang. Het is een essentiële peiler van een duurzaam informatiebeleid en vormt de hoeksteen van een kenniseconomie. Door elke burger toegang te verschaffen tot deze collectie en vrij gebruik te laten maken van de inhoud ervan, is het wettelijk depot voor de UNESCO richtlijnen de 'foundation of a national policy of freedom of expression and access to information'.¹¹

In de loop der tijden evolueerden niet alleen de doelstellingen van het wettelijk depot maar werd het systeem ook inhoudelijk aangepast. Tot op het einde van de 20e eeuw was papier de dominante informatiedrager. Vandaag zien we dat ons intellectueel en cultureel erfgoed op veel andere manieren wordt geregistreerd en verspreid. Er ontstaat daardoor onvermijdelijk een zeer gefragmenteerd en onvolledig beeld door de focus van het wettelijk depot te houden op alleen gedrukte publicaties. In de laatste twee decennia pasten meerdere landen de wetgeving aan zodat ook elektronische documenten systematisch worden verzameld.

11 LARIVIÈRE (2000), p. 5.

1.2 SITUATIESCHETS BELGIË

1.2.1 Geschiedenis van wettelijk depot in België¹²

Een eerste vorm van wettelijk depot werd in de Zuidelijke Nederlanden ingevoerd in 1594. Een ordonnantie verbond toen uitdrukkelijk de toekenning van het drukkersprivilegie aan de verplichting om een exemplaar van een boek af te staan aan de Koninklijke Bibliotheek te Brussel. Daarnaast bleef een soortgelijke wetgeving van kracht onder het Oostenrijkse en Franse bewind en in het Verenigd Koninkrijk. In het nieuwe koninkrijk België werd in 1840 bepaald dat twee exemplaren van elk nieuw boek terecht moesten komen in de Koninklijke Bibliotheek (KBR). Toen in 1865 een nieuwe wet op het auteursrecht werd uitgevaardigd, werd ook de depotplicht afgeschaft.

Hoewel verschillende pogingen ondernomen werden om opnieuw een verplicht wettelijk depot in te voeren, duurde het tot 1965 vooraleer de KBR opnieuw over (gratis) gedeponeerde boeken kon beschikken. Onder invloed van de uitgeverssector werd de nieuwe Belgische wet evenwel beperkt tot de deponering van één exemplaar. Sinds 1994 moeten, met de aanpassing van de auteurswetgeving, ook fonografische werken gedeponeerd worden.¹³

Een veel meer fundamentele wijziging van de wetgeving kwam tot stand in 2008:

- Sindsdien moeten van alle niet-periodieke publicaties (boeken en brochures) twee exemplaren worden gedeponeerd.
- Elektronische publicaties op materiële dragers zoals op CD-ROM of DVD dienen eveneens gedeponeerd te worden.

Online publicaties worden evenwel expliciet buiten beschouwing gelaten.¹⁴ Voormalig senator François Roelants du Vivier, die het voorstel tot wetswijziging in 2004 indiende, verklaart deze keuze als volgt:

Dit voorstel strekt er nog niet toe de toepassings sfeer uit te breiden tot de publicaties die beschikbaar zijn op internet. Het feit dat alles zo snel verandert, wat trouwens tot de essentie van het internet behoort, zou het erg moeilijk maken om de wet toe te passen en controle uit te oefenen. Het lijkt ook erg moeilijk om vandaag met voldoende rechtszekerheid vast te stellen welke zaken, van alles wat er op het web te vinden is, werkelijk publicaties zijn in de zin van de wet van 8 april 1965. Moet de uitwisseling van ideeën tussen internetters op thematische forums — waarvan er duizenden op het net te vinden zijn — op gelijke hoogte geplaatst worden als wetenschappelijke of literaire artikelen of historisch onderzoek met de bijbehorende waarborgen van ernst en bekwaamheid, die eveneens op het net te vinden zijn? Er is nog een vraag: zijn websites van particulieren en bedrijven publicaties in de zin van de wet? Waar moeten de grenzen worden getrokken? Er zijn dus tal van ingewikkelde vragen die pas wettelijk kunnen worden opgelost als er diepgaand is nagedacht over het internet.¹⁵

De KBR lanceerde op eigen initiatief wel een vrijwillig e-depot voor elektronische monografieën en tijdschriften (dus geen webpagina's).

¹² Gebaseerd op: DAELEMANS (2009).

¹³ Wet tot instelling van het wettelijk depot bij de koninklijke bibliotheek van België.

¹⁴ Wet tot instelling van het wettelijk depot bij de koninklijke bibliotheek van België: 'Onder numerieke drager wordt verstaan alle publicaties die worden gepubliceerd op materiële dragers zoals een diskette, een CDw, een CD-rom of een DVD, met uitzondering van de onlinepublicaties.'

¹⁵ Wetsvoorstel tot wijziging van de artikelen 1 en 2 van de wet van 8 april 1965 tot instelling van het wettelijk depot bij de Koninklijke Bibliotheek van België, teneinde de toepassings sfeer uit te breiden tot microfilms en numerieke dragers, 7 juli 2004.

1.2.2 Vrijwillig depot voor e-publicaties

In het kader van dit onderzoek gingen we een gesprek aan met het management van de KBR.¹⁶ Daaruit blijkt dat de KBR de eerste voorbereidingen voor dit vrijwillige depot ongeveer tien jaar geleden opstartte. Bij aanvang werden voornamelijk uitgevers uit de academische wereld en de overheid aangesproken om hun digitale publicaties vrijwillig te deponeren. Sindsdien ontvangt elke uitgever die zich bij de KBR registreert de nodige info over het vrijwillige depot. Bij aanvang was de aangekochte technologie van het e-depot modern en performant. De KBR geeft zelf aan dat dit momenteel verouderd is. Het aandeel van commerciële uitgevers die hun publicaties vrijwillig deponeren is uiterst beperkt.

De KBR is vragende partij om de depotwetgeving in België aan te passen zodat ook e-publicaties verplicht gedeponeerd moeten worden. Het wettelijk depot (of dit nu gaat over digitale of gedrukte publicaties) vormt sinds 1965 de basis of 'core business' van de nationale bibliotheek. Wel benadrukt de KBR dat je als nationale bibliotheek de ambitie moet kunnen waarmaken om e-publicaties te verzamelen en bewaren. Hiervoor zijn middelen, expertise en een nieuwe structuur nodig. Aangezien een wetwijziging sowieso twee à drie jaar in beslag neemt, tracht de KBR voortdurend nieuwe stappen te zetten. Samenwerking met andere organisaties/instellingen is allicht onvermijdelijk. De KBR kan dit niet alleen:

- Internationaal (onder andere via lidmaatschap van CENL, de Conference of European Libraries) worden evoluties en good-practices in het buitenland opgevolgd (ook met betrekking tot auteursrechtwetgeving).
- In het kader van andere projecten zoekt de KBR naar een constante dialoog met uitgevers om in onderling overleg tot gezamenlijke oplossingen te komen.
- Een lastenboek voor een nieuw bibliotheekbeheersysteem werd recent uitgeschreven. Door het e-depot in dit nieuwe systeem te integreren moet de KBR klaar staan om te pleiten voor een uitbreiding van de depotwetgeving.
- Federaal is er al een samenwerking met het Rijksarchief met betrekking tot webarchivering.
- Bovendien staat de KBR open voor samenwerking op Vlaams niveau. Het land is te klein om parallelle initiatieven te ontwikkelen. Een pragmatisch kader (zowel voor uitgevers, de bibliotheekwereld als het publiek) moet met andere woorden worden uitgewerkt.

¹⁶ Gesprek op 13/10/2014 in de Koninklijke Bibliotheek van België te Brussel tussen Sam Capiou, Eva Wuyts (Vlaamse Erfgoedbibliotheek), Simon Smessaert (Departement Cultuur, Jeugd en Sport) en Martin Van Droogenbroeck, Sara Lammens, Patrick Lefèvre, Robert Nouwen, Sophie Vandepontseele (KBR).

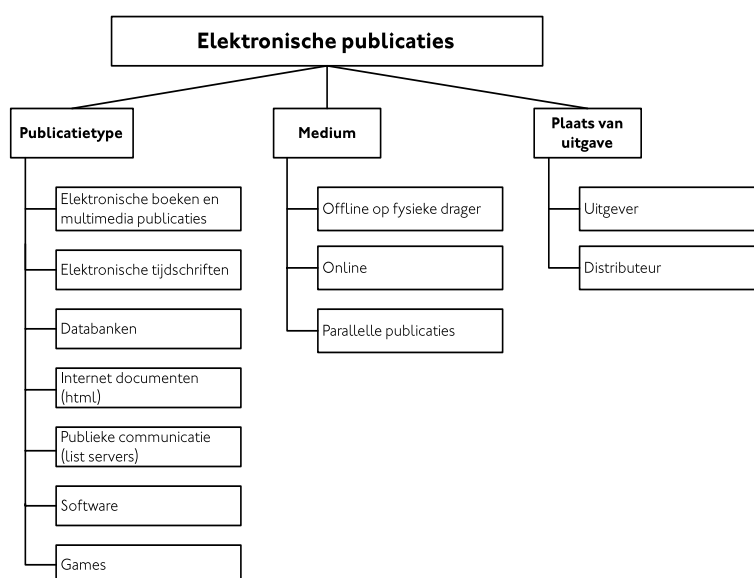
2 DEPONERING VAN DIGITALE PUBLICATIES: LITERATUURONDERZOEK

2.1 WAT ZIJN DIGITALE PUBLICATIES?

De Conference of Directors of National Libraries (CDNL) definieerde in 1996 een digitale of elektronische publicatie als 'Electronic publishing may be described as the use of electronic means of communication to make information available to the public'.¹⁷ In tegenstelling tot de eerder afgebakende wereld van gedrukte publicaties is het universum van digitale publicaties zeer groot en divers. Sommige objecten uit deze nieuwe wereld zoals e-boeken en e-tijdschriften klinken bekend in de oren en hebben meestal nog een tegenhanger op papier. Anderen zijn volledig nieuw: websites, blogs, social media, datasets.

In de richtlijnen van UNESCO voor de implementatie van een wettelijk deponeringskader staat dat 'as a matter of principle, all electronic publications, both off- and online, should be subject to legal deposit'.¹⁸ Verschillende pogingen werden ondernomen om een classificatiesysteem of typologie van e-publicaties op te stellen. Hiermee wilde men meer 'grip' of inzicht krijgen op deze nieuwe wereld om bovenstaande UNESCO-richtlijn zo goed als mogelijk in de praktijk om te zetten. Meerdere invalshoeken zijn mogelijk: een indeling op basis van formaat, publicatietype, medium, etc.¹⁹

Zo werd in 1998 in het Verenigd Koninkrijk op vraag van het Ministerie voor Cultuur, Media en Sport een rapport gemaakt met aanbevelingen tot uitbreiding van de depotwetgeving met 'non-print material'. Het bevatte het schema hiernaast.²⁰

17 The Legal Deposit of Electronic Publications. Prepared by a CDNL Working Group chaired by Brian Lang, Parijs (UNESCO), 1996, p. 4.

18 LUNN (1981), p. 19.

19 MACKENZIE & WALLE (1996), appendix 2. De auteurs van deze studie omschrijven 15 eigenschappen van elektronische documenten die inzicht moeten geven in het selectieproces.

20 Report of the Working Party on Legal Deposit, s.l., 1998, Appendix A (iv). Beschikbaar op: <http://www.bl.uk/aboutus/stratpolprog/legaldep/report/#Appendix%20A%20%28iv%29>.

Het nadeel van dit soort van indelingen is dat ze niet tijdloos zijn. Nieuwe publicatievormen en formaten zien continu het levenslicht. Een depotwetgeving die gebaseerd is op het wel of niet opnemen van bepaalde publicatietypes of formaten is snel voorbijgestreefd. Daarom ontwierp men ongeveer tien jaar later een alternatieve taxonomie. Deze negeert mogelijke publicatietypes maar baseert zich op de mechanismen om de publicaties te verzamelen of deponeren. Onderstaande indeling bleek een essentiële stap in de finale uitwerking van een wettelijk deponeringskader in het Verenigd Koninkrijk:²¹

- Offline publicaties op een fysieke drager: worden fysiek verzameld of gedeponerd.
- Objecten (websites en documenten) die, van zodra ze zijn gepubliceerd, vrij beschikbaar zijn op internet: worden automatisch verzameld door harvesting.
- Digitale objecten die achter een betaalmuur of authenticatiesysteem worden gepubliceerd: worden automatisch door een depotbibliotheek verzameld met hulp van de uitgever om toegang te krijgen.
- Gestructureerde datasets die nood hebben aan bijkomende software of systemen om de data te doorzoeken, selecteren of op te vragen.
- Digitale online objecten die door de uitgevers worden gedeponerd.

2.2 RICHTLIJNEN VOOR EEN DEPOTWETGEVING

Verschillende internationale organisaties uit de bibliotheekwereld, politieke initiatieven en uitgeversorganisaties publiceren richtlijnen voor depotwetgevingen. Ze pleiten allemaal voor een verbreding van de wetgeving zodat ook e-publicaties tot dit kader behoren en ze zijn gericht aan landen die een deponeringskader willen introduceren of uitbreiden. Ze geven adviezen en nemen standpunten in over hoe een deponeringskader voor digitale publicaties er moet uitzien.

2.2.1 Bibliotheekorganisaties

In 1981 publiceerde UNESCO²² de in opdracht van IFLA²³ door Jean Lunn uitgewerkte *Guidelines for Legal Deposit Legislation*.²⁴ Deze richtlijnen behandelen voornamelijk gedrukte of papieren publicaties, maar geven mee dat 'Machine-readable data files will doubtless also become objects of deposit as data, including original matter, is increasingly stored in machine-readable form and communicated by computer'.

CDNL bouwde in 1996 een eerste maal op deze studie voort. Opnieuw publiceerde UNESCO deze bijkomende en aanvullende richtlijnen.²⁵ Ze zijn in vergelijking met de studie van Lunn aanzienlijk uitgebreid met betrekking tot het beheer van elektronische documenten. De aanbevelingen zijn zeer algemeen van aard en bedoeld als bron van inspiratie. Case studies uit verschillende landen en wetgevingen illustreren de toenmalige internationale stand van zaken.

Opnieuw binnen een UNESCO/IFLA kader publiceerde Peter Lor in 1997 richtlijnen voor de wetgever om opdrachten en functies aan een nationale bibliotheek toe te schrijven. De auteur

21 GREEN (2012).

22 United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (<http://en.unesco.org/>).

23 International Federation of Library Associations and Institutions (<http://www.ifla.org/>).

24 LUNN (1981).

25 *The Legal Deposit of Electronic Publications. Prepared by a CDNL Working Group chaired by Brian Lang, Parijs (UNESCO), 1996.*

geeft hierin aan dat de richtlijnen van Lunn nood hebben aan een revisie. Met de opkomst van het elektronisch publiceren hadden verschillende landen zoals Noorwegen en Frankrijk destijds al de scope van het wettelijk depot verbreed. Hij besluit dat het omwille van de vele vragen en moeilijkheden die e-publiceren met zich mee brengt verleidelijk kan zijn om wetgevende initiatieven achterwege te laten. Maar, 'A national library which ignores audiovisual and electronic publications is neglecting its responsibility for the collection and preservation of the national heritage of information materials. With the passing of time this omission will become increasingly serious and difficult to remedy'.²⁶

In 2000 werden de richtlijnen van Lunn door Jules Larivière geactualiseerd.²⁷ Een groter deel van de studie werd gewijd aan het wettelijk depot van elektronische publicaties. Ze zijn in vergelijking met de aanbevelingen van CDNL concreter van aard en geven een overzicht van welke types digitale documenten zouden moeten worden gedeponerd. Een eerste categorie zijn de offline documenten gepubliceerd op een materiële drager (bijvoorbeeld CD-ROM), een tweede categorie is online materiaal en een derde is de dynamische e-publicatie of databank. Deze laatste categorie kan gearchiveerd worden door middel van periodieke snap-shots. Opmerkelijk is de aanbeveling dat een wettelijk depot zich niet moet inlaten met de archivering van communicatieforums (social media stond toen nog in de kinderschoenen). Deze worden beschouwd niet als een publicatie of een 'independent, self-contained and organized entity'.

Larivière legt de verantwoordelijkheid voor de preservatie van e-publicaties bij de nationale depotwetgeving. Deze moet het mogelijk maken dat depotinstelling de e-publicaties effectief ontvangt en verwerkt in de nationale bibliografie. 'National legal deposit institutions must therefore resist the temptation to leave publishers with the responsibility of archiving and preserving electronic publications. [...] Since publishers have no economic incentive to develop an expensive infrastructure to preserve electronic material on a long-term basis, it is much better to let the deposit library play the role of a last-resort source for publications that for economic reasons would otherwise not be preserved.' Een deponeringskader moet volgens Larivière duidelijkheid scheppen over volgende aspecten:

- Doelstellingen: de doelstellingen die een land nastreeft moeten duidelijk worden gedocumenteerd. Dit voorkomt dat de instelling aan wie het wettelijk depot wordt toevertrouwd bepaalde doelstellingen belangrijker vindt dan andere, of een doelstelling gewoon naast zich neerlegt.
- Volledigheid: als algemene richtlijn geeft Larivière mee dat elk type bibliotheekmateriaal, dat in meerdere kopieën ter beschikking wordt gesteld voor een publiek, zou moeten worden gedeponerd.
- Origine van de publicatie: een beschrijving van welke publicaties als 'nationaal' worden beschouwd. Normaal gezien is de plaats van uitgave hiervoor bepalend.
- Partij(en) op wie de depotplicht rust: traditioneel komt deze plicht bij de uitgever te liggen. Belangrijk is om de term 'uitgever' breed te definiëren, met inbegrip van zowel commerciële als private uitgevers en overheidsinstellingen.
- De instelling(en) verantwoordelijk voor de bewaring en verwerking van de gedeponerde publicaties: in de meeste landen is de nationale bibliotheek hiervoor verantwoordelijk. Dit sluit niet uit dat specifieke publicatietypes (bijvoorbeeld geluid- of filmopnames) aan gespecialiseerde instellingen worden toevertrouwd.

26 LOR (1997).

27 LARIVIÈRE (2000).

- Aantal te deponeren kopieën: in een digitale omgeving is dit niet relevant. Wel geeft het aanleiding om na te denken hoeveel gebruikers dezelfde digitale publicatie tegelijkertijd mogen raadplegen ter nabootsing van de consultatie van de papieren depotcollectie.
- Vergoedingen: gezien het maatschappelijke belang van een wettelijk depot worden uitgevers normaal gezien niet vergoed voor de gedeponeerde publicaties. In een beperkt aantal landen (zoals Japan) is wel een systeem ter compensatie voorzien.
- Tijdstip van deponering: diegene die deponeert moet op voorhand weten hoeveel tijd er na publicatie rest om het werk te deponeren. De algemene aanbeveling is om dit zo snel als mogelijk te doen.

Recenter maakten zowel IFLA als CDNL nieuwe adviezen rond wettelijke deponeringskaders bekend.²⁸ Ze zijn in grote mate een herhaling en samenvatting van eerder ingenomen standpunten. Een belangrijke toevoeging in beide documenten is de erkenning van de angst van uitgevers voor digitale piraterij. Samenwerking tussen uitgevers en (depot)bibliotheken is daarom een noodzaak zodat de rechten van zowel de gebruikers als de intellectuele rechtheouders van de gedeponeerde publicaties worden gerespecteerd.

2.2.2 Overheidsinitiatieven

In 1996 bestelde de Europese Commissie een studie getiteld 'Deposit collections of electronic publications'.²⁹ Een van de belangrijkste conclusies was dat depotbibliotheken een meer pro-actieve houding moeten aannemen om ook e-publicaties systematisch te verzamelen. Samenwerking tussen alle partijen verantwoordelijk voor de creatie, distributie en preservatie van digitale publicaties is een noodzaak. Een van de aanbevelingen in deze uitgebreide publicatie is de oprichting van een 'networked European deposit library' die moet ontstaan door de inspanningen van de Europese depotbibliotheken op elkaar af te stemmen.

Ook de Raad van Europa nam samen met EBLIDA³⁰ in het kader van de conferentie 'Libraries and Democracy' in 1998 het initiatief om algemene richtlijnen met betrekking tot bibliotheekwetgeving en -beleid kenbaar te maken.³¹ In deze aanbevelingen krijgt de wettelijke depotcollectie (mits een billijke vergoeding voor de intellectuele rechtheouders) een centrale rol toebedeeld in de informatievoorziening van een land: 'Depository institutions should be able to provide efficient bibliographic services of, and adequate access to, deposited publications, preferably through electronic networks in order to increase efficiency. National libraries and/or other national bibliographic agencies should actively co-operate with other governmental organisations and non-governmental organisations in order to better serve the entire library community, as well as society at large.'

Naast de reeds genoemde werken van internationale bibliotheekverenigingen die werden gepubliceerd door de UNESCO is vooral het 'Charter on the Preservation of Digital Heritage' uit 2003 van belang.³² Het charter benadrukt het belang van digitaal erfgoed. De lidstaten worden daarom opgeroepen om de nodige middelen vrij te maken om dit erfgoed te beschermen. Hoewel zeer algemeen van aard, bevat de tekst een concrete richtlijn die zegt dat de prioriteit bij 'born digital' materiaal moet liggen.

28 IFLA Statement on Legal Deposit, Den Haag (IFLA), 2011; E-Legal Deposit Advocacy Pack, s.l. (CDNL), 2012.

29 MACKENZIE OWEN & WALLE (1996).

30 European Bureau of Library, Information and Documentation Associations (<http://www.eblida.org/>).

31 Council of Europe/EBLIDA guidelines on Library Legislation and Policy in Europe, Straatsburg, 2000.

32 Charter on the Preservation of Digital Heritage, Parijs (UNESCO), 2003.

Na de pioniersstudie uit 1996 ontwikkelde de Europese Commissie in 2005 het 'Digital Libraries Initiative'³³ om het culturele, audiovisuele en wetenschappelijke Europese erfgoed voor iedereen (en in een online omgeving) beschikbaar te maken. Zowel in 2006 als 2011 publiceerde de Commissie de aan dit initiatief gerelateerde aanbevelingen 'on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation'. Een van de aanbevelingen is om de efficiëntie van bestaande deponeringskaders te verhogen door technieken als webharvesting wettelijk toe te laten.³⁴

2.2.3 Standpunten van uitgeversorganisaties

De Conference of European National Librarians (CENL)³⁵ en de Federation of European Publishers (FEP)³⁶ ondertekenden in 2000 een gezamenlijke visienota rond de 'Development and Establishment of Voluntary Deposit Schemes for Electronic Publications'. Het document kreeg in 2005 een revisie en geeft zeer concrete aanbevelingen voor de realisatie van vrijwillige afspraken tussen uitgevers en depotinstellingen. Een vrijwillig kader kan dienen als testfase om te komen tot een werkbaar wettelijk kader. De richtlijnen zijn echter niet bedoeld als een blueprint voor een wetgeving.

In principe komen alle digitale publicaties in aanmerking om vrijwillig gedeponeerd te worden. Uitgesloten zijn evenwel publicaties die 'substantially duplicate the content of a print publication from the same publisher already deposited'.³⁷ In 2012 namen CENL en FEP een nieuw standpunt in. Gezien de voortgang die in de tussentijd in vele landen geboekt is geven beide organisaties geen nieuwe aanbevelingen, maar brengen ze een samenvatting van kenmerken en best practices van bestaande deponeringskaders.³⁸

In 2014 wijdde de International Publishers Association (IPA)³⁹ een speciaal rapport aan 'Digital Legal Deposit'. Hierin worden verschillende case studies onder de loep genomen met als doel te bekijken hoe de verschillende deponeringskaders in Nederland, Frankrijk, Duitsland, Italië en het Verenigd Koninkrijk in de praktijk werken voor uitgevers. Hieruit wordt geconcludeerd dat 'the more voluntary a digital legal deposit scheme is at the outset, the better'. Pilotprojecten waar uitgevers en depotbibliotheken vrijwillig samenwerken zijn voor IPA de ideale manier om stap voor stap te komen tot vlotte werkprocessen.⁴⁰

2.3 DIGITALE DEPOTWETGEVINGEN

2.3.1 Situatieschets internationaal

Zowel in 2009 als 2011 organiseerde de British Library een internationale enquête om de mate in kaart te brengen waarin de nationale depotwetgevingen rekening houden met digitale publicaties. Het onderzoek uit 2009 bracht aan het licht dat:⁴¹

33 Voor meer informatie, zie http://europa.eu/legislation_summaries/information_society/strategies/l24226i_en.htm.

34 *Commission Recommendation of 27 October 2011 on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation (2011/7 II/EU)*.

35 <http://web3.nlib.be/cenl/>.

36 <http://www.fep-fee.eu/>.

37 *Statement on the Development and Establishment of Voluntary Deposit Schemes for Electronic Publications, 2000/2005 (CENL/FEP)*.

38 *Statement on the Implementation of (Statutory and Voluntary) Deposit Schemes for Non-Print Publications, 2012 (CENL/FEP)*.

39 <http://www.internationalpublishers.org/>.

40 *Digital Legal Deposit. An IPA Special Report, s.l., 2014*.

41 STEPHENS & GIBBY (2011).

- Veruit de meeste landen (26 van de 35 respondenten – 74%) over een bij wet geregeld deponeringskader voor digitale offline publicaties beschikken. De reden hiervoor is ongetwijfeld dat elektronische publicaties op een offline drager relatief gemakkelijk te deponeren en verwerken zijn (op een gelijkaardige manier als gedrukte publicaties).
- 13 nationale bibliotheken (37%) dankzij diezelfde wetgeving ook e-boeken, e-tijdschriften en andere commerciële online publicaties verzamelen.
- In 35% van de bevroegde landen de wetgeving de nationale bibliotheek in staat stelt om het web te archiveren (via harvesting van het nationale webdomein in periodische ‘snapshots’).

Een soortgelijke bevraging werd in 2011 in opdracht van de CDNL breder verspreid. 52 nationale bibliotheken dienden een antwoord in:⁴²

- 79% van de respondenten geeft aan in 2012 over een bij wet geregeld deponeringskader voor digitale offline publicaties te zullen beschikken.
- 58% rapporteert dat de wetgeving in 2012 ook de deponering van e-boeken en e-tijdschriften zal toestaan.
- 58% verwacht dat webharvesting in 2012 zal zijn toegestaan door de nationale wetgeving.

Beide studies van de British Library werden wereldwijd verspreid. Specifieke en volledige overzichten die de scope en omvang van Europese deponeringskaders in kaart brengen zijn niet voorhanden. Bovendien is het voor sommige landen moeilijk om hierover informatie terug te vinden, of geven verschillende bronnen tegenstrijdige of ambigue informatie. Wel kunnen we op basis van verschillende onderzoeken en enquêtes meer algemene conclusies trekken voor wat betreft de lidstaten uit de Europese Unie:⁴³

- In 19 van de 28 landen (68%) werd de deponeringsplicht uitgebreid zodat ook online publicaties systematisch verzameld en bewaard worden. Landen waar dit nog niet gebeurde (of waarover geen informatie terug te vinden is) zijn België, Nederland, Slowakije, Portugal, Roemenië, Tsjechië, Cyprus, Bulgarije en Italië.
- In tenminste 19 landen (68%) is webharvesting een techniek die door de nationale bibliotheken wordt toegepast om webpublicaties te verzamelen.⁴⁴

2.3.2 Aanpassen van een depotwetgeving

Het proces om een bestaande depotwetgeving voor papieren of offline documenten uit te breiden met online documenten is een stapsgewijs proces en neemt in de praktijk meerdere jaren in beslag. Hier zijn verschillende oorzaken voor. In de eerste plaats is er de moeilijkheid om duidelijk vast te leggen wat de wetgeving onder digitale of online publicaties moet verstaan. Daarnaast is het in een online wereld veel gemakkelijker geworden om digitaal te publiceren. Er moet dus met de mening van veel meer partijen rekening worden gehouden bij het uitwerken van een deponeringskader. Ook de eenvoud waarmee publicaties in een digitale omgeving kunnen

42 STEPHENS & GIBBY (2012).

43 Deze conclusies zijn gebaseerd op: (1) Een enquête uit 2010 van de World Intellectual Property Organization (WIPO). Antwoordformulieren beschikbaar op http://www.wipo.int/copyright/en/registration/registration_and_deposit_system_03_10.html. (2) De voortgangsrapporten die de lidstaten van de Europese Unie in het licht van de ‘Recommendation on the Digitalisation and Digital Preservation’ indienden. Beschikbaar op: <http://ec.europa.eu/digital-agenda/en/digitisation-digital-preservation>. (3) De jaarverslagen 2013-2014 van de leden van CDNL. Beschikbaar op: http://www.cdnl.info/index.php?option=com_content&view=article&id=129&Itemid=66.

44 Voor België, Italië, Malta, Slowakije, Roemenië, Ierland, Cyprus, Bulgarije, Hongarije en Ierland is in de geconsulteerde rapporten geen informatie terug te vinden over webharvesting.

worden gemanipuleerd en gedistribueerd zorgt er voor dat de auteursrechthebbenden soms terughoudend kijken naar een voorstel tot uitbreiding van het wetgevende deponeringskader.

Bij het bekijken van de manier waarop dit proces zich in het buitenland afspeelde vallen twee dingen op:

- De overheid organiseert vaak publieke consultatierondes om alle stakeholders (uitgevers, auteurs, publiek, bibliotheekwereld) te laten reageren op enkele concrete vragen of voorstellen tot herziening van de depotwetgeving.
- Nadat de depotwetgeving uiteindelijk uitgebreid is, duurt het nog enige tijd vooraleer een bijhorend uitvoeringsbesluit de wet ook in de praktijk uitvoert.

Enkele voorbeelden:

- De eerste plannen voor een nieuwe depotwetgeving in het Verenigd Koninkrijk werden in 1997 aangevat. De overheid organiseerde toen een eerste publieke consultatieronde en installeerde een werkgroep met vertegenwoordigers van uitgevers en de zes depotbibliotheken. De werkgroep formuleerde enkele algemene principes die de basis vormden van een tussentijds vrijwillig deponeringskader. Pas in 2003 kwam een nieuwe Legal Deposit Act in voege die de depotplicht uitbreidde met alle vormen van niet-gedrukte publicaties. Om deze wet in de praktijk te brengen was een secundaire wetgeving nodig. Deze kwam er in 2013 met The Legal Deposit Libraries (Non-Print Works) Regulations. Dit uitvoeringsbesluit tekent het theoretische wettelijke kader van de Act in meer praktische regels uit.⁴⁵
- In Spanje werd in 2011 een nieuwe depotwet gestemd met specifieke aandacht voor elektronische documenten en websites. Na een publieke consultatie eind 2013 wordt gewerkt aan een koninklijk besluit om de wet te activeren. Dit proces bevindt zich momenteel in een finale fase.⁴⁶
- In opdracht van de overheid werd in Zweden een eerste onderzoeksrapport rond digitale deponering gemaakt in 1998. Vele rapporten en onderzoeken later werd de depotwetgeving in 2012 uitgebreid met online publicaties.⁴⁷
- In Frankrijk kwam er een herziening van de Code du Patrimoine in 2006. Het bijhorende uitvoeringsbesluit kwam in 2011 in voege. Dit zorgde voor de bizarre situatie dat de BNF tussen 2006 en 2011 vrij beschikbare online publicaties (zoals de meeste websites) kon harvesten, maar uitgevers niet kon verplichten mee te werken aan de deponering of harvesting van hun commerciële digitale publicaties die zich achter een betaalmuur bevinden.⁴⁸
- De Australische overheid organiseerde in 2007 een eerste consultatieronde om de haalbaarheid na te gaan van de uitbreiding van het deponeringskader met audiovisuele en elektronische documenten. In 2012 werd in een tweede ronde een concreet voorstel voor een deponeringskader afgetoetst.⁴⁹ Op basis van de verkregen feedback werd een

45 GIBBY en BRAZIER (2012).

46 Rapportage in 2014 van de Nationale Bibliotheek van Spanje aan de CDNL. Beschikbaar op: http://www.cdnl.info/2014/Country_Reports/Spain_2014.pdf.

47 NILSSON (2014).

48 DERROT en OURY (2014), p. 4.

49 Consultation Paper Extending Legal Deposit, Australian Government – Attorney-General's Department, 2012.

wetsvoorstel ingediend dat ten vroegste midden 2015 door kamer en senaat kan worden goedgekeurd.⁵⁰

2.4 VORMEN EN SYSTEMEN VAN DEPONERINGSKADERS

2.4.1 Wettelijk, vrijwillig of hybride

Lunn definieerde het concept van een wettelijk depot als 'the requirement, enforceable by law, to deposit with one or more specified agencies copies of publications of all kinds reproduced in any medium by any process for public distribution, lease, or sale.'⁵¹ Traditioneel komt deze taak de nationale bibliotheek toe, maar er kunnen ook andere instellingen aan (mee)werken. In Amerika is de parlamentsbibliotheek (Library of Congress) verantwoordelijk voor het wettelijk depot, in Senegal het nationaal archief (Archives du Sénégal) en in het Verenigd Koninkrijk zijn naast de nationale bibliotheken van Engeland, Schotland en Wales ook drie universiteitsbibliotheken aangeduid als depotbibliotheek (Bodleian Libraries in Oxford, University Library in Cambridge en Trinity College uit Dublin).

Door een deponeringskader in de wetgeving te verankeren worden uitgevers, drukkers en/of auteurs verplicht om een exemplaar van elke publicatie af te staan aan de nationale bibliotheekcollectie. Niet-naleving wordt bestraft met een (kleine) boete of zelfs met een verbod op verder publiceren. Alle hierboven genoemde richtlijnen van organisaties uit de bibliotheekwereld sturen aan op een wettelijke verplichting. Ze gaan ervan uit dat wettelijke fundamenten nodig zijn om een zo volledig mogelijke collectie te kunnen garanderen.

Een deponeringskader kan op verschillende manieren in de wetgeving worden ingewerkt:

- In de meeste gevallen is (zoals ook in België) de deponeringsplicht het onderwerp van een afzonderlijke wet (bijvoorbeeld de Legal Deposit Libraries Act in het Verenigd Koninkrijk).
- In andere landen vormt deze plicht een onderdeel van een andere wetgeving: in Duitsland is het wettelijk depot ingewerkt in de nationale bibliotheekwet (Gesetz über die Deutsche Nationalbibliothek), in de Verenigde Staten is het een onderdeel van de auteursrechtwetgeving (Copyright Act), in Oostenrijk onderdeel van de Act on the Press and other Publication Media (Mediengesetz) en in Frankrijk is de depotplicht een afzonderlijk onderdeel van de Code du patrimoine die alle Franse wetten rond cultureel erfgoed bijeenbrengt.

In een beperkt aantal landen bestaat er geen wettelijk maar vrijwillig depot. Uitgevers zijn in dit systeem niet verplicht om een exemplaar van elke publicatie af te geven. Nederland is hiervan het bekendste voorbeeld. De Koninklijke Bibliotheek van Nederland (KB) heeft de opdracht om een 'nationale bibliotheekcollectie' samen te stellen. Ze doet dit door vrijwillige (niet bij wet verplichte) afspraken te maken met commerciële uitgevers en andere publicerende organisaties en privépersonen. In 1999 sloot de KB een akkoord af met de Nederlands Uitgeversverbond wat betreft de deponering van zowel offline als online publicaties. Deze overeenkomst werd in 2005 geëvalueerd en aangevuld met duidelijk afgelijnde clausules met betrekking tot de terbeschikkingstelling van de gedeponeerde publicaties. Ondanks het gebrek aan wettelijke verplichting ligt het dekkingspercentage hoog (het aandeel gedeponeerde werken versus de

50 Mail met Paul Koerbin op 24-II-2014, Manager Web Archiving and Government Publications van de Nationale Bibliotheek van Australië.

51 LUNN (1981), p.1.

totale productie: omtrent de 97%).⁵² De verwachting is dat de KB dit ook voor digitale publicaties goed zal kunnen handhaven.⁵³

Een deponeringskader kan naast een wettelijke verplichting of een vrijwillige afspraak tussen diverse stakeholders ook bestaan uit een mix van beide systemen (een hybride kader). Zoals hierboven aangegeven zijn er landen die (parallel aan een verplicht kader voor papieren publicaties) een vrijwillig schema voor de deponering van e-publicaties installeren. Vaak gebeurt dit in afwachting van een wettelijke regeling. Dit dient twee doelen:⁵⁴

- Nagaan hoe hoog het dekkingspercentage ligt in een vrijwillig schema. Dit kan bepalend zijn voor het al dan niet instellen van een meer formeel en wettelijk kader.
- Een vrijwillig schema laat toe om de meer praktische en technische problemen stapsgewijs aan te pakken zodat een passende wetgeving tot stand kan komen.

Enkele voorbeelden:

- In het Verenigd Koninkrijk ging in 2000 een vrijwillig deponeringskader van kracht. De intentie was niet om zoveel mogelijk digitale publicaties te verzamelen, maar wel ‘to act as pilot phase during which matters of definition, procedure and control can be agreed and their implementation monitored, allowing for review and refinement in the light of experience, in order to assist in the process of drafting effective and workable legislation’.⁵⁵
- Binnen dezelfde filosofie startte de British Library in 2003 met het ‘UK web archive’. Websites worden alleen gearchiveerd en vrij ter beschikking gesteld mits toestemming van de eigenaars. De opgedane expertise kwam van pas wanneer in 2013 (na uitbreiding van de depotwetgeving) het volledige .uk domein legaal gearchiveerd kon worden.⁵⁶
- Nog voor de deponering van digitale en online publicaties in 2011 bij wet geregeld was in Frankrijk experimenteerde de BNF sinds 2000 met het verzamelen van digitale publicaties. Tijd en middelen werden gereserveerd om een workflow voor webarchivering uit te bouwen. Websites werden immers gezien als de meest bedreigde digitale publicatievormen.⁵⁷
- Nog in Frankrijk wordt sinds 2000 gewerkt aan een workflow voor het verzamelen van digitale kranten.⁵⁸ Het krantenproject startte met de deponering op vrijwillige basis van slechts enkele krantentitels. Verschillende acquisitiemethodes werden uitgetoetst tot een standaard workflow werd bereikt. Sinds 2014 worden 22 krantentitels dagelijks digitaal verzameld, goed voor 194 verschillende lokale edities.⁵⁹
- In Duitsland maakte de DNB in 2001 in samenwerking met het Börsenverein des Deutschen Buchhandels⁶⁰ een vrijwillig deponeringskader voor online publicaties op. Universiteitsthesisen en wetenschappelijke publicaties van enkele grote uitgeverijen werden gedeponerd. Dit project had als doel om zo automatisch mogelijke werkprocessen uit

52 Dit cijfer wordt geciteerd in het *Jaarverslag 2013* van de Nederlandse KB. Beschikbaar op: <http://www.kb.nl/organisatie-en-beleid/jaarverslagen>.

53 Mailverkeer op 29-10-2014 met Adriaan Lemmen, relatiebeheerder bij de afdeling ‘Collecties’ in de Koninklijke Bibliotheek van Nederland.

54 MUIR, BUTTLER en MOSSINK (2012).

55 <http://www.bl.uk/aboutus/stratpolprog/legaldep/voluntarydeposit/>.

56 Mail op 04-08-2014 met Helen Hockx-Yu, Head of Web Archiving bij de British Library.

57 DERROT en OURY (2014), p. 4.

58 OURY (2012); DERROT en OURY (2014).

59 OURY (2014).

60 Het Börsenverein des Deutschen Buchhandels is de Duitse belangenbehartiger van uitgeverijen en boekverkopers. <http://www.boersenverein.de/de/portal/index.html>.

te tekenen. Een aanpassing en uitbreiding van de wetgeving kwam er in Duitsland pas in 2008.⁶¹

2.4.2 Nationaal of regionaal

Een wettelijk depot kan op verschillende manieren opgelegd worden: via parlementaire act of wet, ministerieel decreet of verplichting, verplichting vanwege een overheidsdepartement of een beleidsbrief.⁶² In de meeste landen wordt dit deponeringskader op het nationale niveau geïmplementeerd. In sommige landen (vaak met een federale achtergrond) zijn er ook bevoegdheden weggelegd voor de regio's.

2.4.2.1 Nationaal

Frankrijk is een voorbeeld waar het wettelijk depot voor digitale publicaties zeer centraal wordt aangestuurd. De nationale wetgeving geeft drie instellingen de verantwoordelijkheid om digitale publicaties die op het Franse grondgebied verschijnen te selecteren, verzamelen, ontsluiten en bewaren: de Bibliothèque nationale de France (BNF – digitale en online publicaties), het Centre national du cinéma et de l'image animée (CNC – films) en het Institut national de l'audiovisuel (INA – radio- en televisieuitzendingen).⁶³ Een werkverdeling tussen welke internetpublicaties de BNF en het INA verzamelen werd in 2011 vastgelegd. Het INA verzamelt internetpublicaties over radio- en televisieuitzendingen; de BNF heeft het mandaat om alles wat daar buiten valt te verzamelen.

Digitale publicaties moeten in Frankrijk, in tegenstelling tot gedrukte publicaties, niet in een regionale depotbibliotheek gedeponerd worden. Een zeer recent arrest van het Franse ministerie van cultuur maakt het wel mogelijk dat de 26 regionale 'bibliothèques de dépôt légal imprimeur' toegang kunnen verschaffen tot de digitale depotcollectie.⁶⁴ Sinds kort is de collectie ook toegankelijk in de mediatheek Emile Zola in Montpellier.

In het Verenigd Koninkrijk zijn in totaal zes bibliotheken aangeduid als depotbibliotheek: naast de British Library (BL) nog twee andere nationale bibliotheken (Schotland en Wales) en drie universiteitsbibliotheek van Oxford, Cambridge en Trinity College. In tegenstelling tot het Franse model wordt het deponeringskader voor e-publicaties in het Verenigd Koninkrijk niet centraal uitgetekend maar in een samenwerkingsverband tussen deze zes bibliotheken:

- Er geldt een en dezelfde depotwetgeving voor alle landen en regio's in de UK. Er zijn geen lokale of regionale wetten in bijvoorbeeld Schotland of Wales.
- Deze zes depotbibliotheek delen dezelfde digitale infrastructuur voor de deponering en terbeschikkingstelling van de digitale publicaties.⁶⁵ Deze digitale omgeving is ontwikkeld door de BL, en wordt (met financiële ondersteuning van de andere depotbibliotheek) onderhouden door de BL. Tussen de BL en de andere bibliotheken zijn service level agreements vastgelegd met betrekking tot de performantie van het systeem. Deze infrastructuur bestaat uit vier met elkaar verbonden digitale opslagplaatsen (servers) in St. Pancras, Boston Spa, Aberystwyth (nationale bibliotheek van Wales) and Edinburgh

61 Gesprek op 18-08-2014 in Lyon met Cornelia Diebel, dienst Information Technology van de Nationale Bibliotheek van Duitsland.

62 JASION (1991), p. 7.

63 Artikel L132-3 van de Code du Patrimoine.

64 Arrêté du 16 septembre 2014 fixant la liste des organismes habilités à mettre en œuvre la consultation sur place des services de communication au public en ligne et des services de médias audiovisuels à la demande collectés au titre du dépôt légal.

65 Voor meer informatie over de digitale infrastructuur: <http://www.bl.uk/aboutus/legaldeposit/websites/security/>.

(nationale bibliotheek van Schotland). De drie universiteitsbibliotheken connecteren via de server in de BL om de collectie ter beschikking te stellen.

- De drie nationale bibliotheken contacteren de uitgevers op het eigen grondgebied en zorgen ervoor dat ze hun e-publicaties deponeren in de gemeenschappelijke infrastructuur. Kleinere uitgevers van meer grijze literatuur (individueen en organisaties) overhandigen hun e-publicaties eerst aan de nationale bibliotheek (bijvoorbeeld via ftp), die het digitale bestand dan in het overkoepelende systeem invoert. Uitgevers zijn bij wet verplicht om bibliografische metadata van de gedeponeerde werken mee aan te leveren. Deze metadata worden (indien nodig) gezamenlijk verrijkt en vervolgens door de BL aan de depotbibliotheken doorgegeven. De digitale collectie is een en ondeelbaar. Alle depotbibliotheken geven toegang tot deze volledige collectie.
- De andere drie universiteitsbibliotheken zijn alleen verantwoordelijke voor de terbeschikkingstelling van de volledige digitale depotcollectie. Deze digitale collectie is een en ondeelbaar en er is geen sprake van een specifiek Schotse, Welshe of Britse collectie.

Darryl Mead, plaatsvervangend hoofdbibliotecaris van de Nationale Bibliotheek van Schotland, geeft in een gesprek aan dat expertisedeling, kostendeling en -efficiëntie de belangrijkste voordelen zijn van dit samenwerkingsverband.⁶⁶ Naast voordelen plaatst het de zes bibliotheken bovendien voor enkele technische problemen en uitdagingen:

- De voortdurende ontwikkeling van de gedeelde digitale infrastructuur ligt in handen van de BL. De overige depotbibliotheken hebben echter geen invloed op het interne beleid van de BL. Wanneer deze een tijd geleden besliste om drastisch te besparen op haar IT-departement, had dit onvermijdelijk gevolgen op de ontwikkeling van het systeem.
- De zes depotbibliotheken gebruiken vijf verschillende bibliotheekbeheersystemen. Dit resulteert in een complexe workflow voor metadatering en bibliografische ontsluiting.
- De universiteitsbibliotheken geven vanop afstand toegang tot de collectie. Connecteren met de servers in de BL verloopt traag en moeizaam. Deze bibliotheken willen hun studenten en onderzoekers zo efficiënt mogelijk toegang kunnen verschaffen. Dit zorgt ervoor dat ze sommige publicaties momenteel liever nog op papier gedeponeerd krijgen. De nationale bibliotheken daarentegen ontvangen alles liever alleen nog in digitale vorm, om fysieke opslagplaats te sparen.

2.4.2.2 Regionaal

Zowel Frankrijk als het Verenigd Koninkrijk zijn voorbeelden waar het wettelijk depot uitsluitend door de nationale wetgeving wordt opgelegd. Er zijn ook landen waar parallel aan het nationale schema een regionale of provinciale depotwetgeving van kracht is. In Duitsland bijvoorbeeld is er zowel een deponeringsplicht bij de nationale bibliotheek (DNB) als een bijkomende regionale depotplicht van kracht. De DNB verzamelt hierdoor de volledige nationale productie; de regionale bibliotheken verzamelen en bewaren aanvullend de regionale productie.

De Duitse nationale wetgeving werd in 2006 aangepast zodat ook online publicaties bij de DNB moeten worden gedeponeerd. Sindsdien hebben ook zeven Länder de regionale depotplicht voor papieren publicaties uitgebreid. De verwachting is dat nog andere regio's zullen volgen.⁶⁷

66 Gesprek op 19-08-2014 in Lyon met Darryl Mead, plaatsvervangend hoofdbibliotecaris van de Nationale Bibliotheek van Schotland.

67 Baden-Württemberg, Hamburg, Hessen, Nordrhein-Westfalen, Sachsen, Sachsen-Anhalt en Thüringen hebben de regionale depotplicht uitgebreid. Voor meer informatie zie: EULER en STEINHAEUER (2014).

De aanvullende depotplicht in de Bundesländer heeft uiteraard een impact op de uitgevers, die in meer dan een instelling een exemplaar van elke publicatie moeten deponeren. Beide deponeringskaders werken momenteel immers naast en onafhankelijk van elkaar. Wel zijn er pogingen ondernomen om samenwerking tussen de regionale bibliotheken en de DNB tot stand te brengen. Een eerste poging om tot gedeelde collectieafspraken te komen stagneerde omdat de auteursrechtelijke obstakels te hoog bleken. Momenteel onderzoekt men de mogelijkheden om ook de regionale depotbibliotheken toegang te laten verschaffen tot de digitale krantencollectie van de DNB.⁶⁸

2.4.2.3 Conclusie

Deze ingewikkelde situatie in Duitsland is organisch ontstaan. De regionale depotbibliotheken in de zestien Bundesländer hebben immers een veel langere verzameltraditie en bijhorende wetgeving dan de DNB. Bovendien staan ze dicht bij kleinere en meer lokale uitgevers zodat ze (beter dan de DNB) in staat zijn om grijze literatuur te verzamelen. In de praktijk vervullen de regionale depots niet alleen een zuiver regionale taak maar hebben ze ook op nationaal niveau een belangrijke functie.⁶⁹

- Veiligheid: indien de productie van het gedrukte erfgoed op meer dan een plaats wordt bewaard, verkleint dit het risico op eventueel totaal verlies door calamiteiten.
- Beschikbaarheid: in uitgestrekte landen bespaart de geografische spreiding van meerdere depotbibliotheken het publiek heel wat afstanden.
- Volledigheid: hoewel er altijd een aantal publicaties door de mazen van het net glippen, streven depotinstellingen naar een zo hoog mogelijke graad van volledigheid. Regionale depotbibliotheken, die zowel geografisch als cultureel dichter staan bij de lokale uitgevers, dragen hier hun steentje toe bij.

Deze doelstellingen gelden alle drie in een gedrukte wereld. In een digitale omgeving zijn de eerste twee doelstellingen minder relevant. Een duurzame en betrouwbare bewaring van digitale bestanden dient sowieso op meerdere plaatsen of servers te gebeuren, en een digitaal bestand hoeft niet noodzakelijk op dezelfde fysieke plaats geconsulteerd te worden als de locatie waar de servers staan opgesteld. Bovendien is digitale preservatie een complex gegeven waar zowel aangepaste infrastructuur als kennis voor nodig is. De Staats- und Universitätsbibliothek in Hamburg bijvoorbeeld (de regionale depotbibliothek voor de gelijknamige deelstaat) geeft zelf aan niet over een e-depot die naam waardig te beschikken. Net daarom kijken ze voor de uitvoering van hun lokale digitale depotwetgeving uit naar samenwerking wat betreft de digitale infrastructuur met onder andere de DNB.⁷⁰

Om de derde doelstelling (volledigheid van de depotcollectie) te realiseren is regionale verankering wel een troef. Ook het samenwerkingsverband in het Verenigd Koninkrijk speelt hierop in. De drie nationale bibliotheken onderhouden ieder op zich contacten met de eigen lokale uitgevers en sporen zelf de meer grijze literatuur op. Eenzelfde tendens is merkbaar in Frankrijk waar de regionale bibliotheken mee verantwoordelijk zijn voor het selectieproces van te archiveren (lokale) websites.⁷¹ De pogingen in Duitsland tot samenwerking tussen de DNB en de depotbibliotheken in de Bundesländer wijzen in dezelfde richting.

68 JENDRAL (2013).

69 DE BAUW (1989), p. 7 – 9.

70 Gesprek op 18-08-2014 in Lyon met Ulrich Hagenah, conservator in de Staats- und Universitätsbibliothek van Hamburg.

71 BONNEL en OURY (2014).

2.4.3 Combinatie

Uit het voorgaande blijkt dat er geen gangbaar model is voor een wettelijk depot. In de praktijk zijn vele combinaties mogelijk tussen wettelijke, vrijwillige of hybride systemen die al dan niet uitsluitend op nationaal of – in combinatie met een aanvullend kader – op regionaal niveau toegepast worden. Enkele voorbeelden:

- Nederland: volledig vrijwillig kader op nationaal niveau voor zowel gedrukte als digitale (online) publicaties.
- Noorwegen, Zweden, Frankrijk, Verenigd Koninkrijk: bij nationale wet verplicht deponeringskader voor zowel gedrukte als digitale (online) publicaties. Er zijn geen regionale depotwetgevingen.
- Oostenrijk: hybride model op nationaal niveau. Er geldt een bij nationale wet verplichte deponering bij de Oostenrijkse Nationale Bibliotheek (ÖNB) van ‘periodischer elektronischer Medien’ (websites, e-tijdschriften, etc.). Uitgevers kunnen niet-periodieke e-publicaties (bijvoorbeeld e-boeken) vrijwillig deponeren. In de Bundesländer zijn er geen regionale depotwetgevingen. De Landesbibliotheken en enkele universiteitsbibliotheken mogen toegang verschaffen tot de nationale depotcollectie. Ook mogen de regionale depotbibliotheken bij de ÖNB een verzoek indienen om bepaalde publicaties of websites te harvesten. De ÖNB wil de wetgeving aanpassen zodat regionale depotbibliotheken digitale publicaties op eigen initiatief kunnen opvragen of harvesten.⁷²
- Duitsland: verplicht kader op nationaal niveau (met regionale aanvullingen). Zie hierboven.
- Australië: hybride model op nationaal niveau (met regionale aanvullingen). Gedrukte publicaties moeten verplicht worden gedeponerd bij de nationale bibliotheek, voor de deponering van digitale publicaties werkt de overheid aan een wetsuitbreiding. In tussentijd kunnen e-publicaties vrijwillig worden gedeponerd. In de verschillende staten en territoria is de situatie complexer: in sommige regio’s is er geen aanvullende depotplicht, in sommige geldt deze alleen voor papieren publicaties en in nog andere regio’s moeten digitale publicaties (in tegenstelling tot de nationale wetgeving) wel verplicht lokaal worden gedeponerd.⁷³

2.5 OVERLEGSTRUCTUUR

Of een deponeringskader op nationaal of regionaal en bij wet of vrijwillig wordt uitgeschreven, is het sowieso noodzakelijk dat de depotbibliotheek en diegenen verantwoordelijk voor de deponering (uitgevers) goede relaties met elkaar onderhouden. De bibliothecaris van de nationale bibliotheek van Schotland zegt hierover ‘It is all about a positive approach to the publishers and engaging with them’. In verschillende landen werd een permanent overlegorgaan ingebouwd met vertegenwoordigers van beide partijen, waar ook eventuele geschillen kunnen worden uitgepraat:

- Verenigd Koninkrijk: het Joint Committee on Legal Deposit (JCLD)⁷⁴ is samengesteld uit vertegenwoordigers van de zes depotbibliotheken en uitgeversorganisaties. Deze vergadering volgt de implementatie (en bijhorende interpretatie) van de depotwetgeving

72 Mailverkeer op 05-II-2014 met Christian Recht, werknemer bij de ÖNB in de afdeling ‘Interne Revision’. Als reden om de wetgeving aan te willen passen geeft hij aan dat ‘regional or university libraries have a different focus and might therefore want to collect other sites or in different details/methods than we do as a national library’.

73 Voor een gedetailleerd overzicht, zie <http://www.nla.gov.au/legal-deposit/requirements-australia-wide>.

74 Meer informatie op <http://www.bl.uk/aboutus/legaldeposit/complaints/jclid/>.

op en heeft een bemiddelende rol in geval van geschillen. Een dispuut kan drie fases doorlopen:⁷⁵

- Onderhandeling: poging om in onderling overleg (en eventueel met behulp van externe experts) tot een compromis te komen tussen uitgever(s) en depotinstelling(en).
- Bemiddeling: wanneer een compromis niet kan worden bereikt, wordt een speciale werkgroep opgericht die mogelijkheden tot een compromis onderzoekt en documenteert.
- Arbitrage: het probleem wordt doorgestuurd naar een speciaal opgericht comité dat bestaat uit twee vertegenwoordigers van de uitgevers en twee vertegenwoordigers van de depotinstellingen. Aan het hoofd zetelt een onafhankelijk expert aangeduid door de JCLD. Het oordeel van dit comité is bindend.
- Frankrijk: sinds 2012 werkt de BNF samen met het Syndicat National de l'Édition (verbond van Franse uitgevers). Voor de deponering van e-boeken, bijvoorbeeld, werden twee werkgroepen opgericht: een groep werkt rond de legale aspecten van de wetgeving, een andere werkt de technische en functionele principes uit.⁷⁶
- Duitsland: de volledige werking van de DNB wordt aangestuurd en opgevolgd door drie organen: de directeur-generaal, een raad van bestuur (Verwaltungsrat)⁷⁷ en twee adviesraden (Beiräte).⁷⁸ Deze raad van bestuur is opgebouwd uit leden van de belangenbehartiger van uitgevers en boekverkopers (Börsenverein des Deutschen Buchhandels) (3), het Duitse parlement (2), de federale overheid (3), de Duitse Research Foundation (1), de muziekindustrie (2) en de steden waar de DNB gevestigd is (2). De raad van bestuur monitort de werking van de DNB en bespreekt het collectie- en acquisitiebeleid dat ze via het wettelijk depot voert.⁷⁹ Ook in een van de adviesraden is het Börsenverein met de helft van alle leden vertegenwoordigd.
- Japan: in 1999 werd de Legal Deposit System Council opgericht met als doel het wettelijke deponeringskader te verbeteren en managen. De raad bestaat naast vertegenwoordigers van de nationale bibliotheek en auteurs- en uitgeversverenigingen ook uit externe experts op het gebied van auteursrechtwetgeving, administratief recht, etc.⁸⁰
- Zuid Afrika: het Legal Deposit Committee coördineert en promoot de implementatie van de nationale depotwetgeving. Dit overlegorgaan bestaat uit vertegenwoordigers van de depotbibliotheken, de overheid, uitgeversverenigingen en experts uit de informatie- en bibliotheekwetenschappen.⁸¹

75 *Guidance on the Legal Deposit Libraries (Non-Print Works) Regulations 2013*, 2013.

76 DERROT en OURY (2014).

77 De exacte samenstelling van de huidige Verwaltungsrat van de DNB vindt u op: <http://www.dnb.de/DE/Wir/Organe/mitglieder/Verwaltungsrat.html>.

78 De DNB beschikt over twee adviesraden. De samenstelling vindt u op: http://www.dnb.de/DE/Wir/Organe/organe_node.html.

79 Artikels 6 en 20 van de *Gesetz über die Deutsche Nationalbibliothek (DNBG)*.

80 AKIYAMA (2014).

81 Voor meer informatie zie <http://www.nlsa.ac.za/index.php/legal-dep-committee>.

3 BUITENLANDSE CASE STUDIES

In 2014 organiseerde IFLA haar jaarlijkse World Library and Information Congress in Lyon. De sessie 'Digital preservation of e-books: Best practice in libraries' bood de onderzoeker een forum om medewerkers in verschillende buitenlandse nationale en regionale depotbibliotheken te interviewen en bevragen:

- Bibliothèque Nationale de France
- Deutsche Nationalbibliothek
- National Library of Scotland
- Nasjonalbiblioteket (Noorwegen)
- Staats- und Universitätsbibliothek van Hamburg

Via e-mail werd dezelfde vragenlijst bezorgd aan medewerkers van:

- British Library
- Koninklijke Bibliotheek van Nederland
- National and University Library in Zagreb

Naast de lezingen en mondelinge contacten werden via literatuuronderzoek en deskresearch interessante artikels over buitenlandse praktijken gevonden. Toch is het niet altijd gemakkelijk om duidelijke informatie over het wettelijke depot in het buitenland op te sporen. Enerzijds omdat de wetteksten vaak moeilijk interpreteerbaar zijn. Anderzijds omdat depotbibliotheken de manier waarop ze de wetgeving implementeren niet altijd gedetailleerd (en in een courante taal) documenteren.

De in dit hoofdstuk aangehaalde buitenlandse deponeringskaders zijn niet tot in de kleinste details met elkaar vergeleken. Over sommige kaders is hiervoor te weinig informatie beschikbaar. Wel illustreren ze hoe men op verschillende manieren omgaat met de problemen en uitdagingen die traditioneel met digitale deponering worden geassocieerd. De bedoeling is om inspiratie te bieden om tot een mogelijke oplossing voor de deponering van digitale publicaties uit Vlaanderen te komen.

3.1 WETTELIJKE UITDAGINGEN

Dit hoofdstuk lijst de belangrijkste uitdagingen en problemen op om een deponeringskader voor digitale publicaties te realiseren.⁸² De case studies illustreren hoe buitenlandse depotwetten deze uitdagingen aanpakken.

82 De opsomming van deze uitdagingen is gebaseerd op: MUIR (2001).

3.1.1 Definities

Bij het uitschrijven (in een wetgeving of contract tussen depotbibliotheek en uitgever) van een digitaal deponeringskader botst men op het gebrek aan sluitende definities. Concepten die je in de gedrukte wereld eenduidig kan interpreteren en benoemen, zijn in een digitale wereld veel vager. Hoe definieer je wat een 'e-boek' is? Is een 'fundel' een apart publicatietype of een speciale vorm van een e-boek? Wie is de 'uitgever' of wat is de 'plaats van uitgave' van een webpagina?

Bovendien duiken op internet voortdurend nieuwe vormen van communicatie op. Hoeveel van deze informatie we als een volwaardige publicatie moeten beschouwen staat open voor discussie. Maar een depotwetgeving die een overzicht geeft van de publicatietypes die wel of niet verzameld moeten worden, zal snel gedateerd zijn. Om dit te vermijden raden de richtlijnen van IFLA/UNESCO en CDNL aan om de definities van te deponeren (elektronische) documenten 'formaat- en mediumneutraal' te formuleren.⁸³ Dit moet ervoor zorgen dat de wet de tand des tijds doorstaat en kan overleven in de snel veranderende informatiemaatschappij.

Voorbeelden:

Noorwegen was een van de eerste landen die het wettelijke depot in 1989 uitbreidde met elektronische publicaties. Het wordt algemeen beschouwd als een na te volgen voorbeeld. De definities in de Noorse wet zijn zorgvuldig verwoord zodat documenten ongeacht het formaat, nu en in de toekomst, worden verzameld:

- *Medium: a means of storing information*
- *Document: one or more identical copies of a medium, by which information is stored for subsequent reading, listening, showing, or transmission*
- *Publisher: any person who at his own expense produces or arranges for the production of a document to make it available to the public*
- *Producer: any person who produces copies of a document for a publisher*
- *Importer: any person who at his own expense brings into the country documents published abroad in order to make them generally available in Norway*

Op basis van bovenstaande definitie kan een medium bestaan uit papier, film, magnetische tape, etc. Zodra informatie aan het medium is toegevoegd, wordt het een document. Een document kan worden gedupliceerd in een of meer identieke kopieën. Een nieuwe editie die geen identiek duplicaat is van het origineel, beschouwt men als een nieuw document. Indien dezelfde informatie beschikbaar is op twee dragers, bijvoorbeeld papier en microfilm, zijn dit twee verschillende documenten. Kopieën van documenten die 'generally' (niet in een beperkte kring) beschikbaar gemaakt worden, moeten bij de nationale bibliotheek van Noorwegen worden gedeponerd.⁸⁴

Sommige landen zoals Zuid-Afrika⁸⁵ inspireerden zich op de Noorse wet om de eigen depotwetgeving uit te breiden met digitale en online publicaties. Ze maken gebruik van een minutieus opgebouwde set aan definities die in een beweging zowel een off- als online wereld omschrijft.

83 CDNL (1996), p. 8; CDNL (2000), p. 4, LARIVIÈRE (2000), p. 40.

84 RUGAAS (1989).

85 *Legal Deposit Act 1997*.

Andere landen zoals Frankrijk, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk bouwden verder op hun bestaande deponeringskader voor gedrukte of offline publicaties. Ze voegden in de wetteksten (eveneens in algemene bewoordingen) toe dat ook digitale online publicaties moeten worden gedeponeerd. In deze landen is de wetgeving opgedeeld in afzonderlijke principes en procedures voor zowel de 'klassieke' gedrukte als digitale (online) publicaties.

- Frankrijk: 'Sont également soumis au dépôt légal les signes, signaux, écrits, images, sons ou messages de toute nature faisant l'objet d'une communication au public par voie électronique.'⁸⁶
- Duitsland: 'Medienwerke in unkörperlicher Form sind alle Darstellungen in öffentlichen Netzen.'⁸⁷
- Verenigd Koninkrijk: 'Electronic publication means an on line or off line publication including any publication in electronic form.'⁸⁸

3.1.2 Selectie

De UNESCO-richtlijnen van Larivière stellen dat zowel online, offline als dynamische digitale publicaties onderdeel moeten vormen van een bij wet geregeld deponeringskader, ongeacht de praktische en technische problemen dat dit voor sommige publicatietypes met zich meebrengt. De argumentatie is dat een depotbibliotheek moeilijk te verzamelen publicaties meteen (en zonder bijkomend wetgevend initiatief) moet kunnen opvragen van zodra er een oplossing is voor deze problemen.⁸⁹ De hierboven aangehaalde ruime definities maken dit principe mogelijk.

Een wettelijk depot streeft dan ook naar volledigheid. Dit ideaal is gebaseerd op het principe om het nationale erfgoed in zijn volledigheid te bewaren, ontsluiten en conserveren, los van enig moreel, politiek of artistiek waardeoordeel. Vanuit een praktisch oogpunt is deze doelstelling voor digitale publicaties onmogelijk te bereiken. Zeker voor online publicaties geldt dat hun inhoud vaak veranderlijk of vluchtig ('volatile')⁹⁰ is:

- Voor sommige online publicaties is het onmogelijk een afgewerkte editie te onderscheiden omdat ze continu worden aangepast of bijgewerkt ('dynamische publicaties').⁹¹ Denk bijvoorbeeld aan een webpagina die 'on the fly' wordt gegenereerd op basis van de gegevens opgeslagen in een databank.
- De eenvoud waarmee op internet documenten worden verspreid en gepubliceerd, maakt dat er van eenzelfde 'werk' verschillende versies beschikbaar kunnen zijn (postprint, preprint, etc.).
- Ook kan een zelfde publicatie worden verspreid in verschillende formaten (pdf, epub, ibooks, etc.), zonder dat dit invloed heeft op de inhoud van de publicatie.

Een andere moeilijkheid bij het verzamelen van online publicaties is dat soms nog een offline versie van dezelfde publicatie wordt gedrukt ('parallele publicaties'). De vraag stelt zich of beide publicatievormen aan de depotcollectie toegevoegd moeten worden. In een digitale omgeving

86 Artikel L. 131-2 van de *Code du patrimoine*.

87 Artikel 3 (3) van de *Gesetz über die Deutsche Nationalbibliothek (DNBG)*.

88 Artikel 14 van de *Legal Deposit Libraries Act*.

89 LARIVIÈRE (2000), p. 42.

90 MACKENZIE OWEN & WALLE (1996), p. 3.

91 LARIVIÈRE (2000): 'A dynamic publication is one that is kept up-to-date on a permanent basis, sometimes weekly, daily or hourly and sometimes even on a continuous basis (real-time updating)' (p. 41).

kan bovendien iedereen publiceren, wat het moeilijk maakt om letterlijk alle uitgevers te identificeren.

Bendik Rugaas, voormalig bibliothecaris van de Noorse nationale bibliotheek, gaf hierover in 1988 een presentatie op het jaarlijkse IFLA-congres met de titel 'The end of all and forever'. Hij gaf als eerste aan dat selectie in de digitale informatie-explosie noodzakelijk is. 'What should be kept in original form and for how long should we keep it. Do we need to keep it all? What could be kept transformed to a new storage medium or kept for a given amount of time only?'⁹²

De algemene (en soms tegenstrijdige) depotrichtlijnen die werden verspreid door IFLA, UNESCO, de Europese Commissie, CDNL en CENL/FEP geven een indicatie van welke keuzes en selecties moeten worden gemaakt. Hoe een land dit praktisch het best aanpakt blijft in de richtlijnen onduidelijk. Dit hangt ongetwijfeld af van het budget, het personeel en de expertise die in de depotinstelling(en) beschikbaar zijn:

- Algemene prioriteiten:
 - 'Priority should be given to publications by 'official' publishers and other organisations of which the primary business activity is the creation for public distribution or access of information products. This should include both copyright and licensed materials. When sufficient coverage of these publishers has been achieved, the deposit library should develop procedures for acquiring public domain and grey literature. Documents distributed by private individuals should only be included on a voluntary basis, or excluded.' – MACKENZIE OWEN & WALLE (1996), p. 22.
 - 'Focus initially on publications from traditional, long-established publishers and gradually develop relationships with other, newer publishers' – CDNL (1996), p. 35.
- Deponering van dynamische documenten:
 - 'Publications which are frequently updated should in principle be deposited frequently enough to obtain all information contained in them during their lifetime. If the appropriate resources are not available, try to obtain representative samples.' – CDNL (1996), p. 36.
 - 'Dynamic documents (i.e. documents which are frequently updated, such as on-line databases) should in principle be deposited frequently enough to preserve all information contained in the publication during its lifetime. However, when the cost of this is considered to be prohibitive, the deposit library should aim to preserve representative samples which should include at least the first and last version published.' – MACKENZIE OWEN & WALLE (1996), p. 22.
 - 'Dynamic on-line electronic publications (i.e. the ones kept up-to-date on an ongoing basis) should also be subject to legal deposit. The deposit could be handled through a 'snapshot' deposit on a regular basis and when the title ceases to be published/produced. The first version of a dynamic on-line electronic publication should always

92 RUGAAS (1991), p. 159. Rugaas is niet de enige die pleit voor selectiemechanismen. Alle richtlijnen geven aan dat vormen van selectie noodzakelijk zijn: (1) MACKENZIE OWEN & WALLE (1996): 'Even when electronic deposit has been fully developed, acquisition and preservation of all electronic publications will prove to be impossible. There is therefore a need for selection guidelines based on well-defined criteria' (p. 21). (2) CDNL (1996): 'However, there should be no compulsion on the national library to take everything and the national library should put in place a collection development policy which enables it to select appropriate items for its collections.' (p. 13). (3) IFLA (2011): 'However, as the Internet widens the possibilities for all users to publish content online, comprehensiveness may not be possible for such publications; instead representative selections would fulfill this requirement' (p. 2). (4) CDNL (2012): 'And, given the vastness of the digital publishing universe, legislation should be drafted in such a way as to permit selective archiving.' (p. 4).

be deposited. Databases made up of unorganized or unedited data should not be an object of legal deposit.' – LARIVIÈRE (2000), p. 53.

- Versiebeheer:
 - '[P]reprints are to be excluded.' – MACKENZIE OWEN & WALLE (1996), p. 22.
- Formaten:
 - 'In the case of parallel electronic versions, a single version (in a format and medium preferred by the deposit library) should be acquired.' – MACKENZIE OWEN & WALLE (1996), p. 23.
 - 'For publications in a non-print medium, the choice of non-print format to be deposited should also be dictated by its suitability for long-term preservation, subject to reasonableness in the costs of depositing it and provided that the content does not substantially differ between non-print formats. For publications that are delivered to the deposit library by a publisher, the choice of format is usually decided by mutual agreement between the publisher and national library. Schemes may permit the national library to specify preferred formats, but would not require publishers to deposit in a format that they do not already use in making the work available to the public.' – CENL/FEP (2012), p. 5.
- Parallele publicaties:
 - 'In the case of parallel print and electronic versions of a publication, both versions should be acquired.' – MACKENZIE OWEN & WALLE (1996), p. 23.
 - 'For publications produced in print and electronic forms in parallel, decide whether or not there are sufficient differences between them to make it worth acquiring both.' – CDNL (1996), p. 36.
 - 'Where substantially the same content is published in more than one medium such as print, offline, online or downloadable, the publisher is normally only required to deposit the content once and the choice of medium or media in which it is deposited should be normally be dictated by preservation needs. Deposit schemes may specify whether copies are to be deposited in all the available media, in just one medium, or other alternatives such as specifying a default medium (print) with the option of mutually agreeing a non-print alternative medium instead.' – CENL/FEP (2012), p. 5.

Voorbeelden

In de praktijk maken buitenlandse depotwetgevingen en deponeringskaders op verschillende manieren een selectie in de veelheid aan digitale informatie. Een overzicht:

I. Digitaal vs. fysiek

Hoewel er internationaal een consensus bestaat dat ook digitale publicaties moeten worden verzameld en duurzaam bewaard, staat de relatie van deze e-publicaties ten opzichte van hun (eventuele) versie op papier ter discussie. Moet een e-publicatie worden verzameld wanneer diezelfde publicatie al op papier wordt bewaard? Buitenlandse voorbeelden geven aan dat er op deze vraag verschillende antwoorden zijn:

- Deponering in een medium:
 - In het Verenigd Koninkrijk moet van publicaties die zowel op papier als digitaal verschijnen alleen de gedrukte versie worden gedeponereerd. Uitgevers en depotbibliotheek kunnen in onderling overleg wel beslissen om alleen de digitale versie te deponeren.⁹³ In de praktijk blijkt dat zowel uitgevers als depotbibliotheek gradueel willen overschakelen naar deponering in uitsluitend digitaal formaat.⁹⁴
 - In Zweden stelt het wetgevend kader dat parallelle publicaties alleen in print moeten worden gedeponereerd. Deponering in digitaal formaat geldt voor publicaties die uitsluitend in digitale vorm online verschijnen. Aangezien het voor sommige uitgevers niet evident is om uitsluitend aan te leveren wat 'uniek' op het web verschijnt, hanteert de Zweedse nationale bibliotheek hierin een pragmatische houding. Het is voor uitgevers toegestaan om digitaal materiaal aan te leveren, ook al wordt dezelfde informatie ook in printvorm gedeponereerd.⁹⁵
 - Net als in Zweden zegt de Oostenrijkse depotwetgeving dat e-publicaties die zuiver digitaal worden gepubliceerd, ook digitaal moeten worden gedeponereerd. In de andere gevallen volstaat een deponering op papier.⁹⁶
- Deponering in beide media:
 - In landen als Noorwegen⁹⁷ en Kroatië⁹⁸ worden parallelle publicaties zowel in print als digitaal gedeponereerd.
- Deponering in beide media, sommige publicatietypes alleen digitaal
 - In Frankrijk geldt als algemene regel dat parallelle publicaties in beide media moeten worden gedeponereerd. Wel kan de BNF, dankzij een decreet dat de depotwetgeving implementeert, uitgevers voorstellen om in plaats van een fysiek (papieren) object een strikt identiek digitaal bestand te deponeren.⁹⁹ Tot dusver gebruikt de BNF deze uitzondering voor de deponering van zeer grote publiciteitsposters en de deponering van regionale krantentitels (zodat alleen nog de 'nationale' editie op papier wordt gedeponereerd).¹⁰⁰
 - In Duitsland heeft de DNB de keuze welke versies ze opvraagt van publicaties die op verschillende media (of in verschillende formaten) verschijnen. De algemene praktijk van de DNB is dat ze alle publicaties (behalve eindwerken van studenten) zowel op papier als digitaal verzamelt en bewaart.¹⁰¹ De wet voorziet een uitzondering voor kranten. Deze moeten slechts in een medium

93 Artikel 14 (1) uit de *Legal Deposit (Non-Print Works) Regulations* (2013) stelt: 'Where substantially the same work is published in the United Kingdom in print and in one or more non-print media, the duty [...] of the Act applies only in relation to its publication in print unless the publisher and the deposit library agree that instead the duty [...] of the Act applies in relation to its publication in one of the non-print media in which the work is published'.

94 Gesprek op 19-08-2014 in Lyon met Darryl Mead, plaatsvervangend hoofdbibliothecaris van de Nationale Bibliotheek van Schotland.

95 NILSSON (2014).

96 RECHT (2009).

97 Gesprek op 19-08-2014 in Lyon met Svein Arne Solbakk, Director for Digital library development van de Nationale Bibliotheek van Noorwegen.

98 Mail op 09-09-2014 met Sofija Klarin Zdravec, Adviseur bij de National and University Library in Zagreb.

99 Decreet nr. 93-1429 van 31 december 1993, artikel 9 (aangepast in 2006): '[L]a Bibliothèque nationale de France peut demander le dépôt d'un fichier numérique se substituant au dépôt du document imprimé, graphique ou photographique. Les modalités de ce dépôt sont définies en accord avec les déposants'.

100 STIRLING en ILLIEN (2011).

101 Gesprek op 18-08-2014 in Lyon met Cornelia Diebel, dienst Information Technology van de Nationale Bibliotheek van Duitsland.

worden gedeponereerd.¹⁰² Sinds 1990 verzamelt de DNB dan ook geen papieren kranten meer. Tot 2010 werden alleen kopieën op microfilm van de papieren kranten bewaard, momenteel worden kranten digitaal gedeponereerd.¹⁰³

2. Persoonlijke en in beperkte kring verspreide data

Als uitgangspunt geldt dat alleen informatie die ‘ter beschikking van het publiek’ wordt gesteld (als onderscheid met bijvoorbeeld archivalische documenten) hoeft te worden gedeponereerd. Persoonlijke en private gegevens (bijvoorbeeld e-mails) of informatie die slechts voor een beperkt aantal lezers is bedoeld (bijvoorbeeld materiaal dat alleen gedeeld wordt in een privaat netwerk, zoals een intranet) worden niet gedeponereerd. Deze uitzonderingen worden in de wetgeving ingeschreven:

- Verenigd Koninkrijk: ‘work which contains personal data and which is only made available to a restricted group of persons’¹⁰⁴ wordt niet gedeponereerd.
- Frankrijk: ‘On entend par communication au public par voie électronique [...] de signes de signaux, d’écrits, d’images, de sons ou de messages de toute nature qui n’ont pas le caractère d’une correspondance privée’.¹⁰⁵
- Duitsland: ‘Nicht abzuliefern sind: [...] E-Mail-Newsletter ohne Webarchiv; Netzpublikationen, die nur einer privaten Nutzergruppe zugänglich gemacht sind’.¹⁰⁶

3. Uitsluiten van bepaalde publicatietypes

Alle depotwetgevingen in de ons omringende landen volgen de algemene richtlijn die zegt dat de gebruikte terminologie in de wetgeving zo ruim en neutraal mogelijk moet zijn om geen (toekomstige) publicaties uit te sluiten. De meeste wetgevingen geven wel een overzicht van (huidige) publicatietypes die niet moeten worden gedeponereerd:

- Verenigd Koninkrijk: Publicaties die uitsluitend bestaan uit ‘(a) a sound recording or film or both, or (b) such material and other material which is merely incidental to it’¹⁰⁷ worden niet verplicht gedeponereerd. De reden hiervoor is dat wanneer de wetgeving opgemaakt werd (2003), CD’s, DVD’s en andere opnames al met succes op vrijwillige basis werden gedeponereerd. De laatste jaren is er veel minder onderscheid tussen publicaties die uitsluitend bestaan uit tekst of video/muziek. ‘Mixed media’ publicaties stellen de depotbibliotheken voor grote uitdagingen.¹⁰⁸
- Duitsland: De Duitse wetgeving geeft aan dat ‘Filmwerke, bei denen nicht die Musik im Vordergrund steht’ niet aan de DNB af te leveren zijn. Het uitvoeringsbesluit (Pflichtablieferungsverordnung) geeft een opsomming van bijkomende online publicaties die niet voor deponering in aanmerking komen. Dit geldt voor onder andere websites met uitsluitend privé doeleinden, inhoudelijk onveranderde kopieën van online publicaties en besturingssoftware.¹⁰⁹

102 Artikel 4 (15) van de *Verordnung über die Pflichtablieferung von Medienwerken an die Deutsche Nationalbibliothek (Pflichtablieferungsverordnung – PflAV)* stelt dat ‘Zeitungen, wenn diese nach Maßgabe der Bibliothek in einer zur Archivierung und Bereitstellung geeigneten unkörperlichen Form abgeliefert wurden’ niet als fysieke entiteit (op papier) gedeponereerd moeten worden.

103 SOLBERG (2014).

104 Artikel 13 (2) (b) uit de *Legal Deposit (Non-Print Works) Regulations* (2013).

105 Wet nr. 2004-575 van 21 juni 2004 – Artikel 1.

106 Artikel 9 (8-9) van de *Verordnung über die Pflichtablieferung von Medienwerken an die Deutsche Nationalbibliothek (Pflichtablieferungsverordnung – PflAV)*.

107 Artikel 1 (5) van de *Legal Deposit Libraries Act 2003*.

108 GIBBY en BRAZIER (2012).

109 Artikel 3 (4) van de *Gesetz über die Deutsche Nationalbibliothek (DNBG)*.

- Oostenrijk: de depotwetgeving beperkt de digitale deponering tot 'periodisches elektronisches Medium' (websites, e-journals, etc.).¹¹⁰ Andere digitale publicaties zoals e-boeken zijn niet inbegrepen. De Oostenrijkse Nationale Bibliotheek is daarom vragende partij voor een wetsherziening. Onderhandelingen met de overheid werden hiertoe in 2013 opgestart.¹¹¹
- Zweden: de Zweedse wetgever besliste dat alleen 'a distinct unit of electronic material with text, sound or image' moet worden gedeponerd. Het gaat dus niet om volledige websites of databanken, wel om complete en op zichzelf staande publicaties zoals afzonderlijke online artikels of blogberichten.¹¹² Volledige websites worden gearchiveerd op basis van andere wetten dan de depotwetgeving.¹¹³

3.1.3 Toepassingsgebied

Normaal gezien wordt het wettelijk depot gelimiteerd tot de eigen nationale productie van publicaties. De plaats van uitgave is daarom een belangrijk gegeven om te beslissen of een object al dan niet moet worden gedeponerd. Als een land beslist om de productie van landgenoten in het buitenland evenzeer op te nemen in de depotcollectie, is het belangrijk dat dit in de wetgeving wordt verankerd. De depotbibliotheek zal het werk dan wellicht langs de traditionele acquisitiekkanalen moeten bekomen.

In een online omgeving is de oorsprong van een publicatie, en dus de wetgeving waar de publicatie aan onderhevig is, veel moeilijker te bepalen dan voor gedrukte werken. Voor digitale publicaties die nog beschikken over een gedrukte pendant (of in een dezelfde traditionele offline waardeketen tot stand zijn gekomen) is de plaats van uitgave normaal gezien bekend. Voor zuivere born-digital publicaties is dit veel moeilijker te bepalen. Bij de creatie en publicatie van een website bijvoorbeeld kunnen verschillende landen betrokken zijn.

Voorbeelden

De UNESCO-richtlijnen stellen voor om een (werkbare) definitie op te nemen in de wetgeving of aanverwante regelgevingen van wat als een 'nationale' publicatie wordt beschouwd.¹¹⁴ Enkele voorbeelden:

- In Nederland verzamelt de KB Den Haag 'alles van en alles over Nederland'. Het collectieplan specificeert dit als: 'Hierbij maakt het onderwerp of taal volstrekt niet uit. De enige voorwaarde om een publicatie in de Depotcollectie op te nemen is dat deze in Nederland is uitgegeven. Als de publicatie in het buitenland wordt uitgegeven speciaal voor de Nederlandse markt en in de Nederlandse taal, wordt deze eveneens opgenomen. "Vestigingsplaats Nederland" kan dan worden vervangen door "bedoeld voor de Nederlandse markt".'¹¹⁵ Websites in het Nederlandse webarchief worden op basis van hun inhoud (geschiedenis, cultuur, taal van Nederland) geselecteerd uit het .nl-domein.¹¹⁶

110 Artikel 1 (5.a.) en artikel 43b van de Oostenrijkse *Bundesgesetz vom 12. Juni 1981 über die Presse und andere publizistische Medien*.

111 Rapportage in 2014 van de Nationale Bibliotheek van Oostenrijk aan de CDNL. Beschikbaar op: http://www.cdnl.info/2014/Country_Reports/Austria_2014.doc.

112 HJERPE (2014).

113 *Ordinance (2002:287) concerning the processing of personal data in Kungl. bibliotekets digital cultural heritage projects*. Deze wet geeft de nationale bibliotheek van Zweden de toestemming om het Zweedse nationale culturele en digitale erfgoed zoals het op internet gepubliceerd is te verzamelen en bewaren.

114 LARIVIÈRE (2000), p. 17-18.

115 Collectieplan 2010-2013, p. 18.

116 Mail op 29-10-2014 met Adriaan Lemmen, relatiebeheerder bij de afdeling 'Collecties' in de Koninklijke Bibliotheek van Nederland.

- In het Verenigd Koninkrijk wordt een online publicatie beschouwd als ‘published in the United Kingdom’ wanneer: ‘(a) it is made available to the public from a website with a domain name which relates to the United Kingdom or to a place within the United Kingdom; or (b) it is made available to the public by a person and any of that person’s activities relating to the creation or the publication of the work take place within the United Kingdom’. In de praktijk wordt gedeelte (a) geïnterpreteerd als alle websites uit het .uk webdomein, en uit mogelijke toekomstige geografische domeinnamen zoals .scotland en .wales. Op scenario (b) anticiperen de depotbibliotheken op twee verschillende manieren. Voor commerciële werken wordt in onderling overleg met de uitgever bekeken of ze al dan niet gedeponereerd worden, open-access publicaties worden na kennisgeving via automatische harvestingprocedures verzameld.¹¹⁷
- De Franse wetgeving definieert het ‘Franse’ internet als volgt: ‘il s’agit tout d’abord des sites hébergés sur des « domaines de haut niveau » français (.fr, .paris, .re pour l’île de La Réunion, etc.) ; et/ou des sites dans un nom de domaine enregistré par une personne domiciliée en France ; et/ou enfin des sites produits sur le territoire français’.¹¹⁸

3.1.4 Acquisitie

Van publicaties in fysiek formaat wordt verwacht dat ze door een verantwoordelijke identiteit (meestal de uitgever) worden bezorgd aan de depotinstelling. Er zijn momenteel drie opties om online informatie te aan te leveren of verzamelen:

- Uitgevers kopiëren de relevante publicaties op een fysiek medium, en sturen dit medium naar de depotbibliotheek.
- Uitgevers sturen de relevante publicaties in de afgesproken formaten via een online netwerk (bijvoorbeeld via het file transfer protocol (FTP)) door naar de depotbibliotheek (‘push’).
- De depotinstelling plukt, zonder tussenkomst van de uitgever, de relevante publicaties automatisch van de website van de uitgever, ook wel harvesting genoemd (‘pull’). Deze techniek wordt aangewend om webarchieven te creëren.

Voor uitgevers of producenten biedt de techniek van harvesting het voordeel van efficiëntie. Ze moeten de publicaties niet meer zelf aan de depotbibliotheek bezorgen. Daarom wordt deze methode vaak gebruikt als ‘the default method of deposit, with publisher delivery only as an option’.¹¹⁹ Maar deze manier van acquisitie kent ook moeilijkheden en uitdagingen:

- Een aangepaste wetgeving is absoluut noodzakelijk om dit soort van deponering toe te laten. Harvesting software maakt immers een kopie van vaak auteursrechterlijk beschermde publicaties.
- Uitgevers of producenten moeten hun medewerking verlenen, hoewel het initiatief bij de depotbibliotheek komt te liggen. Ze moeten alle paswoorden of andere obstakels doorgeven die werden aangebracht om geen toegang te krijgen tot publicaties op het web.

¹¹⁷ Voor meer informatie, zie <http://www.bl.uk/aboutus/legaldeposit/websites/faq/ukmaterial/index.html>.

¹¹⁸ BONNEL en OURY (2014), p. 3.

¹¹⁹ CENL/FEP (2012), p. 7.

Voorbeelden

De manier waarop digitale publicaties bij de depotinstelling terecht moeten komen, wordt door de wetgever opgelegd of aangestuurd. In de praktijk blijkt dat de hierboven geschetste oplossingen allemaal aangewend worden.

1. Harvesting, met deponering door uitgevers als optie
 - In het Verenigd Koninkrijk geeft de depotwetgeving aan dat online publicaties ‘by means of a web harvester’¹²⁰ moeten worden verzameld. Uitgevers zijn verplicht de nodige inloggegevens aan de depotbibliotheken te verschaffen zodat de harvestingsoftware ook publicaties kan verzamelen die achter een betaalmuur zitten. Andere acquisitiemethodes naast harvesting kunnen alleen toegepast worden mits de uitgever en depotbibliotheken hierover onderling een akkoord sluiten.¹²¹
2. Harvesting en deponering
 - In Frankrijk zegt het decreet met betrekking tot wettelijk depot uit 2011 dat indien de publicatie niet via automatische procedures kan worden verzameld, de uitgever de nodige paswoorden of een kopie van de e-publicaties aan de nationale bibliotheek moet aanleveren.¹²²
 - De Duitse wetgeving geeft aan dat e-publicaties bij de nationale bibliotheek gedeponereerd of afgeleverd moeten worden. Maar, ‘Medienwerke in unkörperlicher Form können nach den Maßgaben der Bibliothek auch zur Abholung bereitgestellt werden’.¹²³
3. Aanlevering op fysiek medium
 - De wetgeving in Zweden geeft aan dat digitale publicaties aan de nationale bibliotheek moeten worden aangeleverd op een fysieke drager zoals CD-ROM of USB-stick.¹²⁴

Naast de manier waarop publicaties moeten worden verzameld, leggen enkele wetgevingen ook richtlijnen op met betrekking tot de frequentie waarop het nationale web moet of kan worden geharvest.

- In Frankrijk moet het collectioneren van publicaties in publieke netwerken ‘au moins une fois par an’ gebeuren.¹²⁵
- In Oostenrijk kan de nationale bibliotheek ‘höchstens viermal jährlich’ op automatische wijze vrij toegankelijke online e-publicaties archiveren. Indien ze dit frequenter wil doen, moet ze de auteursrechthebbenden schriftelijk op de hoogte brengen.¹²⁶

120 Artikel 16 (3) van de *Legal Deposit Libraries (Non-Print Works) Regulations* (2013).

121 Artikel 16 (2) van de *Legal Deposit Libraries (Non-Print Works) Regulations* (2013).

122 Art. R. 132-23-1 (II) uit het *Décret n° 2011-1904 du 19 décembre 2011 relatif au dépôt légal*.

123 Artikel 16 van de *Gesetz über die Deutsche Nationalbibliothek (DNBG)*.

124 NILSSON (2014), p. 8.

125 Art. R. 132-23-1 van het *Décret n° 2011-1904 du 19 décembre 2011 relatif au dépôt légal*.

126 Artikel 43b (1) en (2) van de Oostenrijkse *Bundesgesetz vom 12. Juni 1981 über die Presse und andere publizistische Medien*.

3.1.5 Kwaliteitscontrole en preservering

Vooraleer digitale publicaties opgenomen worden in een depot voor langetermijnbewaring, ondergaan ze idealiter een kwaliteitscontrole en functionaliteitstest. Doelstelling hiervan is om te kijken of de publicatie:¹²⁷

- de juiste versie is
- in het juiste formaat en medium is gedeponerd
- compleet en onbeschadigd is
- volledig functioneel is
- niet door kopieerbeveiliging wordt afgeschermd

De digitale duurzaamheid van digitale publicaties staat echter onder druk van:¹²⁸

- Stabiliteit: ook de levensduur van de digitale opslagmedia is eindig, net als die van papier.
- Technologische veroudering: de hardware en software die wordt gebruikt om digitale objecten te creëren en consulteren, verouderen zeer snel.
- Verlies van informatie: om een digitaal object te bewaren voor de lange termijn zullen onvermijdelijk aanpassingen aan het originele object worden aangebracht. Er moet met andere woorden een keuze worden gemaakt in wat men voor de eeuwigheid wil bewaren: medium, formaat, verschijningsvorm, etc.

Alle richtlijnen met betrekking tot een wettelijk e-depot wijzen er op dat de langetermijnbewaring van digitale publicaties, en de creatie van preservingskopieën van diezelfde publicaties, de rechten van de auteur of andere rechthebbenden kan schaden. Aangezien de wetgeving op auteursrecht aan de auteur het exclusieve recht geeft om te beslissen over reproductie of verspreiding van een werk, is een uitzondering in de (auteursrecht)wetgeving wat betreft preservering een noodzaak.¹²⁹

Voorbeelden

De onderzochte buitenlandse depotwetgevingen bepalen steeds dat uitgevers de nodige informatie moeten verschaffen om de gedeponerde e-publicaties te kunnen consulteren en conserveren (aanlevering zonder kopieerbeveiligingstechniek, inclusief noodzakelijke software, etc.). Enkele voorbeelden:

- In het Verenigd Koninkrijk moeten de e-publicaties worden aangeleverd in de ‘quality which is most suitable for its preservation’. Daarnaast is een uitgever verplicht om ook volgende zaken aan te leveren: ‘(a) a copy of any computer program or any other data or information necessary to access the work; and (b) a copy of any manual and other material that accompanies the work and is made available to the public.’¹³⁰
- De Deense wetgeving geeft aan dat ‘The person under the legal deposit obligation must upon demand inform the legal deposit institution about access codes and provide other information etc. necessary for gaining access to the material, produce copies of the material and make the material available to the general public. The person under a legal deposit

¹²⁷ MACKENZIE OWEN & WALLE (1996), p. 29.

¹²⁸ MUIR (2005), p. 68 – 74.

¹²⁹ CDNL (1996), p. 10; LARIVIÈRE (2000), p. 13; CENL (2012), p. 10.

¹³⁰ Artikel 16 (2) en artikel 17 van de *Legal Deposit Libraries (Non-Print Works) Regulations* (2013).

obligation is entitled to demand that passwords etc. not be made available to any third party.’¹³¹

- In Oostenrijk hebben uitgevers de plicht om ‘durch Ablieferung der Medieninhalte frei von technischen Schutzmaßnahmen oder unter gleichzeitiger Übermittlung der Mittel zur Aufhebung dieser Schutzmaßnahmen nachzukommen.’¹³²
- In Duitsland geeft de nationale bibliotheekwet aan dat ‘Die Ablieferungspflichtigen haben die Medienwerke vollständig, in einwandfreiem, nicht befristet benutzbarem Zustand und zur dauerhaften Archivierung durch die Bibliothek [...] abzuliefern.’ Het bijhorende uitvoeringsbesluit verduidelijkt dat ‘Die Ablieferungspflicht umfasst auch alle Elemente, Software und Werkzeuge, die in physischer oder in elektronischer Form erkennbar zu den ablieferungspflichtigen Netzpublikationen gehören, auch wenn sie für sich allein nicht der Ablieferungspflicht unterliegen.’¹³³

3.1.6 Catalografie en ontsluiting

Van elke publicatie die aan het wettelijk depot wordt toegevoegd, maakt de depotbibliotheek een bibliografische beschrijving op. Deze beschrijvingen worden gepubliceerd in de nationale bibliografie, die een compleet overzicht vormt van de intellectuele productie van een land. Nationale bibliografieën worden voor verschillende doeleinden gebruikt: identificatie, selectie en acquisitie van publicaties, basis voor de aanmaak van catalografische records in bibliotheekcatalogen, bibliografieën, referentielijsten, etc. Het agentschap verantwoordelijk voor de opmaak van de nationale bibliografie is normaal gezien een onderdeel van de nationale bibliotheek van een land.¹³⁴

Als algemene aanbeveling geldt dat ook elektronische documenten, ongeacht het formaat of medium, moeten worden opgenomen in de nationale bibliografie.¹³⁵ Voor gedrukte publicaties bestaat er een coherent en algemeen aanvaard bibliografisch systeem met de ISBD-beschrijvingsregels en het ISBN-nummer als uniek identificatienummer. In een digitale (online) omgeving waar er een gebrek is aan publicatiestandaarden en een coherent systeem voor de identificatie van een e-publicatie, is bibliografische controle veel moeilijker te bereiken. Dit maakt het voor een depotinstelling moeilijk om te weten welke publicaties er bestaan. Een ander probleem is dat digitale informatie in verschillende manifestaties of versies kan worden gepubliceerd. De moeilijkheid is dan om elke manifestatie te identificeren en relateren aan het eigenlijke ‘werk’.

Voorbeelden

Volgens de UNESCO-richtlijnen van Larivière moeten uitgevers alle relevante metadata samen met de publicaties deponeren.¹³⁶ De meeste van de onderzochte wetgevingen (met uitzondering van de Canadese) beschrijven dit in eerder vage of algemene bewoordingen:

- In de depotwetgeving van het Verenigd Koninkrijk staat dat een uitgever ook eventuele software en handleidingen moet aanleveren die nodig zijn om toegang te kunnen krijgen

131 Artikel 10 van de Act 1439 on Legal Deposit of Published Material van 22 december 2004.

132 Paragraaf 43b, artikel 6 van de Oostenrijkse Bundesgesetz vom 12. Juni 1981 über die Presse und andere publizistische Medien. Beschikbaar op: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Erv&Dokumentnummer=ERV_1981_314.

133 Artikel 16 van de Gesetz über die Deutsche Nationalbibliothek (DNBG) en artikel 7 (2) van de Verordnung über die Pflichtablieferung von Medienwerken an die Deutsche Nationalbibliothek (Pflichtablieferungsverordnung – PflAV).

134 MACKENZIE OWEN & WALLE (1996), p. 59.

135 MACKENZIE OWEN & WALLE (1996), p. 60.

136 LARIVIÈRE (2000), p. 50.

tot de publicatie. Blijkbaar wordt hier ook metadata onder verstaan. De handleiding die de overheid opmaakte om de wetgeving te interpreteren stelt dat 'in many cases metadata may form part of the non-print work and would fall within the legal deposit obligation'.¹³⁷

- In Duitsland stelt de depotwet dat uitgevers de gedeponeerde werken moeten voorzien van alle noodzakelijke informatie zodat de DNB haar functies kan uitoefenen. Een van deze functies bestaat erin om het Duitse (digitaal) gepubliceerde erfgoed 'zu sammeln, zu inventarisieren, zu erschließen und bibliografisch zu verzeichnen'.¹³⁸ Zelfs voor de DNB is het onduidelijk of deze wetsartikelen het wettelijk afdwingbaar maken om metadata van de uitgevers te eisen. Cornelia Diebel van de DNB zegt hier zelf over: 'you ask one lawyer he will say "yes, the publishers are legally obliged to deliver the metadata", the next one will "no, they are not"'. Het probleem stelt zich echter niet aangezien alle uitgevers metadata willen aanleveren.¹³⁹
- De depotwetgeving in Canada stelt heel duidelijk dat bij deponering van een e-publicatie 'any available descriptive data about the publication including its title, creator, language, date of publication, format, subject and copyright information' moet worden aangeleverd.¹⁴⁰

3.1.7 Terbeschikkingstelling

Het verschaffen van vrije publieke toegang tot de wettelijke (e-)depotcollecties is een van de hoofddoelstellingen van het wettelijke depot. Een zuivere focus (met bijhorende investeringen) op de langetermijnbewaring van de collecties is immers zinloos als de publicaties nooit worden gebruikt. Dit is traditioneel een bron van spanning tussen de depotbibliotheek en de uitgevers, die vrezen dat hun commerciële belangen zullen worden geschaad. In tegenstelling tot gedrukte publicaties zijn de toegang en het gebruik van elektronische publicaties moeilijk te controleren omdat ze gemakkelijk kunnen worden gemanipuleerd en (illegaal) gekopieerd.

Gemeenschappelijk overleg tussen beide partijen (uitgevers en depotbibliotheek) en wederzijds respect voor ieders standpunt kan deze spanning ontladen. Enerzijds moeten uitgevers begrijpen dat depotbibliotheeken een publiek belang dienen. Ze bewaren een nationale bibliotheekcollectie voor toekomstige generaties en staan garant dat elke burger toegang heeft tot de intellectuele productie van een land. Anderzijds moeten depotbibliotheeken de rechten van uitgevers respecteren.¹⁴¹

Voorbeelden

De voorwaarden waarop een wettelijke (digitale) depotcollectie toegankelijk is voor het publiek, zijn in de eerste plaats bepaald door de restricties en uitzonderingen uit het auteursrecht van een land. Aangezien de auteursrechtwetgeving door Europese richtlijnen wordt gevoed, zijn deze algemene voorwaarden grotendeels hetzelfde voor de ons omringende landen:

- De meeste lidstaten van de Europese Unie (waaronder België) voorzien een uitzondering in de auteursrechtwetgeving zodat bibliotheken en archieven preserveringskopieën mogen maken (cf. supra).

¹³⁷ Guidance on the Legal Deposit Libraries (Non-Print Works) Regulations 2013, 2013, p. 20.

¹³⁸ Artikels 2 (1) en 17 van de Gesetz über die Deutsche Nationalbibliothek (DNBG).

¹³⁹ Mail op 08-12-2014 met Cornelia Diebel, dienst Information Technology van de Nationale Bibliotheek van Duitsland.

¹⁴⁰ Artikel 2 (b) (iii) van de Legal Deposit of Publications Regulations, 2007.

¹⁴¹ LARIVIÈRE (2000), p. 44-45.

- Een (wettelijke depot)collectie van auteursrechtelijk beschermde werken moet volgens een Europese richtlijn door bibliotheken en archieven ter beschikking gesteld kunnen worden via ‘dedicated terminals on the premises of such establishments for the purpose of research and private study’.¹⁴² Toegang vanop afstand (remote access via bijvoorbeeld VPN) is hierin niet inbegrepen. Dit is veeleer het gevolg van een overeenkomst tussen bijvoorbeeld een universiteitsbibliotheek en de uitgevers.
- Diezelfde richtlijn maakt het de Europese lidstaten mogelijk om uitzonderingen en beperkingen met betrekking tot het maken van reproducties (kopie, foto’s, etc.) in hun nationale wetgeving in te werken.¹⁴³

Naast deze richtlijnen die de modaliteiten tot het gebruik van publicaties uit een depotcollectie bepalen, zien we dat een aantal specifieke bepalingen in de nationale (depot)wetgevingen bijkomende uitzonderingen en beperkingen opleggen.

1. Aantal locaties en bibliotheken waar de depotcollectie ter beschikking wordt gesteld.

- In het Verenigd Koninkrijk zijn in totaal zes bibliotheken aangeduid als wettelijke depotbibliotheek (cf. supra). De digitale depotcollectie is uitsluitend in de gebouwen van deze zes bibliotheken toegankelijk.
- In Frankrijk werd recent een wet gestemd die het mogelijk maakt dat de volledige digitale depotcollectie van de BNF, ook in de regionale depotbibliotheeken ter beschikking mag worden gesteld (cf. supra).
- In Duitsland is de digitale depotcollectie beschikbaar in de leeszalen van de DNB, die in Leipzig en Frankfurt zijn gevestigd.
- In Oostenrijk is de collectie zowel toegankelijk in de gebouwen van de nationale bibliotheek als de negen regionale depotbibliotheeken en enkele universiteitsbibliotheeken.¹⁴⁴
- In Finland wordt toegang verschaft tot de volledige digitale depotcollectie in de gebouwen van alle zes depotbibliotheeken en het nationale audiovisuele archief (National Library of Finland, University of Eastern Finland, University of Jyväskylä, University of Oulu, University of Turku, de Åbo Akademi en het National Audiovisual Archive).¹⁴⁵

2. Beperking van het aantal simultane gebruikers.

- In het Verenigd Koninkrijk en Oostenrijk moeten de depotbibliotheeken erop toezien dat er slechts een computer beschikbaar is om dezelfde publicatie op hetzelfde moment te consulteren.¹⁴⁶
- In Frankrijk staan geen restricties op het aantal simultane gebruikers. Enige restrictie is dat gebruik alleen voorzien is voor geaccrediteerde onderzoekers.¹⁴⁷

¹⁴² Artikel 5, paragraaf 3 (n) van de *Directive 2001/29/ec of the European Parliament and of the council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society*. Beschikbaar op: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:167:0010:0019:EN:PDF>.

¹⁴³ Artikel 5, paragraaf 2 (a) en (b) van richtlijn 2001/29/ec.

¹⁴⁴ Mail op 07-10-2014 met Bettina Kann, hoofd van de afdeling Digitale Bibliotheek in de Oostenrijkse Nationale Bibliotheek.

¹⁴⁵ Voortgangsrapport van Finland i.h.l.v. de Europese ‘Recommendation on the Digitalisation and Digital Preservation’. Beschikbaar op <https://ec.europa.eu/digital-agenda/en/news/fi-progress-report-2011-2013>.

¹⁴⁶ Artikel 23 van de *Legal Deposit (Non-Print Works) Regulations (2013)*; Artikel 43d (4) van de *Bundesgesetz vom 12. Juni 1981 über die Presse und andere publizistische Medien (Mediengesetz-Medieng)*.

¹⁴⁷ Artikel R. 132-23-2 van *Décret n° 2011-1904 du 19 décembre 2011 relatif au dépôt légal*.

3. Tijdelijke embargo's

- In het Verenigd Koninkrijk mogen gedeponeerde e-publicaties de eerste zeven dagen na deponering niet ter beschikking van de gebruikers worden gesteld. Auteursrechthebbenden kunnen een aanvraag indienen om deze periode te verlengen.¹⁴⁸
- In Oostenrijk kunnen auteursrechthebbenden een embargo van maximum een jaar aanvragen.¹⁴⁹

Bovenop de manier waarop de collectie door het publiek gebruikt mag worden, bouwen enkele depotwetgevingen ook mechanismes ter controle van dit gebruik in:

- In Oostenrijk is de Nationale Bibliotheek bij wet verplicht om alle noodzakelijke technische en organisatorische maatregelen te treffen die de veiligheid en integriteit van de aangeleverde publicaties garanderen. Ze is bovendien verplicht om op vraag van de auteursrechthebbenden te communiceren over deze maatregelen. Bij vrees voor inbreuken moet de bibliotheek toestaan dat de auteursrechthebbende het proces van opslag en terbeschikkingstelling inspecteert.¹⁵⁰
- In het Verenigd Koninkrijk worden op regelmatige basis interne en externe audits van de IT-veiligheid uitgevoerd. De resultaten en de eventuele getroffen maatregelen worden besproken in het Joint Committee for Legal Deposit.¹⁵¹
- In Nederland monitort de Koninklijke Bibliotheek het gebruik van de collectie om eventueel misbruik te kunnen opsporen. Individuele uitgevers hebben inzage in de statistische gegevens met betrekking tot het gebruik van de eigen gedeponeerde publicaties.¹⁵²

3.2 PRAKTISCHE UITDAGINGEN

De implementatie van een wettelijk of vrijwillig depot voor elektronische documenten hangt niet alleen af van een voldoende uitgewerkte wetgeving. Er zijn ook procedures nodig om de deponering succesvol uit te voeren en te controleren. In dit hoofdstuk bekijken we hoe nationale depotinstellingen de in het vorige hoofdstuk geschetste uitdagingen concreet aanpakken.

3.2.1 Definities

De zeer brede definities in de depotwetgevingen maken het voor de verantwoordelijke depotinstellingen mogelijk om een zeer ruim verzamelbeleid te voeren. Afzonderlijke projecten brengen dit beleid in de praktijk. In deze projecten ontwikkelen de depotbibliotheken werkprocessen voor de acquisitie en ontsluiting van specifieke publicatietypes (bijvoorbeeld e-boeken, e-kranten, e-tijdschriften, audioboeken, websites, etc.). De 'definities' van deze publicatietypes worden zeer pragmatisch en op basis van bestandsformaat ingevuld (in tegenstelling tot de in de wetgeving gehanteerde definities). Enkele voorbeelden ter illustratie:

¹⁴⁸ Artikel 24 van de *Legal Deposit (Non-Print Works) Regulations (2013)*.

¹⁴⁹ Artikel 43d (2) van de *Bundesgesetz vom 12. Juni 1981 über die Presse und andere publizistische Medien (Mediengesetz-MedienG)*.

¹⁵⁰ Artikel 43d (5) van de *Bundesgesetz vom 12. Juni 1981 über die Presse und andere publizistische Medien (Mediengesetz-MedienG)*.

¹⁵¹ Artikels 10.13 en 10.14 van de *Guidance on the Legal Deposit Libraries (Non-Print Works) Regulations 2013, 2013*.

¹⁵² Artikels 4 en 5 van de *Regeling elektronisch depot KB, 2005*.

- In Duitsland werden projecten opgestart om Duitse e-boeken en e-kranten te verzamelen. Een e-boek wordt als volgt gedefinieerd: 'If a publishers says it is an e-book, it is collected as an e-book if it is available as .pdf or .epub'. E-kranten worden beschouwd als 'digital versions of the same content featuring the same layout of the printed editions, as long as it is available as a downloadable file'. Kranten die bijvoorbeeld worden gepubliceerd als een app, komen hierdoor momenteel nog niet in aanmerking, omdat de DNB hiervoor technisch onvoldoende is onderlegd.¹⁵³
- In Frankrijk werd min of meer dezelfde optie genomen in het project rond het verzamelen van e-boeken: 'The efforts are concentrated on files which can be easily defined as 'books' as they share the characteristics of printed books. Therefore, ebooks in formats such as TXT or DOC were excluded from the beginning, as they are more often production formats than publication formats; they are not found in commercial markets and distributors do not work with them. [...] PDF and EPUB (versions 2 and 3, fixed-layout and reflowable) are therefore the main target.'¹⁵⁴ Eenzelfde aanpak geldt voor het BNF project rond digitale kranten. De focus van de harvestingsoftware ligt hier in het verzamelen van 'the PDF equivalent of the printed versions' van de reguliere pers.¹⁵⁵

3.2.2 Selectie

In tegenstelling tot gedrukte publicaties neemt de opslag van gedeponeerde digitale werken geen fysieke ruimte in beslag en verloopt ook het hele organisatorische proces van acquisitie tot terbeschikkingstelling volledig digitaal. Dit creëerde bij de depotbibliotheken in het Verenigd Koninkrijk de verwachting dat men met behulp van een digitale en dus 'eenvoudige' workflow alle relevante publicaties zou kunnen verzamelen, ontsluiten en ter beschikking stellen. Aangezien er steeds meer (grijze) literatuur digitaal wordt geproduceerd, bleek dit niet mogelijk. Darryl Mead van de Nationale Bibliotheek van Schotland zegt hierover: 'The expectation was, when e-legal deposit started, we would not have to make selection. Now, we are having to make more and more selections. As a national library, you need to collect the grey literature. In reality, we think we are collecting more than we ever have but we don't think we are comprehensive.'¹⁵⁶ De selectiemechanismen uit de wetgeving worden daarom aangevuld met meer pragmatische keuzes van de depotbibliotheken.

3.2.2.1 Opmaak van een verzamelbeleid

Een wettelijk depot plaatst een verplichting op de uitgever om minstens een exemplaar te deponeren van elke publicatie die voldoet aan het wettelijke kader. Het grote aantal publicaties op het internet en de bijhorende noodzaak aan selectie maken dat een vernauwing van de formele wettelijke criteria nodig is. De door de wetgever aangeduide depotinstellingen krijgen het mandaat om werk te maken van zulke criteria en werken een meer praktisch selectiekader uit.

- Verenigd Koninkrijk: De zes depotbibliotheken werken samen aan een collectiebeleidsplan. Ze kunnen publicaties weigeren, hoewel deze aan de wettelijke criteria om gedeponeerd te worden voldoen. In de praktijk worden geen publicaties uitgesloten op basis van onderwerp. Wel worden enkele 'manifestaties' (bijvoorbeeld apps, computer games, offline softwarepakketten, etc.) niet verzameld. Men herbekijkt deze lijst (Joint Policy on Non-Print Materials which are Out of Scope for Legal Deposit)¹⁵⁷ regelmatig in functie van

¹⁵³ Gesprek op 18-08-2014 in Lyon met Cornelia Diebel, dienst Information Technology van de Nationale Bibliotheek van Duitsland.

¹⁵⁴ DERROT en OURY (2014), p. 5 – 6.

¹⁵⁵ OURY (2014), p. 4.

¹⁵⁶ Gesprek op 19-08-2014 in Lyon met Darryl Mead, plaatsvervangend hoofdbibliothecaris van de Nationale Bibliotheek van Schotland.

¹⁵⁷ Beschikbaar op: <http://www.bl.uk/aboutus/legaldeposit/websites/collectingplans/>.

de steeds groeiende technische capaciteiten van de depotbibliotheken, de noden van de gebruikers en trends in de digitale uitgeefwereld.

- Duitsland: De DNB kan afzien van de deponering van bepaalde publicaties indien ‘an der Sammlung kein öffentliches Interesse besteht’¹⁵⁸ of wanneer de DNB over onvoldoende technische capaciteiten beschikt om de publicaties te verzamelen. Op basis van beide inperkingen maakte de DNB een uiterst gedetailleerd overzicht (Sammelrichtlinien)¹⁵⁹ op van publicatietypes die wel en niet worden verzameld. De richtlijnen werden door de raad van bestuur (Verwaltungsrat)¹⁶⁰ en adviesraden (Beiräte)¹⁶¹ van de DNB bekrachtigd en zijn hierdoor verzekerd van een brede consensus in de Duitse bibliotheek- en uitgeverwereld.

3.2.2.2 Projectmatige aanpak

De hierboven geschetste projectmatige aanpak zorgt er voor dat bepaalde publicatietypes de prioriteit krijgen boven andere types die dan (tijdelijk) niet worden verzameld.

In het Verenigd Koninkrijk kwam meteen na de uitbreiding van de depotwetgeving de prioriteit te liggen op de harvesting van websites. De eerste ‘crawl’ van het volledige .uk webdomein werd opgestart twee dagen nadat de wetgeving in 2013 van kracht ging.¹⁶² Projecten die systematisch e-boeken en e-kranten verzamelen, werden pas later uitgerold.

- In Duitsland verzamelde de DNB na de wetsuitbreiding in 2008 in de eerste plaats ‘individual online publications with corresponding printed versions’. Pure internetcontent, zoals volledige websites, kwam pas in een tweede fase aan bod.¹⁶³ Digitale magazines vormen momenteel nog een zwart gat in de digitale depotcollectie.¹⁶⁴
- De eerste Noorse publicaties die digitaal werden gedeponerd waren radio- en televisieuitzendingen. In een volgende fase werden digitale bronbestanden van kranten verzameld. Een project rond het verzamelen van e-boeken in .pdf en .epub formaat werd in 2012 opgestart. De deponering van digitale tijdschriften moet nog worden opgestart.¹⁶⁵
- In Hamburg en verschillende andere Bundesländern starten de regionale depotbibliotheken een digitaal verzamelbeleid voor ‘amtliche’ publicaties. Dit zijn de officiële uitgaves van steden, gemeentes en andere overheden. In een volgende fase zullen ook commerciële uitgeverijmoeten deponeren.¹⁶⁶
- In Zweden kwam in 2012 een nieuwe depotwetgeving van kracht. De wetgever besliste om de implementatie ervan in twee fases te laten verlopen. In een eerste fase die loopt tot eind 2014 wordt slechts een beperkt aantal uitgeverij betrokken: de uitgeverij van de tien grootste kranten, magazines en tijdschriften, een aantal radio- en televisiemaatschappijen en een aantal overheidsdiensten. De bedoeling van deze eerste fase is om de wetgeving en hierop gebaseerde werkprocessen uit te testen. In 2015 zal de tweede fase starten met een project om alle uitgeverij die binnen het wetgevend kader vallen te identificeren.¹⁶⁷

158 Artikel 20 (1) van de Gesetz über die Deutsche Nationalbibliothek (DNBG).

159 Beschikbaar op: <http://d-nb.info/1051940788/34>.

160 De exacte samenstelling van de huidige Verwaltungsrat van de DNB vindt u op: <http://www.dnb.de/DE/Wir/Organe/mitgliederVerwaltungsrat.html>.

161 De DNB beschikt over twee adviesraden. De samenstelling vindt u op: http://www.dnb.de/DE/Wir/Organe/organe_node.html.

162 Mail op 04-08-2014 met Helen Hockx-Yu, Head of Web Archiving bij de British Library.

163 http://www.dnb.de/EN/Netzpublikationen/netzpublikationen_node.html.

164 Gesprek op 18-08-2014 in Lyon met Cornelia Diebel, dienst Information Technology van de Nationale Bibliotheek van Duitsland.

165 SOLBAKK (2014).

166 Gesprek op 18-08-2014 in Lyon met Ulrich Hagenah, conservator in de Staats- und Universitätsbibliothek van Hamburg.

167 NILSSON (2014), p. 7 – 8.

- De Italiaanse depotwetgeving uit 2006 promoot een vrijwillige en projectmatige deponering van e-publicaties. De digitale infrastructuur werd gebouwd en gefinancierd door de Nationale Bibliotheek van Italië (met locaties in Rome en Firenze), de Biblioteca nazionale Marciana en de private stichting Fondazione Rinascimento Digitale. De eerste publicaties die digitaal werden verzameld zijn doctoraatsverhandelingen. In 2011 werd een overeenkomst ondertekend tussen de nationale bibliotheek en enkele Italiaanse uitgeververenigingen. Hierin staan afspraken en richtlijnen voor de acquisitie, de langetermijnbewaring en de terbeschikkingstelling van gedeponeerde e-publicaties.¹⁶⁸ De International Publishers Association rapporteert dat het project, hoewel de infrastructuur beschikbaar is, omwille van de financiële en economische crisis werd gestaakt.¹⁶⁹

3.2.2.3 Deponering van digitale bronbestanden

In verschillende landen sluiten depotbibliotheken afspraken met uitgevers om de digitale bron- of printbestanden van gedrukte publicaties te deponeren. Voor publicaties die uitsluitend op papier verdeeld worden creëren de digitale bronbestanden bijkomende ontsluitingsmogelijkheden. Het verzamelen van deze bestanden maakt digitalisering in de toekomst bovendien overbodig. Een wettelijk deponeringskader beperkt zich echter tot publicaties die voor een publiek worden verspreid. Dat is niet het geval voor de bronbestanden, die alleen in het productieproces gebruikt worden maar zelf niet gedistribueerd worden. Ze vallen dan ook niet onder een wettelijk deponeringskader. In sommige landen worden tussen uitgever en depotinstelling vrijwillige afspraken gemaakt om deze bestanden te verzamelen:

- In Noorwegen worden momenteel 35 van de ongeveer 250 beschikbare krantentitels zowel op papier als digitaal (bronbestanden) gedeponerd. De nationale bibliotheek onderhandelt voortdurend met andere uitgevers om meer titels toe te voegen. In sommige gevallen sluit de nationale bibliotheek meteen een tweede akkoord af met de uitgevers om hun krantenarchief te digitaliseren. De uitgever betaalt dan 50% van de digitaliseringskosten. Een nakende wijziging van de Noorse depotwetgeving wordt verwacht om de nationale bibliotheek het recht te geven ook de digitale bronbestanden op te vragen, zodat individuele onderhandelingen niet meer nodig zijn.¹⁷⁰
- In Nederland geeft het 'Collectieplan 2010-2013' (dat ook voor 2014 geldt) van de KB aan dat men vanaf 2010 actiever digitaal zal acquireren. 'Veel uitgevers hebben immers een volledige versie in pdf beschikbaar. De doelstelling is om de volledige output aan grijze literatuur en een substantieel deel van de monografieën met ISBN in 2013 digitaal te verwerven. Dit betekent concreet een daling van 18.000 gedrukte monografieën en een stijging van 19.000 digitale versies'.¹⁷¹ De bronbestanden dienen met andere woorden als substituut voor de gedrukte publicatie.

3.2.3 Toepassingsgebied

Uit de in het vorige hoofdstuk geciteerde wetgevingen blijkt dat het een gebruikelijke manier is om de herkomst van online publicaties te achterhalen aan de hand van de domeinnaam (.be, .fr, .de, etc.). Online publicaties uit webdomeinen zoals .com en .net waarvan bewezen kan worden dat de auteur of uitgever een landgenoot is, kunnen ook binnen het deponeringskader vallen. In de praktijk is het echter moeilijk om harvestingsprocedures te ontwikkelen die automatisch

168 BERGAMIN (2012).

169 *Digital Legal Deposit. An IPA Special Report*, s.l., 2014.

170 SOLBAKK (2014).

171 *Collectieplan 2010-2013. Fysiek en digitaal integraal*, Den Haag (Koninklijke Bibliotheek van Nederland), 2010, p. 22.

rekening kunnen houden met alle nuances uit de wetgeving. Zo is de territorialiteit van websites als facebook en twitter minder eenduidig, doordat gebruikers van over de hele wereld er op 'publiceren'. Dit weerhoudt nationale bibliotheken om dit soort van websites op grote schaal te archiveren.¹⁷² Het lijkt erop dat de meeste nationale webarchieven zich dan ook vooral concentreren op de archivering van websites uit de nationale webdomeinen.

Ook bij de deponering van digitale publicaties die uitgegeven worden door reguliere uitgevers (waarvan de plaats van uitgave dus is gekend), duiken enkele knelpunten op voor een depotinstelling. Auteurs die in het buitenland uitgeven en publicaties/uitgevers met meer dan een plaats van uitgave dreigen door de mazen van het net te glippen. De enige oplossing hiervoor is dat de depotinstelling zelf de vinger aan de pols houdt en opspoort welke auteurs en uitgevers binnen het eigen deponeringskader vallen.

3.2.4 Acquisitie

Uit de onderzochte buitenlandse case studies blijkt dat depotbibliotheken digitale publicaties zowel door harvesting als door deponering verzamelen. Websites en andere 'dynamische' internetpublicaties (blogs, social media, etc.) worden verzameld via automatische harvestingprocedures. Digitale publicaties afkomstig van reguliere uitgevers die als een zelfstandige en afzonderlijk te identificeren publicatie verschijnen (bijvoorbeeld e-boeken, e-kranten en e-tijdschriften die een ISBN of ISSN nummer hebben) worden gedeponerd door de uitgevers.

3.2.4.1 Deponering

Deponering van e-publicaties door de uitgever gebeurt ook in het Verenigd Koninkrijk. Nochtans schoof de wetgever harvesting naar voor als acquisitiemethode, ook voor commerciële publicaties. De technologie om publicaties achter een betaalmuur automatisch te harvesten is echter niet ontwikkeld, noch zijn er momenteel voldoende middelen om die te ontwikkelen. Gevolg is dat de depotbibliotheken per uitgever tot een akkoord moeten komen over een alternatieve acquisitie- of aanlevermethode om de publicaties digitaal aangeleverd te krijgen.¹⁷³

De infrastructuur die de depotbibliotheken uit het Verenigd Koninkrijk, Duitsland, Frankrijk en Nederland gebruiken om e-publicaties te deponeren is qua opzet hetzelfde. Ze richt zich op twee soorten uitgevers: kleine (meer incidentele) uitgevers en uitgevers die grotere hoeveelheden publiceren. Kleinere uitgevers kunnen hun digitale publicaties deponeren met behulp van een webformulier. De bijhorende metadata worden eveneens via een in te vullen webformulier doorgestuurd. Voor grotere uitgevers worden in gezamenlijk overleg meer automatische procedures ontwikkeld, zoals deponering via FTP.

Een volgende overeenkomst tussen deze vier landen is ook dat ze allen op zoek gaan naar aggregatoren die in de plaats van de uitgevers bepaalde publicaties deponeren. Sommige uitgevers werken in het productie- of exploitatieproces van hun e-publicaties samen met organisaties die de publicaties van meerdere uitgevers verwerken. Voor zowel de depotbibliotheek als de individuele uitgevers is samenwerking met deze partijen economischer en efficiënter. Enkele voorbeelden:

¹⁷² HOCKX-YU (2014).

¹⁷³ Gesprek op 19-08-2014 in Lyon met Darryl Mead, plaatsvervangend hoofdbibliothecaris van de Nationale Bibliotheek van Schotland.

- In Frankrijk kunnen uitgevers van e-boeken hun distributeur het mandaat geven om bij de BNF te deponeren. Het grote voordeel hiervan is dat er slechts enkele grote distributeurs in Frankrijk zijn, in vergelijking met de vele honderden individuele uitgevers. Bijkomend voordeel is dat de distributeurs al een eerste vorm van kwaliteitscontrole uitvoeren en dat ze de e-boeken DRM-vrij krijgen aangeleverd.¹⁷⁴
- Ook in Duitsland werkt de DNB met externe partijen samen voor zowel de deponering van e-boeken als e-kranten. Voor e-boeken zijn dit voornamelijk distributeurs maar ook Libreka,¹⁷⁵ het grootste Duitstalige e-boekplatform, is een van de leveranciers. Voor de deponering van e-kranten werkt de DNB samen met een bedrijf dat (tegen betaling door de DNB) op dagelijkse basis alle digitale Duitse digitale kranten verzamelt.¹⁷⁶
- In het Verenigd Koninkrijk laten sommige uitgevers hun e-publicaties (e-boeken of e-journals) afleveren door Portico, een samenwerkingsverband tussen de wetenschappelijke bibliotheekwereld en uitgevers om digitale publicaties duurzaam te bewaren en toegankelijk te houden.
- Dichter bij huis loopt bij de KB in Nederland een project waarbij het Centraal Boekhuis binnenkort e-boeken van ongeveer 500 Nederlandse uitgevers zal deponeren.¹⁷⁷

3.2.4.2 Harvesting

Sommige internetpublicaties, zoals websites, zijn dynamisch van aard. De inhoud of layout kan elk moment veranderen. Via harvesting wordt een internetpublicatie op een of meerdere vooraf afgesproken tijdstippen gearchiveerd. Het bepalen van de frequentie waarop men archiveert, is een bijkomende vorm van selectie. Tussentijdse wijzigingen gaan immers verloren. Volledigheid, een van de doelstellingen van een wettelijk depot, is onmogelijk te bereiken.

Clément Oury, hoofd van het wettelijke depotdepartement van de BNF, geeft aan dat dit ideaal van exhaustiviteit is vervangen door dat van representativiteit. De webharvesting activiteiten van de BNF hebben als doel om 'une image incomplète, mais fidèle, de l'internet français, qui prene en compte tous les types de publications et tous les contenus, du plus sérieux au plus dérisoire'¹⁷⁸ te creëren.

Ook het collectieplan van de Nederlandse KB gebruikt in dit verband de term van representativiteit. Wanneer volledigheid niet mogelijk is (wat duidelijk het geval is voor webarchivering), 'kan door het verzamelen van een representatieve selectie het gewenste inzicht in een maatschappelijk fenomeen bewaard blijven en een documentstroom hanteerbaar blijven'.¹⁷⁹ De KB beschouwt het door haar verzamelde webarchief als een bijzondere collectie die een aanvulling of versterking is op de bestaande collecties.

Globaal gezien biedt harvesting drie mogelijkheden, die gecombineerd toegepast kunnen worden.

- Bulk harvesting: heeft als bedoeling het nationale webdomein te archiveren, waarbij sommige websites slechts oppervlakkig worden vastgelegd. Een dergelijke activiteit gebeurt in de praktijk slechts één of twee keer per jaar. Het achterliggende idee is dat er een soort

¹⁷⁴ DERROT en OURY (2014), p. 5.

¹⁷⁵ Een initiatief van het Börsenverein des Deutschen Buchhandels. Meer info: <http://www.libreka.de/>.

¹⁷⁶ DIEBEL (2014); SOLBERG (2014).

¹⁷⁷ Mailverkeer op 29-10-2014 met Adriaan Lemmen, Relatiebeheerder in de afdeling 'Collecties' in de Koninklijke Bibliotheek van Nederland.

¹⁷⁸ BONNEL en OURY (2014), p. 4.

¹⁷⁹ Collectieplan 2010-2013, p. 19.

van 'snapshot' wordt gemaakt, dat op dat ogenblik representatief is voor het volledige nationale web.

- Selectief: het ophalen van data en informatie van een kleiner aantal websites, op een meer frequente of regelmatige basis en waarbij ook meer in de diepte van de websites wordt gegraven. De selectie van de websites gebeurt op basis van kwalitatieve criteria en vertoont veel gelijkenissen met de traditionele manier van werken in een bibliotheek, waar de bibliothecaris beslist welke publicaties de collectie zullen verrijken.
- Tijdelijk en selectief: deze methode wordt geïmplementeerd om informatie in de diepte te verzamelen over een bepaald (en tijdelijk) evenement.

3.2.5 Kwaliteitscontrole en preservering

De kwaliteitscontrole van gedeponeerde e-publicaties gebeurt in de meeste bevraagde depotinstellingen zo automatisch mogelijk. Manuele controles complementeren dit proces. In Nederland controleert men de testbestanden die een uitgever opstuurt uitvoerig manueel, vooraleer dezelfde uitgever zijn publicaties structureel en in batch aanlevert.¹⁸⁰ Gedeponeerde kranten in de BNF worden selectief visueel gecontroleerd: elke dag test men een andere lokale editie.¹⁸¹

De tools die door de depotinstellingen ontworpen worden om door de uitgevers gedeponeerde publicaties zo automatisch mogelijk te verwerken, staan niet open voor alle digitale formaten. Alle onderzochte case studies ontvangen bijna alleen bestanden in open formaten. .PDF en .EPUB zijn in alle depotbibliotheken het meest gegeerd. Apps en commerciële e-boekformaten worden momenteel (nog) niet aanvaard. Bij de DNB kijkt men momenteel hoe apps en e-boeken in het formaat van Amazon kunnen worden gearchiveerd.

3.2.6 Catalografie en ontsluiting

Alle bevraagde depotinstellingen laten weten dat uitgevers samen met de publicaties ook metadata deponeren. Wel geven sommigen aan dat dit niet altijd even gestroomlijnd verloopt. Bibliotheken en uitgevers hebben een verschillende kijk op metadata. Uitgevers gebruiken het om publicaties te verkopen, bibliotheken hebben het nodig om hun collecties te beheren. Onderzoek in het Verenigd Koninkrijk geeft aan dat uitgevers niet altijd metadata aanleveren op de manier die de bibliotheken wensen: 'there is currently little incentive for publishers to create the metadata that deposit libraries would need to manage digital publications. [...] there is a need for publishers to see some sort of benefit to supply anything more than they need for their own purposes'.¹⁸² Dit maakt dat catalografen in de depotbibliotheken de metadata na ontvangst verder moeten verrijken of corrigeren.

Bovenop dit verschil in de manier waarop uitgevers en bibliotheken metadata gebruiken is er een gebrek aan algemeen aanvaarde standaarden. Voor e-boeken lijkt het ONIX-formaat wijdverspreid. Zowel in Frankrijk, Duitsland als Nederland deponeren uitgevers hun metadata in dit formaat bij de depotbibliotheek. Uitgevers van digitale periodieken daarentegen gebruiken verschillende soorten metadatastandaarden. De aangeleverde metadata moeten dan nog omgezet worden in het gewenste formaat. Dit gebrek aan standaarden is volgens Adriaan

180 Mailverkeer op 29-10-2014 met Adriaan Lemmen, Relatiebeheerder in de afdeling 'Collecties' in de Koninklijke Bibliotheek van Nederland.

181 OURY (2014), p. 5.

182 MUIR (2005), p. 243, 121 en 261.

Lemmen van de Koninklijke Bibliotheek van Nederland een van de grootste praktische problemen in het hele deponeringskader.¹⁸³

Bibliografische metadata worden voor de gebruikers doorzoekbaar gemaakt in de catalogus van de depotbibliotheek. Potentieel kunnen digitale publicaties ook full-text worden geïndexeerd en ontsloten, wat hun vindbaarheid en opzoekbaarheid sterk verbetert. De implementatie van dit soort zoekmechanismes verschilt van land tot land.¹⁸⁴ Depotbibliotheek zijn in de eerste plaats geïnteresseerd in het verzamelen van de digitale publicaties. Het uitbreiden van de zoekmogelijkheden is een stap die in een tweede fase volgt.

Er bestaat evenmin een standaardaanpak voor de ontsluiting van webarchieven. Vaak wordt de open-source software Wayback Machine gebruikt als interface. Hiermee kan de gebruiker navigeren door de verschillende versies van een website die op verschillende tijdstippen werd gearchiveerd. Full-text zoekmogelijkheden zijn niet altijd voorzien: de BNF experimenteert hiermee in delen van het archief, het webarchief van de British Library is volledig full-text geïndexeerd. Webarchieven hebben ook het potentieel om als 'big data sets' allerlei geavanceerd onderzoek te faciliteren. Dit lijkt in alle landen nog in de experimentele fase te zitten.

3.2.7 Beschikbaarstelling

Een wettelijke (digitale) depotcollectie kan, mits het naleven van een aantal voorwaarden, door het publiek worden geconsulteerd. Hoe strenger de voorwaarden, hoe meer moeite de gebruiker moet doen om een publicatie te in te kunnen kijken. Deze voorwaarden leiden in sommige landen (bijvoorbeeld het Verenigd Koninkrijk) tot een paradoxale situatie. Ook publicaties die volledig vrij en gratis verspreid worden, moeten dezelfde voorwaarden tot consultatie naleven.

De bibliothecaris van de Nationale Bibliotheek van Schotland vat dit samen als: 'legal deposit is essential in keeping things, but in terms of a national service it is of little use'. De NLS probeert dit te omzeilen door naast het wettelijke depot nog een vrijwillig deponeringskader te plaatsen. De voorwaarden voor terbeschikkingstelling kunnen dan per uitgever worden bepaald. De NLS sloot met de Schotse overheid bijvoorbeeld een akkoord dat remote access voor overheidspublicaties mogelijk maakt.¹⁸⁵

Depotbibliotheek in Hamburg, Duitsland en Kroatië voorzien de mogelijkheid voor de uitgever om te bepalen op welke manier zijn gedeponeerde publicaties toegankelijk moeten zijn. Standaard gelden uiteraard de strengste voorwaarden, de uitgever kan dit versoepelen en de publicaties bijvoorbeeld vrij toegankelijk maken of toegang vanop afstand voor geregistreerde gebruikers toestaan.

Een laatste manier om gedeponeerde publicaties ruimer ter beschikking te stellen is door een (commercieel) akkoord of licentie af te sluiten met de rechthebbenden. De Nationale bibliotheek van Noorwegen is de enige van de onderzochte case studies die hier werk van maakt:

- Dankzij een overeenkomst met Kopinor (de belangenbehartiger van de beheersvennootschappen van auteurs en uitgevers) zijn alle boeken gedrukt in Noorwegen

183 Mailverkeer op 29-10-2014 met Adriaan Lemmen, Relatiebeheerder in de afdeling 'Collecties' in de Koninklijke Bibliotheek van Nederland.

184 Enkele voorbeelden: (1) In Frankrijk en Noorwegen is de collectie van gedeponeerde e-boeken overkoepelend full-text doorzoekbaar. In Duitsland zijn e-boeken momenteel niet full-text geïndexeerd. (2) Afleveringen van e-kranten in Duitsland en e-journals in het Verenigd Koninkrijk kunnen alleen op itemniveau full-text doorzocht worden. Doorzoekbaarheid op collectieniveau ontbreekt.

185 Mail op 10-09-2014 met Graeme Forbes, Head of Acquisition & Description bij de Nationale Bibliotheek van Schotland.

tot en met het jaar 2000 online beschikbaar voor gebruikers met een Noors IP-adres.¹⁸⁶
Downloaden en uitprinten zijn niet mogelijk voor auteursrechtelijk beschermd materiaal.
Individuele boeken kunnen op aanvraag van de rechthebbenden offline worden gehaald. Per pagina die online staat betaalt de nationale bibliotheek jaarlijks 0,36 Noorse Kroon (€ 0,04) uit. Jaarlijks wordt het bedrag met 0,01 Kroon verlaagd.¹⁸⁷

- De Nationale Bibliotheek sloot akkoorden af met individuele krantenuitgevers. Momenteel zijn 35 van de +/- 250 titels digitaal beschikbaar in de openbare bibliotheken in Noorwegen.

¹⁸⁶ Deze service is beschikbaar op <http://www.bokhylla.no>.

¹⁸⁷ Het contract tussen Kopinor en de Nationale Bibliotheek van Noorwegen is beschikbaar op: <http://www.nb.no/content/download/997/16468/file/Bookshelf%20Contract.pdf>.

4 BEVRAGING STAKEHOLDERS

4.1 RESULTATEN SCHRIFTELIJKE ENQUÊTE

Begin juli 2014 werd in de Vlaamse boeken-, bibliotheek-, en cultureel-erfgoedsector een enquête afgenomen om de meningen en standpunten van alle diverse stakeholders te inventariseren. Het enquêteformulier werd verspreid via de website van de Vlaamse Erfgoedbibliotheek en individueel bezorgd aan de leden van het BoekenOverleg en het Platform Digitale Duurzaamheid, alle erkende erfgoedbibliotheeken en de beheersvennootschappen (belangenbehartigers) van auteurs/journalisten en uitgevers van boeken, kranten, tijdschriften. Volgende organisaties dienden een antwoord in.

BoekenOverleg:

- Bibnet
- Boek.be (gezamenlijk antwoord van Librius, de Vlaamse Uitgevers Vereniging en Meta4Books)
- Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde
- Letterenhuis
- Vlaams Fonds voor de Letteren
- Luisterpunt
- Vlaamse Erfgoedbibliotheek
- Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek, Archief en Documentatie

Platform Digitale Duurzaamheid:

- Amsab-ISG
- Erfgoedcel Brussel
- Erfgoedcel Noorderkempen
- Erfgoedcel Waasland
- FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed
- Packed. Expertisecentrum voor digitaal erfgoed
- Vlaams Instituut voor Audiovisuele Archivering

Erkende erfgoedbibliotheeken:

- Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience
- KADOC Documentatie- en Onderzoekscentrum voor Religie, Cultuur en Samenleving
- Openbare Bibliotheek Brugge
- Provinciale Bibliotheek Limburg
- UGent

Beheersvennootschappen en belangenbehartigers van auteurs en uitgevers:

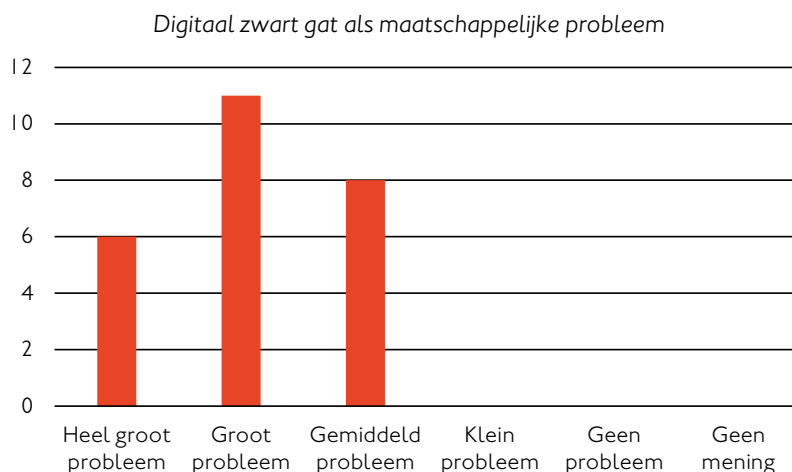
- deAuteurs
- Journalisten Auteursmaatschappij
- Vlaamse Nieuwsmedia
- Sabam
- The Ppress
- Unie van de Periodieke Pers

4.1.1 Uitgangspunt van het onderzoek

Alle bevroegde stakeholders erkennen dat het digitale zwarte gat een maatschappelijk probleem vormt (*Vindt u dat het digitale zwarte gat een maatschappelijk probleem is?*). Hiermee wordt het uitgangspunt van dit onderzoek bevestigd. Het zijn voornamelijk organisaties uit de bibliotheek- en erfgoedsector die aangeven dat dit een 'groot' of 'heel groot' probleem vormt. Ze benadrukken dat er een groot deel van ons maatschappelijk geheugen verloren gaat omwille van een huidig gebrek aan visie over wat we als maatschappij willen bewaren voor de toekomst. Hierdoor zal in de toekomst geen geschiedenis kunnen worden geschreven. Enkele beheersvennootschappen van auteurs en uitgevers nuanceren en geven mee dat er al wordt gewerkt aan een oplossing. Een deel van de uitgevers draagt zelf zorg voor de bewaring van hun digitale productie.

Opvallend is dat vele antwoorden (over alle sectoren heen) benadrukken dat:

- Er een overvloed aan digitale (des)informatie is. Wat beschouwen we als een digitale publicatie en is de moeite waard om te bewaren? Selectie is een noodzaak.
- Steeds meer publicaties verschijnen uitsluitend nog in digitaal formaat. Zonder visie en bewaarbeleid dreigen zij het snelst verloren te gaan. Verschillende respondenten geven aan dat de transitie naar een volledig digitale productie- en exploitatiecyclus in de uitgeverssector langzaam lijkt te verlopen. Dat betekent dat het nu nog niet te laat is om te reageren, het momentum is wel aangebroken.

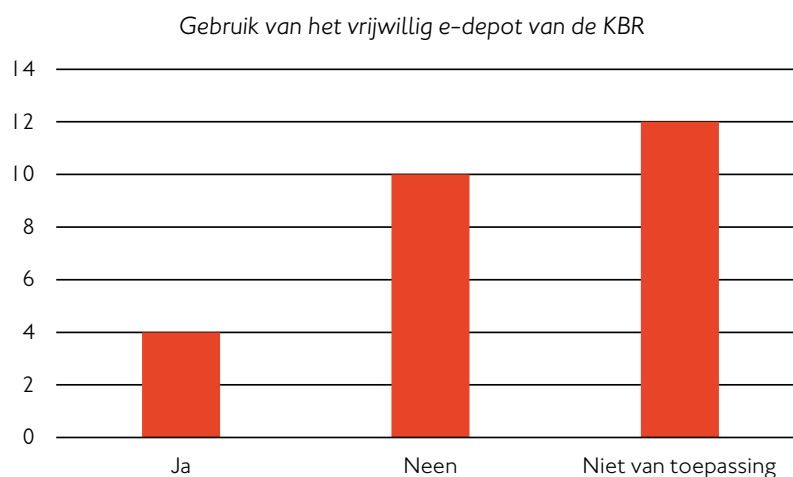

Hoewel een digitaal zwart gat onvermijdelijk in de toekomst dreigt, vormt het ook nu al een probleem (*Ervaart u momenteel reeds problemen met betrekking tot het duurzaam bewaren en toegankelijk houden van digitale publicaties? Verwacht u in de toekomst problemen?*). Het is een mes dat aan twee kanten snijdt. Bibliotheek- en erfgoedorganisaties laten weten dat ze in de digitale informatiewereld toegang kopen tot informatie, maar geen enkele garantie kunnen bieden dat

die informatie op de lange termijn nog beschikbaar zal zijn. Het zet hun kerntaken van bewaring en terbeschikkingstelling onder druk. Enkele vertegenwoordigers van auteurs en uitgevers geven dan weer aan dat digitale duurzaamheid wegens een gebrek aan middelen op dit ogenblik geen prioriteit vormt. De vraag is of producenten de verantwoordelijkheid kunnen dragen voor hun eigen digitale archief.

Als oplossing voor dit probleem zouden uitgevers hun e-publicaties vrijwillig kunnen deponeren bij de KBR (*Maakt u gebruik van het vrijwillige e-depot van de Koninklijke Bibliotheek van België?*). Voor de meeste respondenten is deze vraag niet van toepassing aangezien ze zelf geen publicaties uitgeven. Van diegenen die wel publiceren zijn er slechts enkelen die op vrijwillige basis deponeren. Er zijn twee redenen om dit niet te doen.

- De meesten geven aan (te proberen) alles zelf te bewaren.
- Enkele organisaties stellen zich vragen bij de gebruiksvriendelijkheid en werking (op de lange termijn) van dit depot. Niet alle soorten publicaties (bijvoorbeeld websites of nieuwsbrieven) kunnen worden gedeponerd.

4.1.2 Selectie

4.1.2.1 Publicatietypes

90% van de respondenten vinden het 'zeker wenselijk' om e-boeken, e-kranten en e-tijdschriften te verzamelen (*Geef in onderstaande tabel voor elke publicatievorm aan wat volgens u wenselijk is om systematisch verzameld en bewaard te worden*). Slechts twee organisaties uitten reserves bij de bewaring van digitale kranten. Is bewaring van het digitale formaat nodig als de krant ook al op papier wordt bewaard (en gedeponerd)?

Deze consensus over de systematische bewaring van digitale versies van boeken, kranten en tijdschriften is er niet in even grote mate voor andere publicatietypes. Voor digitale publicatietypes die in het verlengde liggen van de traditionele gedrukte of fysieke publicaties op CD, CD-ROM of DVD, is er een voorzichtige consensus:

- Eindwerken: 72% vindt dit zeker wenselijk, 20% vindt dit eerder wenselijk en 8% vindt dit misschien wenselijk.
- Onderzoeksrapporten: 76% vindt dit zeker wenselijk, 16% vindt dit eerder wenselijk en 8% vindt dit misschien wenselijk.

- Audioboeken: 60% vindt dit zeker wenselijk, 12% vindt dit eerder wenselijk, 16% vindt dit misschien wenselijk en 12% vindt het eerder niet wenselijk of heeft geen mening.
- Muziek: 68% vindt dit zeker wenselijk, 16% vindt dit misschien wenselijk, 8% vindt dit misschien wenselijk en 8% vindt het eerder niet wenselijk of heeft geen mening.
- Radio: 64% vindt dit zeker wenselijk, 16% vindt dit eerder wenselijk, 8% vindt dit misschien wenselijk en 12% vindt het eerder niet wenselijk of heeft geen mening.
- Film: 80% vindt dit zeker wenselijk, 4% vindt dit eerder wenselijk, 4% vindt dit misschien wenselijk en 12% vindt het eerder niet wenselijk of heeft geen mening.
- TV: 72% vindt dit zeker wenselijk, 12% vindt dit eerder wenselijk, 4% vindt dit misschien wenselijk en 12% vindt het eerder niet wenselijk of heeft geen mening.

Geen van de respondenten geven aan dat deze publicatietypes ‘zeker niet’ moeten worden verzameld en bewaard. Wel wordt benadrukt dat er al instellingen zijn die deze opdracht op zich nemen: onder andere universiteit- en hogeschoolbibliotheken en het VIAA nemen nu al een deel van deze taak op zich.

Over publicatietypes uit de internetmedia is er grotere onenigheid:

- Databanken: 24% vindt dit zeker wenselijk, 24% vindt dit eerder wenselijk, 36% vindt dit misschien wenselijk, 16% vindt dit wenselijk of heeft geen mening.
- Websites: 44% vindt dit zeker wenselijk, 24% vindt dit eerder wenselijk, 12% vindt dit misschien wenselijk, 20% vindt dit eerder niet wenselijk of heeft geen mening.
- Blogs: 32% vindt dit zeker wenselijk, 20% vindt dit eerder wenselijk, 20% vindt dit misschien wenselijk en 28% vindt dit eerder niet wenselijk of heeft geen mening.
- Sociale netwerken: 4% vindt dit zeker wenselijk, 24% vindt dit eerder wenselijk, 24% vindt dit misschien wenselijk, 24% vindt dit eerder niet wenselijk en 24% vindt dit zeker niet wenselijk of heeft geen mening.
- Software: 32% vindt dit zeker wenselijk, 12% vindt dit eerder wenselijk, 28% vindt dit misschien wenselijk en 28% vindt dit eerder niet wenselijk of heeft geen mening.
- Games: 44% vindt dit zeker wenselijk, 32% vindt dit eerder wenselijk, 8% vindt dit misschien wenselijk, 8% vindt dit eerder niet wenselijk en 8% vindt dit zeker niet wenselijk of heeft geen mening.

Naast dit overzicht aan concrete publicatietypes polste de enquête ook naar de wenselijkheid om digitale bron- of drukbestanden van boeken, kranten en tijdschriften te verzamelen. Bijna 50% antwoordt ‘misschien wenselijk’ op deze vraag. De reden voor twijfel wordt zelden meegedeeld. Twee nuances worden uitgesproken. Een voorwaarde wordt die gesteld is dat de bewaring van deze bestanden een duidelijke meerwaarde moet opleveren. Daarnaast kan het een optie zijn om deze bestanden selectief te bewaren, bijvoorbeeld wanneer de publicatie niet digitaal maar uitsluitend op papier wordt verdeeld.

4.1.2.2 Manifestaties

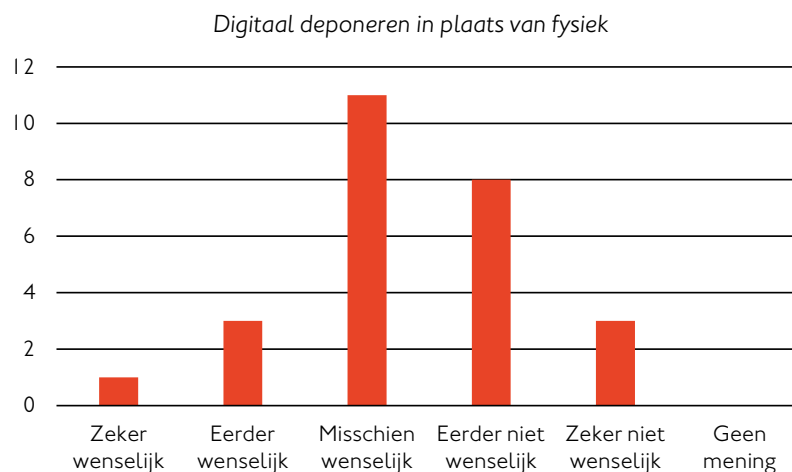
De meningen van de bevroegde organisaties lopen uiteen wat betreft de manier waarop publicaties die zowel digitaal als op papier verschijnen moeten worden bewaard (*Van sommige digitale publicaties verschijnt ook een offline (gedrukte) versie. Is het volgens u belangrijk dat beide*

'parallele' publicaties systematisch verzameld worden?). 19% vindt het erg of heel erg belangrijk dat beide manifestaties van dezelfde publicatie worden bewaard. Elke vorm heeft eigen kenmerken en eigenschappen die niet verloren mogen gaan. De overgrote meerderheid (70%) vindt het 'gemiddeld belangrijk' om beide vormen te bewaren. De meeste van deze laatste respondenten suggereren dat de bewaring van beide vormen selectief kan gebeuren:

- De papieren versie alleen bewaren indien ze een 'meerwaarde' heeft of 'verschillend' is van de digitale.
- Digitale duurzaamheid is momenteel nog onzeker. In een 'tussenfase' is het veiliger om beide vormen nog te capteren.
- Indien de kosten dit toelaten.

De minderheid (11%) vindt het niet belangrijk om beide versies te bewaren:

- Een belangenbehartiger van de uitgevers benadrukt dat dit voor uitgevers veel efficiënter is wanneer ze slechts in een formaat moeten deponeren. Dubbel werk moet worden vermeden.
- De inhoud is van primair belang, de vorm secundair.
- Digitale bestanden hebben meer mogelijkheden om te ontsluiten en zijn de prioriteit.

Er is dan ook geen consensus of de deponering van een digitale publicatie de deponering van de parallele gedrukte versie moet vervangen (*Is het volgens u wenselijk om de deponering van het fysieke exemplaar van een publicatie te vervangen door de deponering van de digitale versie?*). De meningen liggen uit elkaar en zijn genuanceerd:

- 15% vindt dit zeker of eerder wenselijk. Een vertegenwoordiger van de uitgevers stelt 'Wellicht is het gemakkelijker voor de uitgevers indien zij enkel nog de digitale versie zouden moeten aanleveren, en niet meer de papieren versie van dezelfde editie'. Andere respondenten benadrukken de voordelen qua ontsluiting die de digitale publicaties bieden.
- Voor 42% is dit misschien wenselijk. Voor sommige publicatievormen kan dit bespreekbaar zijn. Bijvoorbeeld kranten (waarvan de duurzaamheid van het fysieke exemplaar beperkt is) of werken die zuiver de informatief zijn (bijvoorbeeld wetenschappelijke tijdschriften).

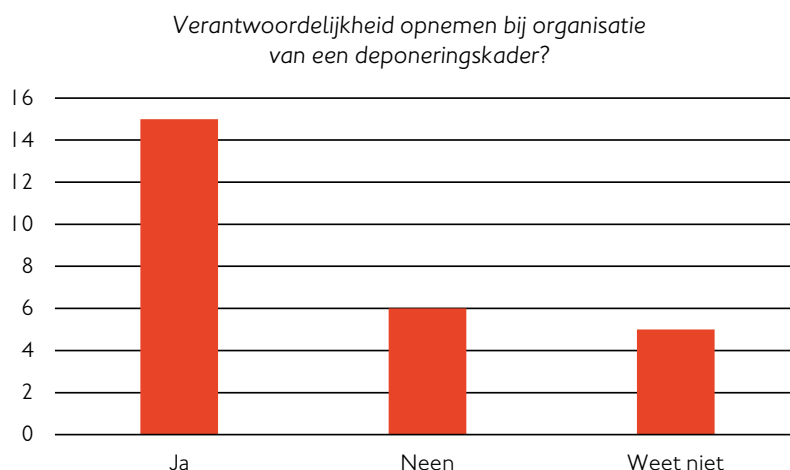
- 42% vindt dit eerder of zeker niet wenselijk. Enerzijds omdat beide manifestaties waardevol zijn, anderzijds omdat men vreest dat digitale duurzaamheid momenteel niet kan worden gerealiseerd.

Digitale publicaties kunnen in verschillende bestandsformaten voorkomen (*Sommige digitale publicaties verschijnen in verschillende bestandsformaten. Is het volgens u belangrijk dat alle formaten (pdf, epub, etc.) van een identieke digitale publicatie systematisch verzameld en bewaard worden?*). Iedereen is het erover eens dat gekozen moet worden voor die (open) formaten die de meeste garanties bieden op stabiele langetermijnbewaring. Hiervoor is wellicht overleg nodig tussen uitgevers en bewaarinstellingen die hiervoor de nodige expertise in huis hebben.

4.1.3 Deponeringskader

4.1.3.1 Praktische organisatie

We constateren dat er een (voorzichtig) draagvlak bestaat om een kader voor de deponering van digitale publicaties te realiseren (*Wenst uw organisatie verantwoordelijkheid op te nemen in de praktische organisatie van de deponering van digitale flandrica (aanleveren, verzamelen, bewaren, catalogiseren, toegang verschaffen, financieren, coördineren, etc.)?*).

De meerderheid van de respondenten (58%) wil verantwoordelijkheid opnemen in de organisatie van dit kader. De meesten willen dit doen door hun achterban te informeren en te motiveren om publicaties te deponeren. Maar ook aan de meer inhoudelijke taken van selectie, bibliografische ontsluiting, duurzame bewaring en het verschaffen van toegang tot de collectie willen verschillende kandidaten meewerken.

- Twee organisaties (Boek.be en de Vlaamse Erfgoedbibliotheek) geven aan een rol te kunnen spelen in de coördinatie van een deponeringskader.
- PACKED en VIAA geven aan expertise en infrastructuur te kunnen leveren om de langetermijnbewaring van gedeponeerde publicaties te garanderen.
- Bibnet en Boek.be suggereren een belangrijke rol voor het Vlaams e-boekplatform in een deponeringskader. Dit zou kunnen dienen als 'hub' om de bestanden op een beveiligde manier door te geven aan de daarvoor aangestelde bewarende instantie.

- Verschillende erfgoedinstellingen (Letterenhuis, Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience, KANTL, KADOC en Provinciale Bibliotheek Limburg) willen verantwoordelijkheid opnemen om het deponeringskader in samenwerking met andere partners inhoudelijk uit te werken.

Diegenen die geen verantwoordelijkheid willen opnemen of twijfelen beargumenteren dit als volgt:

- Beheersvennootschappen van auteurs of uitgevers beschikken zelf niet over de digitale output van hun leden. De bereidheid tot deelname is afhankelijk van de individuele vennoten en uitgevers. Zij stellen allicht twee belangrijke criteria:
 - Deelname mag niet verlieslatend zijn. Werk en kosten aan de kant van de uitgevers moeten maximaal worden beperkt.
 - Uitgevers moeten controle kunnen houden op wat er met hun e-publicaties gebeurt.
- Sommige erfgoedverenigingen of bewaarinstellingen geven aan dat de organisatie van een e-depot niet tot de kern van het eigen takenpakket behoort.

4.1.3.2 Coördinatie

Er is geen consensus omtrent wie de coördinatie van een deponeringskader moet opnemen (*Welke organisatie(s) moet(en) volgens u de coördinatie van de deponering van digitale flandrica opnemen?*). Er zijn drie verschillende meningen:

- Een zevental organisaties (zowel vertegenwoordigers van uitgevers, erfgoedorganisaties en bibliotheekverenigingen) duiden de Koninklijke Bibliotheek van België (KBR) aan. Wel benadrukken ze alle zes dat de KBR deze functie in samenwerking met andere (Vlaamse) expertisecentra en belangenbehartigers moet uitoefenen.
- Een beperkt aantal organisaties ziet de coördinerende rol, aangezien het gaat over Vlaamse publicaties, in handen van de Vlaamse Erfgoedbibliotheek en/of het VIAA.
- De overgrote meerderheid van de respondenten noemt geen concrete instelling bij naam of wijst erop dat dit een politieke keuze is. De focus moet komen te liggen op dialoog en samenwerking. Dit zal dan wellicht resulteren in een nieuw samenwerkingsverband of overlegorgaan waar onder andere uitgeverijen, collectiebewaarders, collectieontsluiters, technisch platform, overheid, wetenschappelijke- en onderzoekswereld bij betrokken zijn.

De antwoorden op de vraag wie het collectiebeleid moet bepalen, tonen ook de noodzaak tot dialoog en samenwerking (*Wie moet volgens u het collectiebeleid bepalen en dus de (inhoudelijke) selectie maken van de digitale publicaties die worden verzameld?*). Bijna alle antwoorden wijzen erop dat een verzamelbeleid in de eerste plaats de verantwoordelijkheid is van de depotinstelling(en) (eventueel in overleg met de overheid). Wel moet de visie van de depotinstelling(en) over welke publicaties moeten worden gedeponeed, tot stand komen in onderling overleg met de auteursrechthebbenden (uitgevers en auteurs). Er is slechts één afwijkende mening, van een uitgeversvereniging die zegt dat de uitgevers het selectiebeleid moeten maken: 'Elk ander alternatief lijkt moeilijk omwille van de rechten en de financiële en organisatorische lasten die de uitgever heeft'.

4.1.3.3 Voorwaarden

Op de vraag aan welke voorwaarden een deponeringskader moet voldoen lopen de antwoorden gelijk (*Waarom moet een kader voor deponering van digitale flandrica voldoen opdat uw organisatie*

hierin verantwoordelijkheid kan opnemen?). Naast een financiële injectie die onvermijdelijk nodig is, komen drie andere aspecten naar voor.

- Logistieke eenvoud: de (technische) procedures om publicaties te deponeren moeten eenvoudig zijn zodat dit geen extra kosten en administratie voor de uitgevers met zich meebrengt.
- Organisatorische duidelijkheid: de rol en verantwoordelijkheid van elke partner in het geheel moet duidelijk afgelijnd zijn. Dit zal er ook voor zorgen dat het project toekomst heeft op de lange termijn.
- Duidelijkheid over het exploitatiemodel: vertegenwoordigers van de auteursrechthebbers benadrukken de noodzaak om de auteursrechtwetgeving te respecteren bij de terbeschikkingstelling en exploitatie van de depotcollectie. Alleen bij voldoende garanties hierover is samenwerking mogelijk.

4.1.4 Terbeschikkingstelling

We constateren twee soorten antwoorden op de vraag op welke manier een digitale depotcollectie ter beschikking kan worden gesteld (*Onder welke voorwaarden/restricties moet een depotcollectie van systematisch verzamelde digitale flandrica volgens u toegankelijk zijn?*). Belangenbehartigers van auteurs en uitgevers benadrukken dat deze collectie conform de regels van het auteursrecht (intra muros) toegankelijk moet worden gemaakt om de commerciële praktijken van de rechthebbenden niet te schaden. Voor een ruimere toegankelijkheid moeten licentieovereenkomsten worden onderhandeld.

Bibliotheek- en erfgoedverenigingen benadrukken eveneens het respect voor de auteursrechtwetgeving. Tegelijk willen ze de voordelen op het gebied van toegang en ontsluiting die digitale media (in vergelijking met gedrukte publicaties) bieden beter benutten. Mits duidelijke afspraken en een overeenkomst tussen alle stakeholders wordt gedacht aan:

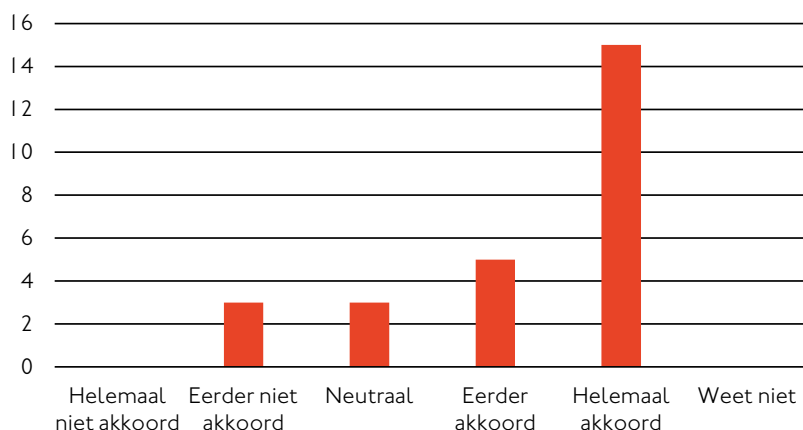
- zo open mogelijke toegankelijkheid voor wetenschap, onderwijs en maatschappij, bijvoorbeeld intra muros toegang in openbare bibliotheken en/of erfgoedbibliotheken;
- zo breed mogelijke terbeschikkingstelling voor publicaties die niet (meer) commercieel worden uitgebaat.

4.1.5 Wettelijk of vrijwillig kader

Twintig organisaties (zowel organisaties uit het bibliotheek- en erfgoedveld als vertegenwoordigers van auteurs en uitgevers) pleiten ervoor om een deponeringskader wettelijk te verankeren (*Gaat u ermee akkoord dat de overheid de deponering van digitale flandrica wettelijk moet verankeren (en dus verplichten) om een duurzaam informatiebeleid te realiseren?*). Ze vinden dat alleen een wetgevend kader de beste garanties biedt op naleving en vrezen dat een deponeringskader anders een maat voor niets wordt. Wel is er één kritische bedenking: een wet of decreet mag niet te veel beperkingen opleggen waardoor het kind met het badwater wordt weggegooid.

Zes organisaties bekijken deze stelling neutraal of gaan eerder niet akkoord. Ze benadrukken dat ook een vrijwillig model mogelijk is waarbij alle stakeholders tot gezamenlijke afspraken komen die voor elke deelnemer meerwaarde opleveren.

Wettelijke verankering deponering digitale flandrica

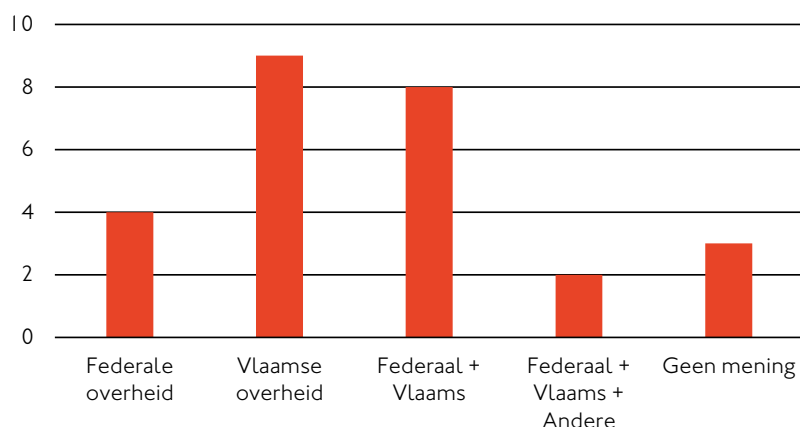

De antwoorden op de vraag welke overheid in België verantwoordelijkheid moet opnemen, zijn minder eenduidig (*Van welke overheid (of overheden) verwacht u dat ze het initiatief neemt om een deponeringskader voor digitale flandrica te realiseren?*).

19% wijst naar de federale overheid: deze aanpak lijkt hen het meest aangewezen omdat het huidige wettelijke depot voor gedrukte publicaties een federale wet is met de KBR als coördinator. Fragmentatie moet worden vermeden. Bovendien is ook de auteursrechtwetgeving federale materie.

- 34% duidt de Vlaamse overheid aan: deze instellingen benadrukken de culturele autonomie van Vlaanderen, en stellen zijn overheid dan ook verantwoordelijk voor deze materie.
- 30% geeft aan dat er een dialoog moet komen tussen de Vlaamse en federale overheid. Als gevolg van de complexiteit van een federale depotwetgeving en de culturele regionale autonomie zijn onderlinge afspraken noodzakelijk. Idealiter wordt complementariteit nagestreefd tussen de initiatieven die op alle bestuursniveaus worden genomen.
- 17% heeft hierover geen duidelijke mening. Sommigen wijzen erop dat ook het Europese bestuursniveau via de auteursrechtwetgeving invloed op eventuele initiatieven uitoefent.

Verantwoordelijke overheden

4.2 RESULTATEN FOCUSGROEPEN

In het najaar van 2014 organiseerde de Vlaamse Erfgoedbibliotheek twee focusgroepen waarop de belangrijkste stakeholders in de organisatie van een deponeringskader werden uitgenodigd (belangenbehartigers van auteurs en uitgevers en vertegenwoordigers uit de bibliotheek- en erfgoedsector en het literaire middenveld). Doel van beide vergaderingen bestond erin om de deelnemers te confronteren met de gedeelde en tegengestelde standpunten uit de schriftelijke enquête. De gezamenlijke discussies gaf de deelnemers de kans om extra nuance aan te brengen.

Tijdens de eerste focusgroep (22-10-2014) werd besproken wat de meerwaarde kan zijn van een deponeringskader voor digitale publicaties, en hoe dit kader moet worden ingevuld. De tweede focusgroep (04-11-2014) behandelde twee onderwerpen: selectie voor parallelle publicaties en het gewenste business- en organisatiemodel van een deponeringskader. Beide vergaderingen werden in goede banen geleid door erfgoedconsulente Iris Steen.

4.2.1 Focusgroep I

4.2.1.1 Deelnemers

–	Jan Braeckman	Bibnet
–	David Coppoolse	Vlaamse Erfgoedbibliotheek
–	Luc De Potter	Unie van de Periodieke Pers
–	Debbie Esmans	Vlaams Instituut voor Archivering
–	Patrick Lacroix	Gopress
–	Tine Philips	Boek.be (Meta4Books)
–	An Renard	Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience
–	Carlo Van Baelen	deAuteurs
–	Koen Van Bockstal	Vlaams Fonds voor de Letteren
–	Leen van Dijck	Letterenhuis
–	Martin Van Droogenbroeck	Koninklijke Bibliotheek België
–	Bruno Vermeeren	Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek, Archief en Documentatie
–	Rony Vissers	Packed
–	Evi Werkers	Boek.be (Librius)

Patrick De Rynck (Vlaamse Auteursvereniging) en Alain Lambrechts (The Ppress) waren verontschuldigd en lieten zich vertegenwoordigen door respectievelijk Koen Van Bockstal en Patrick Lacroix.

4.2.1.2 Meerwaarde van een digitaal depot

Op de vraag wat de meerwaarde is van een deponeringskader ontstond onder alle deelnemers consensus over deze twee elementen:

- Duurzame bewaring van digitale publicaties is voor alle deelnemers de duidelijke meerwaarde. Er gaan onherroepelijk waardevolle publicaties verloren bij gebrek aan een beleid dat ervoor zorgt dat deze publicaties systematisch worden opgespoord, verzameld en voor de lange termijn bewaard. Bewaring maakt het ‘vluchtige tastbaar’ en maakt op die manier toekomstig onderzoek mogelijk.
- De bewaring van digitale publicaties is zinloos indien dit depot niet kan worden geconsulteerd. Het mag geen ‘black box’ zijn. Ontsluiting en terbeschikkingstelling zijn een

noodzaak, maar met een evenwicht tussen de rechten van de gebruikers en de auteurs/ uitgevers.

Volgende definitie van een digitaal depot door Koen Van Bockstal vat de meerwaarde mooi samen:

Collectief bewaren, ontsluiten en valoriseren van literair, cultureel en maatschappelijk waardevolle bronteksten op een duurzame, laagdrempelige en klantvriendelijke wijze voor de huidige en toekomstige generaties en met respect voor een evenwijdige behandeling van de rechten van auteurs en uitgevers.

4.2.1.3 Gewenste eigenschappen van een digitaal depot

Op de vraag aan welke voorwaarden een digitaal depot moet voldoen, of over welke eigenschappen dit depot moet beschikken ontstond consensus over volgende zaken:

- Nood aan duidelijkheid en eenvoud:
 - Uitgevers moeten weten welke publicaties moeten worden gedeponerd, en moeten deze handeling op een eenvoudige manier kunnen vervullen.
 - Terbeschikkingstelling moet laagdrempelig zijn voor de gebruiker: duidelijkheid over welke publicaties op welke manier/plaats beschikbaar zijn, duidelijkheid over de procedures, en duidelijkheid over de voorwaarden waarop deze publicaties kunnen worden geraadpleegd.
- Kostenefficiëntie:
 - Voor uitgevers mag de deponering zelf geen extra kosten veroorzaken.
- Noodzaak van een organisatorisch kader waarin alle stakeholders zijn betrokken bij het beheer en exploitatie van de digitale depotcollectie.
- Zonder een organisatorisch kader dat ook kostenefficiëntie nastreeft is een deponeringskader onmogelijk. Dit kan best in een samenwerkingsverband tussen alle relevante partijen gebeuren. Op die manier wordt de verworven expertise maximaal ontwikkeld en verspreid.
 - De digitale samenleving is onderhevig aan constante evoluties, dus moeten ook het beheer en organisatie van een deponeringskader met de nodige flexibiliteit kunnen inspelen op deze evoluties.
 - Organisatorisch kader moet worden voorzien in de nodige structuren en procedures om eventuele conflicten tussen de diverse stakeholders te arbitreran.
 - Ook in het boekenvak wordt bij grote en kleine uitgevers ingezet op digitale bewaring, ontsluiting en exploitatie. Samenwerking kan een opportuniteit zijn: dit kan het draagvlak verhogen, en eventueel ook financiële mogelijkheden creëren.
- Gedeelde meerwaarde:
 - Een deponeringskader en de bijhorende infrastructuur moeten een meerwaarde opleveren voor alle stakeholders die erin participeren. Ook uitgevers en diegenen die publicaties deponeren moeten voldoende garanties hebben dat hun publicaties veilig worden bewaard en moeten vlot toegang krijgen tot de eigen gedeponerde publicaties.

Over één aspect zijn de meningen verdeeld: moet een digitaal depot op één centrale plaats worden bewaard, en dus ook uitsluitend via die plaats of instelling toegang verschaffen? Voor sommigen is dit een voorwaarde (omwille van de duidelijkheid voor zowel gebruiker als uitgever), voor anderen is dit niet noodzakelijk en valt het te bespreken.

4.2.1.4 Toegankelijkheid

De belangen van alle stakeholders moeten in een model voor terbeschikkingstelling van de digitale depotcollectie worden uitgebalanceerd. De manier waarop dit dan kan of moet gebeuren is niet meteen duidelijk.

Vertegenwoordigers van (commerciële) uitgevers leggen volgende klemtonen:

- De e-boekenmarkt in Vlaanderen neemt op dit moment 3% in beslag. Dit is met andere woorden een zeer kleine markt die in (groeierende) kinderschoenen staat. Een deponeringskader met te ruime toegankelijkheid mag dit groeiproces niet beïnvloeden. Er is in deze discussie een onderscheid nodig tussen depot enerzijds (met focus op bewaring voor de lange termijn) en toegankelijkheid anderzijds.
- Het lijkt ontzettend ambitieus om de realisatie van een deponeringskader van meet af aan te koppelen aan een exploitatiemodel ('digitale bibliotheek'). Advies is om eerst te stappen, dan pas te lopen.

Erfgoed- en bibliotheekverenigingen werpen op dat:

- Digitale publicaties (in tegenstelling tot gedrukte publicaties) efficiënter en beter kunnen worden ontsloten. Deze mogelijkheden bieden zowel voor de eindgebruiker als de rechthebbenden voordelen (bijvoorbeeld publicaties die niet meer commercieel worden geëxploiteerd kunnen die gebruikt worden om de recente commerciële productie onder de aandacht te brengen).

Er wordt opgemerkt dat in het huidige wettelijke kader al een kader voor terbeschikkingstelling in bibliotheken/musea/archieven is ingebouwd. Het gaat dan om intra muros exploitatie voor onder andere wetenschappelijk onderzoek en onderwijsdoeleinden. Wel is het onduidelijk wat dan de exacte voorwaarden en beperkingen voor raadpleging zijn met betrekking tot:

- mogelijkheden tot remote access (via geauthentiseerd VPN systeem)
- mogelijkheden tot afdrucken van (delen van) publicaties (mits vergoeding voor reprografie)
- mogelijkheden tot downloaden van (delen van) publicaties
- raadpleging intra muros in de leeszaalen van welke/hoeveel (wetenschappelijke) bibliotheken

Wel is er een consensus over deze aspecten:

- Inperking van het gebruik van de depotcollectie tot één gebruiker per e-publicatie, in één leeszaal met specifieke terminals is niet meer van deze tijd. Daar is ook geen maatschappelijk draagvlak voor.
- Het kan een optie zijn om na te denken over een online systeem van authenticatie, zodat de personen die conform het wettelijke kader recht hebben op toegang tot de collectie, die toegang ook zo efficiënt mogelijk (online) kunnen verkrijgen. Uiteraard moet dit systeem waterdicht zijn. De toegankelijkheid moet meetbaar en controleerbaar zijn.

- Eventuele onenigheid inzake de manier waarop een depotcollectie ter beschikking kan worden gesteld, mag niet verhinderen dat e-publicaties volgens een afgesproken kader systematisch worden verzameld en bewaard. De bewaring is het fundament, bijkomend onderhandelde modaliteiten inzake exploitatie zijn een surplus.
- De exploitatie moet gebaseerd zijn op duidelijke modellen. Het is onmogelijk om publicatie per publicatie te onderhandelen op welke manier die ter beschikking mag worden gesteld.
- Er zal moeten worden nagedacht over eventuele ‘vertragsmechanismes’ zodat gedeponeerde e-publicaties die vandaag worden gepubliceerd eventueel niet onmiddellijk toegankelijk zijn.
- De ‘waarde van informatie’ met respect voor het auteursrecht moet ook naar de gebruikers toe worden benadrukt.

4.2.1.5 Selectie

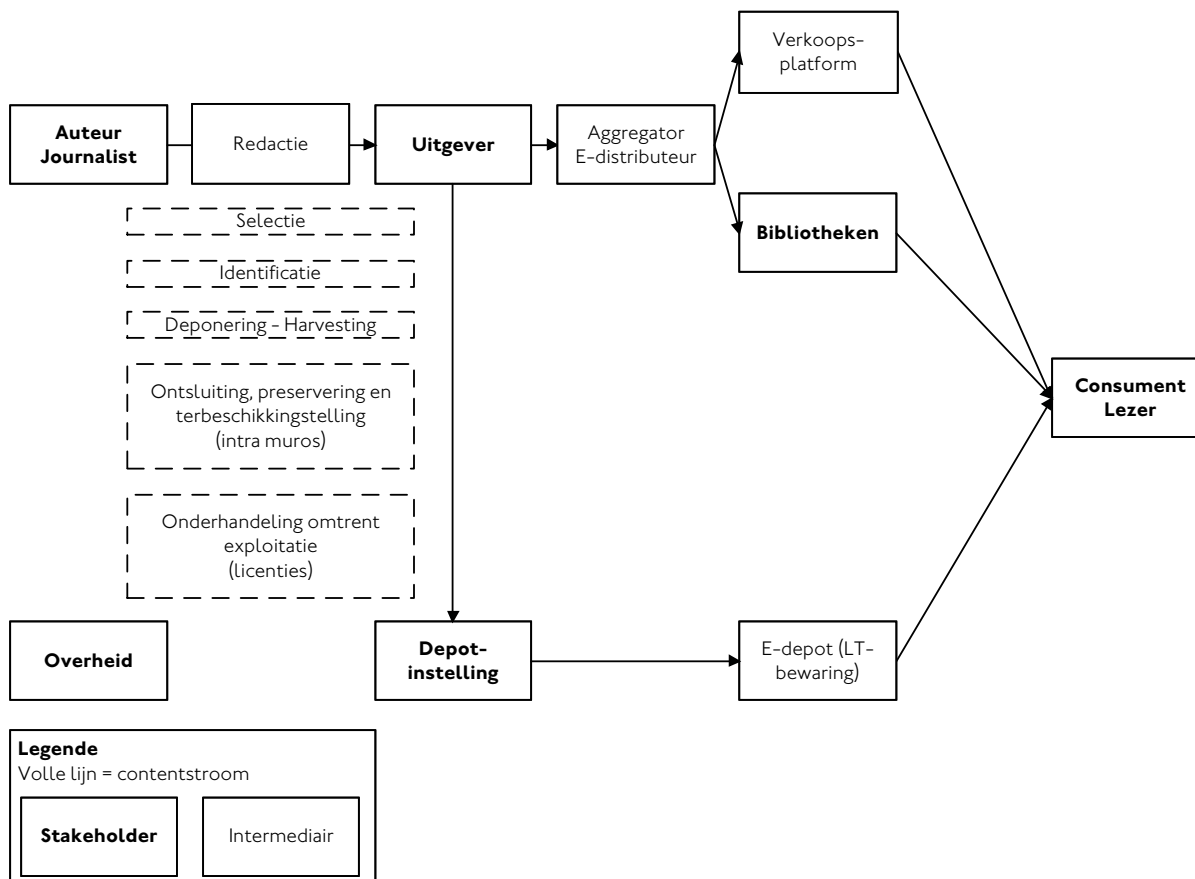
Er ontstaat onmiddellijk consensus over het feit dat publicaties die enkel in digitale vorm verschijnen (en dus niet op papier) de prioriteit zijn om digitaal te worden gedeponeerde of bewaard. Volgende aandachtspunten komen ter sprake:

- Voor een van de aanwezige vertegenwoordigers van de uitgevers is het van essentieel belang dat er geen dubbel werk wordt gevraagd: inhoudelijk en visueel volstrekt identieke publicaties op papier en in digitaal formaat hoeven volgens hem niet in beide vormen te worden bewaard.
- Het is belangrijk om ook de vele nieuwe digitale vormen van ‘boeken, kranten en tijdschriften’ te bewaren. Bijvoorbeeld De Standaard vs. De Standaard Online, fundels, blogs, etc.
- Het valt te overwegen om alles wat op papier verschijnt, maar ook ‘digital born’ is, zeker digitaal te bewaren. Enerzijds omwille van de bijkomende mogelijkheden inzake ontsluiting, anderzijds om de kosten voor digitalisering van het analoge in de toekomst te vermijden.
- Bij (sommige van) deze nieuwe digitale publicatievormen stelt zich onherroepelijk het probleem van selectie. Allicht is niet alles de moeite om te bewaren, en is een vorm van selectie ook noodzakelijk om de collectie ‘beheersbaar’ te houden en ze te kunnen ontsluiten. De (erfgoed)bibliotheeksector zal (in overleg met alle stakeholders) de rol van ‘curator’ moeten opnemen en werk maken van selectiecriteria.
 - Deze criteria eisen ook duidelijkheid en moeten openbaar gemaakt worden.
 - Het is onmogelijk om in de toekomst te kijken, maar er moet zoveel mogelijk rekening worden gehouden met de nieuwe wetmatigheden van de digitale wereld. Auteurs publiceren in eigen beheer en/of in nieuwe formaten of vormen. Gebruikers werken van thuis uit en lezen op iPads. Deze evolutie lijkt onomkeerbaar.
 - Websites en webpagina’s worden per definitie geharvest op een vooraf afgesproken periodiciteit. Deze techniek impliceert automatisch dat een vorm van selectie wordt gemaakt.
 - De vraag kan gesteld worden of een deponeringskader moet nastreven dat werkelijk ‘alles’ wordt verzameld. Er wordt verwezen naar de papieren wereld, waar grijze literatuur voornamelijk wordt verzameld door thematische archieven,

documentatiecentra en vakbibliotheken. Ook hier kan ervoor worden gekozen de grijze e-literatuur door deze specialistische instellingen te laten verzamelen.

4.2.1.6 Organisatorisch model

De deelnemers geven feedback op volgend schema, waarin op ruwe wijze wordt aangegeven op welke manieren men e-publicaties in het buitenland deponereert. Stakeholders zijn die instellingen of organisaties die het deponeringskader rechtstreeks (positief of negatief) beïnvloeden. Intermediairs handelen in opdracht van de stakeholders en beïnvloeden het schema zelf niet.

Ontbrekende stakeholders:

- Beheersvennootschappen auteursrechten: met de fysieke deponering hebben zij als dusdanig niets te maken, maar als beheerders van de rechten zijn deze organisaties wel als stakeholder betrokken bij enerzijds de organisatie van het exploitatiemodel en anderzijds het innen en verdelen van eventuele vergoedingen.
- De stakeholder 'consument/lezer' is te algemeen gedefinieerd. In werkelijkheid zal moeten worden gedifferentieerd, en gelden afzonderlijke afspraken voor bijvoorbeeld wetenschappelijk onderzoek en onderwijs.
- Tussen de bewaring in een e-depot en de terbeschikkingstelling aan de gebruiker staan in de praktijk één of meerdere tussenschakels:
 - Dit kunnen de depotinstelling(en) of depotbibliothe(e)k(en) zijn die auteursrechtelijk beschermde materialen conform het wettelijk kader aanbieden.

- Dit kunnen onderzoek- en/of onderwijsinstellingen zijn die zorgen voor terbeschikkingstelling van publicaties die out of copyright zijn of waarvan de nodige licenties zijn overeengekomen.

Ontbrekende contentstromen:

- Nieuwe uitgeefpatronen in de digitale wereld: auteurs die zelf uitgeven moeten in staat zijn om de eigen publicaties te deponeren.
- Aggregatoren of e-distributeurs kunnen mits afspraken de deponering van bepaalde e-publicaties op zich nemen.

Rol van de overheid:

- Er is consensus onder alle deelnemers dat een deponeringskader voor digitale publicaties wettelijk moet worden verankerd. Dat is de enige mogelijkheid om volledigheid (binnen de grenzen van het selectiekader) na te kunnen streven.
- Er is geen consensus of dit deponeringskader ook legitimiteit moet verschaffen aan webharvesting-procedures. Voor sommigen betekent harvesting gewoon een efficiënte technische oplossing om de deponering van e-publicaties te realiseren (en moet dit sowieso mogelijk zijn), voor anderen is dit een stap te ver (opnieuw: eerst stappen, dan lopen).

Mogelijke aggregatoren in Vlaanderen:

- Concreet:
 - Voor (een groot deel van) de kranten en tijdschriften zou Gopress deze rol om te deponeren op zich kunnen nemen. Wel behoort dit momenteel niet tot de doelstelling en het mandaat van Gopress. Als er echter een wettelijk kader zou komen, zullen uitgeverij van kranten en tijdschriften naar alle waarschijnlijkheid (omwille van pragmatiek en efficiëntie) Gopress aanduiden als de partij die de deponering in hun plaats moet uitvoeren.
 - Voor boeken wordt gedacht aan:
 - Vlaams e-boekplatform
 - Centraal Boekhuis
 - Meta4Books als aggregator van bibliografische metadata
- Algemeen:
 - Er wordt geopperd om een soort van nieuw samenwerkingsverband/consortium te creëren van aggregatoren. Op die manier wordt een overzicht gecreëerd van 'erkende aggregatoren'.
 - Belangrijk: auteurs/uitgeverij die niet samenwerken met een aggregator moeten ook op duidelijke en eenvoudige wijze hun e-publicaties kunnen deponeren.
 - Google zou kunnen ingeschakeld worden als een soort van technische partner om een aantal processen efficiënt te kunnen uitvoeren. Hierover is geen consensus.

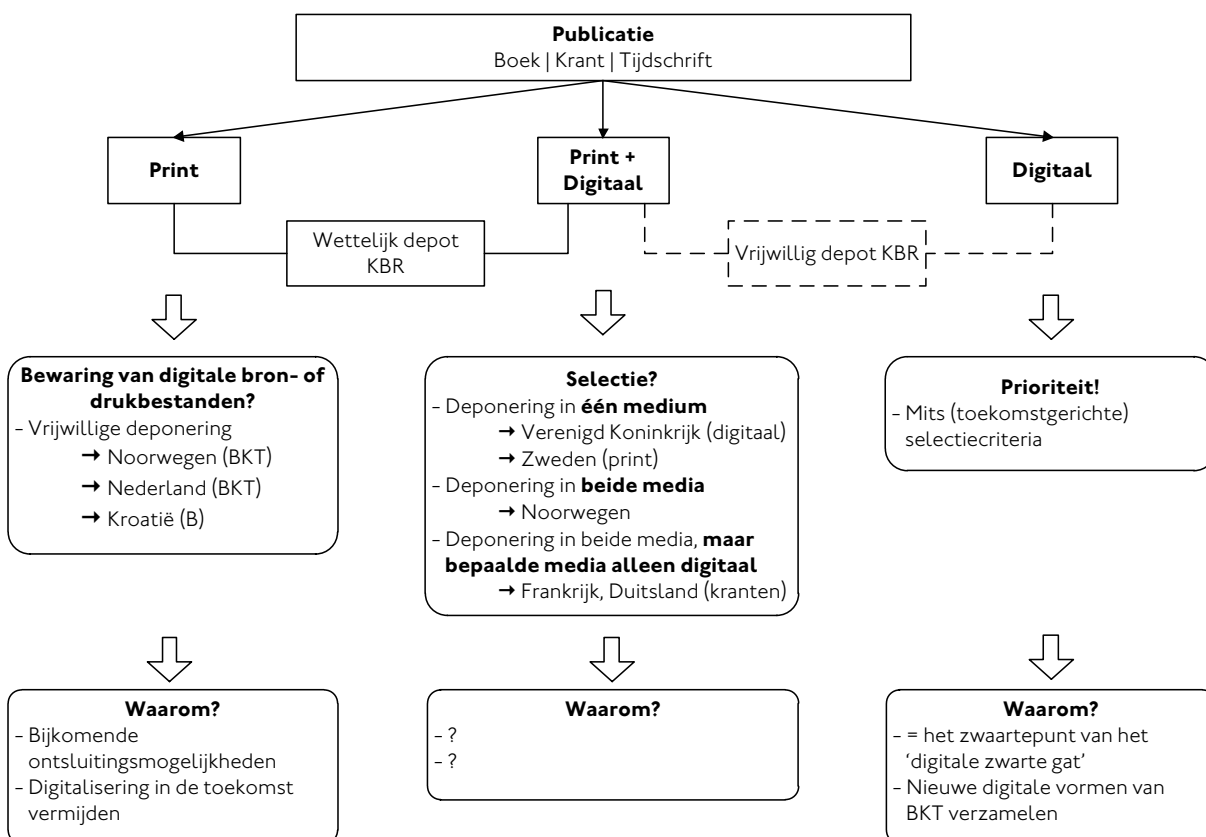
4.2.2 Focusgroep 2

4.2.2.1 Deelnemers

– Jan Braeckman	Bibnet
– David Coppoolse	Vlaamse Erfgoedbibliotheek
– Isaac De Taeye	Unie van de Periodieke Pers
– Ann Demeulemeester	VVBAD
– Debbie Esmans	Vlaams Instituut voor Archivering
– Patrick Lacroix	GoPress
– An Renard	Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience
– Carlo Van Baelen	deAuteurs
– Geert Van den Bossche	Boek.be (Vlaamse Uitgevers Vereniging)
– Martin Van Droogenbroeck	Koninklijke Bibliotheek België
– Marie Vanhoutte	Uitgever Die Keure Educatief
– Rony Vissers	Packed
– Evi Werkers	Boek.be (Librius)
– Eva Wuyts	Vlaamse Erfgoedbibliotheek

Koen Van Bockstal (Vlaams Fonds voor de Letteren), Leen van Dijck (Letterenhuis) en Alain Lambrechts (The Ppress) waren verontschuldigd. Alain Lambrechts liet zich vertegenwoordigen door Patrick Lacroix.

4.2.2.2 Selectie

Aan de deelnemers werd gevraagd of bovenstaand schema voor de deponering van digitale vormen van boeken, kranten en tijdschriften voldoet aan de verwachtingen. De bedoeling van

deze oefening is om de ideale en meest gewenste situatie in kaart te brengen. De (financiële) haalbaarheid hiervan moet in een eventueel vervolgtraject op dit onderzoek worden nagegaan.

Er is tussen alle deelnemers een consensus over:

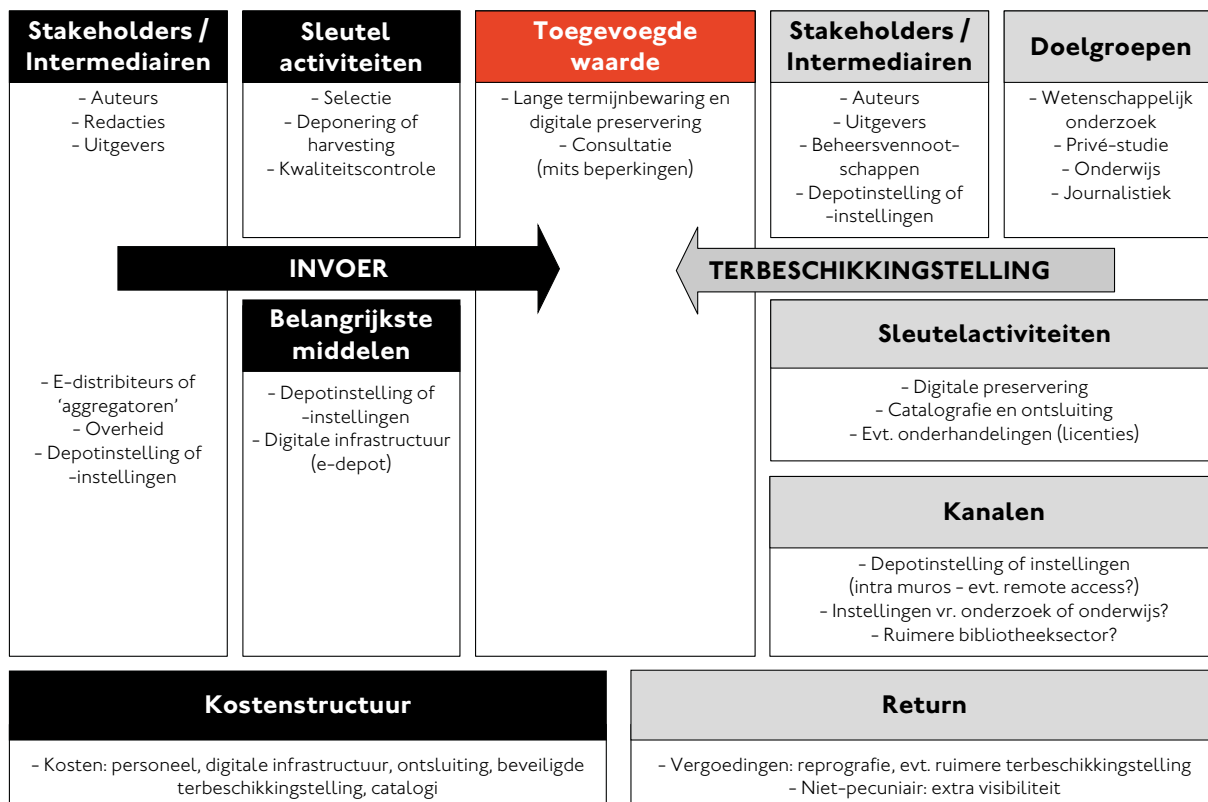
- Digitale boeken, kranten of tijdschriften die enkel in digitale vorm verschijnen worden in een ideale wereld systematisch verzameld en bewaard. Deze publicaties vormen de prioriteit van een deponeringskader (zie verslag FG I).
- Digitale boeken, kranten of tijdschriften die zowel op papier als digitaal verschijnen, zijn twee stromen van publicaties en uitgaven. In de ideale wereld worden beide gecapteerd. Alleen op die manier wordt de volledige culturele productie bewaard. Voor specifieke publicaties (zoals bijvoorbeeld kranten) kan dit principe eventueel worden losgelaten.

Er is geen overeenstemming of de digitale bron- of drukbestanden van printpublicaties moeten worden gedeponereerd en duurzaam bewaard:

- Vertegenwoordigers uit de bibliotheek- en erfgoedsector benadrukken dat het op de lange termijn kostenefficiënt zal zijn om deze drukbestanden mee in de strategie op te nemen.
- Vertegenwoordigers van de uitgevers benadrukken dat dubbel werk (en dubbele kosten) voor de uitgevers absoluut moet worden vermeden. Deze publicaties worden momenteel al in printvorm gedeponereerd bij de KBR. Indien uitgevers deze bestanden vrijwillig willen deponeren moet dit uiteraard kunnen.

Algemene opmerking: om een deponeringskader decretaal of wettelijk te verankeren moeten de selectiecriteria duidelijk en eenvoudig omschreven kunnen worden. Er kan niet publicatie per publicatie worden beslist. Bovendien zal de kostprijs van dit soort van selectie wellicht hoger uitvallen omdat dit veel meer manuele interventie vraagt.

4.2.2.3 Businessmodel

Een aanvulling bij het schema: het begrip auteur moet zeer breed en in de auteursrechtelijke betekenis worden opgevat (inclusief vertaler, illustrator, en mits audiovisuele verrijking van de publicatie moet dit nog verder worden opgerekt).

4.2.2.4 Return

Andere mogelijke returns die niet op bovenstaand schema worden vermeld:

- Een depot omhelst naast een kader of model ook een technische infrastructuur die door de verschillende belanghebbenden (zowel uitgevers als bibliotheekwereld) kan worden gebruikt. Het depot wordt dan een soort van ‘back office’ dat een aantal kosten van individuele uitgevers centraliseert en beperkt (kostenefficiëntie). Ook voor uitgevers kan het interessant zijn dat er een kopie van hun e-publicaties duurzaam en veilig in een (regionaal of nationaal) e-depot wordt bewaard.
- Deze return wordt door een vertegenwoordiger van de uitgevers niet in vraag gesteld, wel de haalbaarheid ervan. Is zo een systeem ook in de praktijk kostenefficiënt en voor alle types uitgevers te realiseren?
- Hierbij aansluitend is het voor individuele uitgevers wellicht moeilijk te geloven dat de digitale publicaties die ze deponeren, ook effectief veilig en volledig afgesloten worden bewaard. Ze zullen liever zelf de controle volledig in handen willen houden en moeten dan zelf kunnen beslissen welke publicaties aan zo een depot worden toegevoegd en onder welke voorwaarden die publicaties toegankelijk zijn.
- Een deponeringskader creëert een overzicht (dat we nu niet hebben) van welke publicaties er allemaal in digitaal formaat verschijnen. De return of toegevoegde waarde hiervan (en de eventuele verhoogde visibiliteit) voor de individuele uitgevers wordt evenwel sterk in vraag gesteld door een vertegenwoordiger van de uitgevers.
- Anderzijds, een e-depot (al dan niet gefaciliteerd door de overheid) is een aggregator van digitale content. Dit creëert de mogelijkheid voor de uitgever/auteur om in dialoog te treden met de consument van die content. Indien het mogelijk is om iedereen die geïnteresseerd is in content uniek te identificeren en de toegangsrechten nominatief (en in een waterdicht systeem) kan bepalen, is de uitgever gerustgesteld van wat er met de content gebeurt. Het creëert bijkomend een commercieel argument om nieuwe gebruikers aan te spreken.
- Belangrijk is dat er een soort van ‘waterdichte SLA’ wordt afgesproken (onder andere omtrent de manier en kwaliteit van bewaring; een soort van ISO-normering voor een digitaal depot).
- Mogelijke samenwerking voor metadatering tussen bibliotheken en uitgevers.
- Een systematische verzameling van digitale publicaties maakt nieuwe vormen van wetenschappelijk onderzoek mogelijk.
- Deponering en beschikbaarheid van de digitale culturele productie creëren de mogelijkheid om nieuwe creaties te maken/inspireren.

Een vertegenwoordiger van de uitgevers uit de bezorgdheid dat het momenteel onduidelijk is welke de return is (of kan zijn) voor de individuele uitgevers. Dit zou echter duidelijk moeten zijn vooraleer de medewerking van deze uitgevers kan worden gevraagd/verondersteld.

4.2.2.5 Kostenefficiëntie

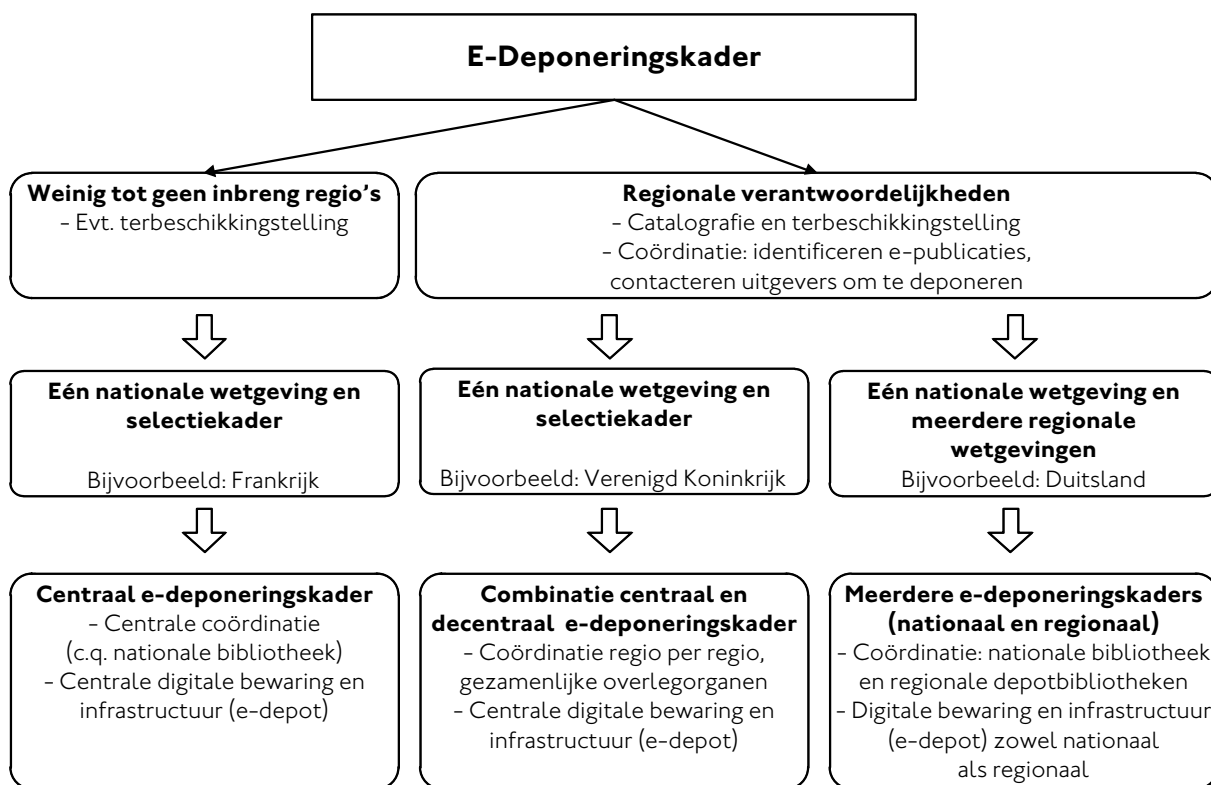
Hoe kan er kostenbesparend een organisatiemodel worden opgezet?

- Digitale deponering creëert de mogelijkheid om mensen met een visuele handicap efficiënter toegang te verschaffen tot publicaties. De publicaties hoeven dan niet eerst opnieuw te worden gedigitaliseerd vooraleer ze in een aangepast formaat ter beschikking worden gesteld.
 - Een vertegenwoordiger van de uitgevers benadrukt dat hierrond al samenwerkingsprojecten en initiatieven bestaan die goed en efficiënt verlopen. Een systematische deponering van digitale publicaties is met andere woorden geen noodzakelijke voorwaarde.
- Kostenefficiëntie door maximaal gebruik te maken van bestaande initiatieven en infrastructuur.
- Efficiënter administratief beheer door middel van collectieve afspraken (workflows, rechtenbeheer, etc.).
- Expertiseopbouw kan gezamenlijk (en minder verspreid) worden opgebouwd en ten dienste worden gesteld van de volledige gemeenschap.

4.2.2.6 Rol van de regio's

Op de vorige stuurgroep werd geen consensus bereikt of een deponeringskader van digitale publicaties centraal of decentraal moet worden georganiseerd. Er moet een onderscheid gemaakt worden tussen de plaats(en) waar de e-publicaties worden bewaard (serverlocatie(s)), de plaats(en) waar ze ter beschikking worden gesteld, en het achterliggende werkproces.

- Plaats(en) van bewaring: in een digitale wereld is dit niet of minder relevant. Wel moet duidelijk zijn welke partij of organisatie verantwoordelijk is voor deze langetermijnbewaring.
- Plaats(en) van toegang: zie verslag focusgroep I.
- Werkproces: dit werkproces hoeft niet gecentraliseerd te zijn in handen van één speler. Het moet wel zo eenvoudig mogelijk zijn zodat de verantwoordelijkheden van alle betrokken partijen duidelijk vastliggen. Elke partij kan dan aangesproken worden op de rol die men in het geheel inneemt.

Bovenstaand schema geeft drie voorbeelden van landen waar dit werkproces volledig wordt gecentraliseerd of slechts gedeeltelijk. Uit de bespreking van deze drie modellen blijkt het volgende:

- Een model zoals in Duitsland, waarbij een nationaal deponeringskader wordt aangevuld met verschillende (onafhankelijk van het nationale kader opererende) regionale kaders wordt resoluut afgewezen.
- Een volledig gecentraliseerd model met uiterst beperkte regionale bevoegdheden wordt afgewezen.
- De Koninklijke Bibliotheek van België moet betrokken partij zijn bij een deponeringskader van digitale publicaties uit Vlaanderen. Dit omwille van de eenvoud:
 - Een digitaal depot als logisch vervolg op het huidige papieren depot, waar uitgevers mee vertrouwd zijn.
 - Hoe kan je sluitend definiëren wat ‘Vlaamse’ publicaties zijn: is dit op basis van taal of plaats van uitgave? Wat dan met de Brusselse uitgevers van digitale publicaties? Een ruimer en breder deponeringskader dan ‘digitale flandrica’ kan dit soort van vragen neutraliseren.
 - Een pragmatische samenwerking lijkt in de ingewikkelde Belgische realiteit de meest aangewezen oplossing.
- Er is een consensus dat een samenwerkingsmodel zoals dat in het Verenigd Koninkrijk bestaat ook in België moet kunnen werken:
 - Een samenwerkingsverband waarbij de KBR samen met partners en instellingen uit de regio(s) vorm geven aan het deponeringskader.

- De bezorgdheid wordt geuit dat dit soort van samenwerking niet afhankelijk mag zijn van de wil tot samenwerking en dialoogbereidheid in de andere gemeenschappen. Vlaanderen moet een proactieve houding kunnen innemen.
- De vertegenwoordiger van de KBR geeft dit mee:
 - De KBR is steeds bereid om na te gaan op welke manier kan worden samengewerkt.
 - Het juridisch kader is belangrijk. Bij de laatste aanpassing van de depotwetgeving is door de Raad van State herbevestigd dat de depotwetgeving federale materie is. De vraag kan worden gesteld of een decretale oplossing überhaupt mogelijk is. Er zouden dan bevoegdheidsconflicten kunnen ontstaan.
 - De recente besparingen, die ook de federale wetenschappelijke instellingen (incl. de KBR) hard treffen, kunnen een katalysator zijn om vormen van samenwerking of co-beheer te realiseren.

4.2.3 Belgische auteursrechtregelgeving en terbeschikkingstelling

Zowel de schriftelijke enquête als de gesprekken op de focusgroepen tonen een consensus bij alle bevroegde belanghebbenden om een digitale depotcollectie ter beschikking van gebruikers te stellen conform de auteursrechtregelgeving. Bijkomende voorwaarden of restricties voor gebruik moeten met alle stakeholders worden onderhandeld. Volgende tekst¹⁸⁸ geeft een beknopt overzicht van de implicaties die de huidige Belgische auteursrechtwetgeving heeft op de terbeschikkingstelling van een depotcollectie.

4.2.3.1 Juridisch kader

Hieronder wordt nader ingegaan op de uitzondering in de Belgische auteursrechtregelgeving betreffende de mededelingen via speciale terminals in instellen.¹⁸⁹

1. Artikel 22 §1, 9° Auteurswet bepaalt:

Wanneer het werk op geoorloofde wijze openbaar is gemaakt, kan de auteur zich niet verzetten tegen: (...) de mededeling van werken wanneer deze mededeling wordt verricht ter illustratie bij onderwijs of voor wetenschappelijk onderzoek door instellingen die daartoe door de overheid officieel zijn erkend of opgericht en voorzover deze mededeling verantwoord is door de nagestreefde niet-winstgevende doelstelling, plaatsvindt in het kader van de normale activiteiten van de instelling, enkel wordt uitgevoerd door de gesloten transmissienetwerken van de instelling en geen afbreuk doet aan de normale exploitatie van het werk, en voor zover de bron, waaronder de naam van de auteur, wordt vermeld, tenzij dit niet mogelijk blijkt.¹⁹⁰

2. Met ingang van 1 januari 2015 vindt deze bepaling zijn plaats in artikel XI.190, 13° Wetboek Economisch Recht (WER).
3. Deze in 2005 toegevoegde uitzondering staat bepaalde instellingen toe om werken die deel uitmaken van hun verzamelingen, mee te delen aan of beschikbaar te stellen van individuele leden van het publiek.¹⁹¹ Deze mogelijkheid is onderworpen aan strenge

¹⁸⁸ De auteur van dit juridische luik is Joris Deene, advocaat van het Samenwerkingsverband Auteursrecht & Samenleving (SA&S).

¹⁸⁹ Stukken uit deze tekst zijn overgenomen uit M.C.-JANSSENS, 'Art. 22', in F. BRISON en H. VANHEES (eds.), *De Belgische Auteurswet – Artikelsgewijze commentaar*, Brussel, Larcier, 2012, 171-172.

¹⁹⁰ Wet van 30 juni 1994 betreffende het auteursrecht en de naburige rechten.

¹⁹¹ Het betreft een letterlijke overname van art. 5.3.n van de Europese Auteursrechtlijn 2001.

voorwaarden die, behoudens één – geen direct of indirect economisch of commercieel voordeel – ook allemaal door de Europese wetgever zijn voorgeschreven.¹⁹² Men kan dus besluiten tot een zeer eng toepassingsgebied. Vooreerst geldt de uitzondering enkel voor bepaalde instellingen en met name uitsluitend ten aanzien van voor het publiek toegankelijke bibliotheken, wetenschappelijke en onderwijsinstellingen, musea en archieven. Een bijkomende voorwaarde is dat deze instellingen niet het behalen van een direct of indirect economisch of commercieel voordeel nastreven.

4. Vervolgens mag de mededeling enkel gebeuren via speciale terminals die in de gebouwen van de genoemde instellingen zijn opgesteld. De praktijk van het ‘interbibliothecair leenverkeer’, die bijvoorbeeld tussen binnenlandse en buitenlandse universiteiten gebruikelijk is, kan zich dus niet ontwikkelen tot beschikbaarstelling online of per e-mail en moet zich blijven beperken tot een verzending van kopieën (binnen de perken van wat art. XI.190, 6° en 7° WER (cfr infra) toestaan) of originelen. Het consulteren van het materiaal door een academicus via zijn thuiscomputer zal evenmin onder deze uitzondering vallen.¹⁹³ In de laatstgenoemde gevallen kan, voor bibliotheken van onderwijsinstellingen, de uitzondering van art. XI.190, 8° WER eventueel een oplossing aanreiken voor zover de transmissie gebeurt over gesloten interne netwerken (bijvoorbeeld van een associatie van universiteiten/hogescholen).¹⁹⁴
5. Voorts mag de mededeling enkel gebeuren ten behoeve van personen die het werk voor onderzoek of privéstudie willen gebruiken. Deze strikte voorwaarde zal verhinderen dat personen, die in een bibliotheek opzoeken verrichten voor dossiers die zij professioneel behandelen, van de uitzondering kunnen genieten. Het zal aan de andere kant niet altijd eenvoudig zijn de lijn te trekken tussen onderzoek in het kader van zelfstudie of bijscholing enerzijds en onderzoek dat mede ten goede komt aan professionele werkzaamheden anderzijds.
6. Een bijkomende beperking is dat de uitzondering enkel kan worden ingeroepen ‘voor werken die niet te koop aangeboden of aan licentievoorwaarden zijn onderworpen’. Deze voorwaarde moet worden opgevat dat het impliceert dat de rechthebbende en een instelling voor het betrokken werk daadwerkelijk een licentie- of gebruiksovereenkomst hebben gesloten, waarin de voorwaarden zijn vastgelegd waaronder deze instelling het werk mag gebruiken.¹⁹⁵ Dergelijke verkoop- of licentieovereenkomsten worden door instellingen doorgaans gesloten bij de aankoop van e-boeken, waarbij aldus de mogelijke toepassing van deze uitzondering kan worden verhinderd (dit probleem stelt zich niet bij e-boeken die geschonken i.p.v. verkocht worden aan de instelling of bij analogo materiaal dat wordt gedigitaliseerd). Evenwel dient worden toegegeven dat die interpretatie moeilijk verzoenbaar is met het dwingend karakter van alle uitzonderingen (zie art. XI.193 WER).¹⁹⁶ Eventueel zal het *lex specialis derogat lex generalis*-beginsel dit conflict kunnen oplossen, alhoewel een discriminatie aldus blijft tussen deze uitzondering en de andere uitzonderingen.

¹⁹² Voor een kritische bespreking, zie E. WERKERS en R. KERREMANS, ‘De digitalisering en ontsluiting van cultureel en wetenschappelijk erfgoed, ‘mission impossible’? De erfgoedexcepties onder de loep genomen’, *AM* 2008, 456.

¹⁹³ Zie ook S. DUSOLLIER, ‘Droit d’auteur et bibliothèques dans l’univers numérique’, *Rev. Ubiquité* 2002, nr. 12, 84–85.

¹⁹⁴ Art. XI.190, 8° WER: ‘de mededeling van werken wanneer deze mededeling wordt verricht ter illustratie bij onderwijs of voor wetenschappelijk onderzoek door instellingen die daartoe door de overheid officieel zijn erkend of opgericht en voorzover deze mededeling verantwoord is door de nagestreefde niet-winstgevende doelstelling, plaatsvindt in het kader van de normale activiteiten van de instelling, enkel wordt uitgevoerd door de gesloten transmissie-netwerken van de instelling en geen afbreuk doet aan de normale exploitatie van het werk, en voor zover de bron, waaronder de naam van de auteur, wordt vermeld, tenzij dit niet mogelijk blijkt.’

¹⁹⁵ H.v.J. II september 2014, C-117/13, www.curia.eu.

¹⁹⁶ Art. XI.193 WER: ‘De bepalingen van de artikelen XI.189, XI.190, XI.191 en XI.192, §§ 1 en 3, zijn van dwingend recht’.

7. Ten slotte geldt de uitzondering slechts voor de mededeling van werken die onderdeel uitmaken van hun verzamelingen. Er moet dus geen toestemming worden gevraagd voor het raadplegen, via scherm, van werken uit de eigen collectie van musea, bibliotheken, wetenschappelijke instellingen of archieven. De instelling heeft het recht daarbij analogo materiaal uit haar collectie te digitaliseren indien dit noodzakelijk is om die werken via speciale terminals in de gebouwen van die instellingen beschikbaar te stellen voor de gebruikers.¹⁹⁷ De uitzondering verzet zich in elk geval tegen de consultatie ter plaatse van ander, niet tot de aanwezige collectie behorend materiaal (bvb materiaal dat aangeleverd wordt via online abonnementen of dat beschikbaar is op het internet).
8. In een recent arrest heeft het Hof van Justitie geoordeeld dat het afdrukken van werken op papier of de opslag ervan op een USB-stick, niet onder de draagwijdte van deze uitzondering vallen.¹⁹⁸ Dit is wel toegestaan indien het nationaal recht (in een reprografie of digitale kopie-uitzondering) in deze mogelijkheid voorziet. Naar Belgisch recht zal afdrukken mogelijk zijn van artikelen, werken van beeldende kunst of fragmenten van andere werken (dus niet een volledig boek) voor privégebruik¹⁹⁹ en ter illustratie bij onderwijs of voor wetenschappelijk onderzoek.²⁰⁰ Opslaan op een USB-stick zal enkel mogelijk zijn voor artikelen, werken van beeldende kunst of fragmenten van andere werken ter illustratie bij onderwijs of voor wetenschappelijk onderzoek.²⁰¹

4.2.3.2 Concrete implicaties voor gebruik van een depotcollectie

1. Het uitprinten van gedeponeerde werken is mogelijk. Voorwaarde is dat het gaat om artikelen, werken van beeldende kunst en fragmenten uit andere werken (bvb een hoofdstuk uit een boek, doch geen volledig boek) indien dit gebeurt voor privégebruik of ter illustratie bij onderwijs of wetenschappelijk onderzoek.
2. Het downloaden of op USB-stick zetten van gedeponeerde werken is mogelijk. Voorwaarde is dat het gaat om artikelen, werken van beeldende kunst en fragmenten uit andere werken (bijvoorbeeld een hoofdstuk uit een boek, doch geen volledig boek) indien dit gebeurt ter illustratie bij onderwijs of wetenschappelijk onderzoek.
3. Toegang vanop afstand tot een digitale depotcollectie (remote access, bijvoorbeeld via VPN) is niet mogelijk, tenzij de depotbibliotheek een bibliotheek betreft van een onderwijsinstelling en op voorwaarde dat de transmissie gebeurt via het gesloten interne netwerk van die onderwijsinstelling.

197 H.v.J. II september 2014, C-II7/13, www.curia.eu. Alhoewel het Hof van Justitie er aan toevoegt – verwijzend naar de drie-stappen-toets – dat instellingen in de regel niet hun volledige verzamelingen mogen digitaliseren.

198 H.v.J. II september 2014, C-II7/13, www.curia.eu

199 Art. XI.190, 5° WER: 'gedeeltelijke of integrale reproductie op papier of op een soortgelijke drager, van artikelen, van werken van beeldende of grafische kunst, of van korte fragmenten uit andere werken, met behulp van ongeacht welke fotografische techniek of enige andere werkwijze die een soortgelijk resultaat oplevert, met uitzondering van bladmuziek, wanneer die reproductie uitsluitend bestemd is voor privégebruik en geen afbreuk doet aan de normale exploitatie van het werk.'

200 Art. XI.190, 6° WER: 'de gedeeltelijke of integrale reproductie op papier of op een soortgelijke drager, van artikelen, van werken van beeldende of grafische kunst, of van korte fragmenten uit andere werken, met behulp van ongeacht welke fotografische techniek of enige andere werkwijze die een soortgelijk resultaat oplevert, wanneer die reproductie wordt verricht ter illustratie bij onderwijs of voor wetenschappelijk onderzoek, voor zover zulks verantwoord is door de nagestreefde niet-winstgevende doelstelling en die geen afbreuk doet aan de normale exploitatie van het werk, en voor zover de bron, waaronder de naam van de auteur, wordt vermeld, tenzij dit niet mogelijk blijkt.'

201 Art. XI.190, 7° WER: 'de gedeeltelijke of integrale reproductie op eender welke drager andere dan papier of soortgelijke drager van artikelen, van werken van beeldende of grafische kunst, of van korte fragmenten uit andere werken, wanneer die reproductie wordt verricht ter illustratie bij onderwijs of voor wetenschappelijk onderzoek, zulks verantwoord is door de nagestreefde niet-winstgevende doelstelling en geen afbreuk doet aan de normale exploitatie van het werk, en voorzover de bron, waaronder de naam van de auteur, wordt vermeld, tenzij dit niet mogelijk blijkt.'

4. Interbibliothecair leenverkeer van digitaal gedeponeerde publicaties is niet mogelijk indien het een beschikbaarstelling online of per e-mail betreft. Een verzending van kopieën (van artikelen, werken van beeldende kunst of fragmenten uit andere werken) of originelen is wel mogelijk.
5. Eventueel misbruik van een digitale depotcollectie (bijvoorbeeld wanneer een gebruiker de collectie niet gebruikt voor onderzoek of privéstudie) zal steeds in hoofde van een concrete gebruiker moeten worden beoordeeld. Het zal aan de rechthebbenden zijn om te bewijzen dat een concrete gebruiker een werk raadpleegt voor een ander doel dan privéstudie of onderzoek.
6. Het is mogelijk om in meerdere instellingen (op verschillende locaties) toegang te verschaffen tot een digitale depotcollectie. Voorwaarde is dat deze depotinstelling(en) publiek- of privaatrechtelijk als dezelfde instelling kunnen worden beschouwd. Bovendien zou de driestappentoets er zich tegen kunnen verzetten dat het aantal exemplaren van een werk dat via de speciale terminals beschikbaar wordt gesteld voor gebruikers hoger zou zijn dan het aantal exemplaren van het werk dat die instelling in een analoog formaat heeft verworven.

5 SWOT-ANALYSE DEPONERINGSKADER VOOR VLAAMSE E-PUBLICATIES

5.1 STERKTES

1. Er is een grote **bereidheid en engagement** bij de bevroagde stakeholders om na te denken over een oplossing voor de probleemstelling van dit onderzoek. Er is een grote **openheid** in de discussies.

Volgende sectoren toonden dit engagement:

- overheid: Vlaamse overheid als opdrachtgever van het onderzoek
 - bibliotheek- en erfgoedsector: deelname van zowel belangenbehartigers en netwerkorganisaties als individuele instellingen aan enquête en focusgroepen
 - uitgevers van boeken, kranten en tijdschriften: deelname van alle relevante belangenbehartigers en beheersvennootschappen aan enquête en focusgroepen
 - auteurs: deelname van enkele beheersvennootschappen aan enquête en focusgroepen
 - Koninklijke Bibliotheek van België (KBR): diepte-interview en deelname aan de focusgroepen
2. Alle bevroagde stakeholders **erkennen de probleemstelling** van dit onderzoek, namelijk dat het digitale zwarte gat een maatschappelijk probleem vormt.
 - 2.1 Er is een consensus dat een **deponeringskader** voor digitale publicaties een oplossing brengt voor dit probleem, met als duidelijke **meerwaarde** de duurzame bewaring en terbeschikkingstelling van een digitale depotcollectie voor toekomstige generaties.
 - 2.2 Er is een consensus dat een deponeringskader **wettelijk** moet worden **verankerd** (en de overheid dus een van de stakeholders is).
 3. Alle bevroagde stakeholders erkennen de nuance dat niet alles wat digitaal verschijnt duurzaam moet worden bewaard. Een deponeringskader heeft nood aan **selectiecriteria**.
 - 3.1 Prioriteit ligt bij die publicaties die **uitsluitend in digitaal formaat** verschijnen.
 - 3.2 Er is een consensus dat **digitale versies van boeken, kranten en tijdschriften** systematisch moeten worden verzameld en bewaard.

4. De duurzame bewaring van digitale publicaties is zinloos indien de collectie niet (onder voorwaarden) **ter beschikking van het publiek** wordt gesteld.
 - 4.1 Alle bevroegde stakeholders zijn het eens dat een digitale depotcollectie alleen ter beschikking kan worden gesteld mits het respecteren van de Belgische **auteursrechtwetgeving**. Voor ruimere toegang van bepaalde collectieonderdelen moet een overeenkomst worden gemaakt tussen de stakeholders (overheid, depotbibliotheek, uitgevers en auteurs (individueel of via de beheersvennootschappen)).
 - 4.2 Uit de stakeholdersbevragingen blijkt een voorlopig **grotere bereidheid bij de uitgevers van de periodieke pers** om over vormen van bredere toegankelijkheid te onderhandelen (bijvoorbeeld geauthentiseerde toegang via remote access).
5. Er is een consensus onder de bevroegde stakeholders dat bij de **praktische organisatie** van een deponeringskader rekening wordt gehouden met volgende uitgangspunten.
 - 5.1 Idealiter is de **KBR** betrokken partij. Een deponeringskader voor digitale publicaties is een logische aanvulling van het huidige 'papieren' depot. Het vrijwillige depot voor digitale publicaties bij de KBR maakt hen tot ervaringsdeskundigen.
 - 5.2 Een deponeringskader voor digitale publicaties moet (mede) door de regio's worden aangestuurd. De **Vlaamse Erfgoedbibliotheek** is hiervoor een aangewezen gesprekspartner. Deze organisatie is het ankerpunt in Vlaanderen voor alle organisaties die de duurzame bewaring van analoge en digitale erfgoedbibliotheekcollecties op zich nemen. De regionale inbedding van de zes partnerbibliotheken is een troef in de ontwikkeling van verschillende acquisitiestrategieën om niet alleen de grote maar ook kleinere uitgevers van de meer grijze literatuur te betrekken.

5.2 ZWAKTES

- I. Niet alle groepen of sectoren van stakeholders zullen intern dezelfde mening delen omtrent de uitwerking van een deponeringskader. De **standpunten van auteurs en uitgevers** zijn moeilijk te inventariseren:
 - Uitgevers
 - Het model (commercieel, organisatorisch, etc.) voor het uitgeven van boeken, kranten en tijdschriften verschilt onderling van elkaar. Maar ook binnen elke subsector bestaan verschillen tussen uitgevers van algemene, educatieve en wetenschappelijke publicaties. Ook binnen de periodieke pers zijn er verschillende soorten uitgevers actief (ledenbladen, vakbladen, (gratis) publiksbladen, etc.).
 - Ondanks meermaals aandringen vanwege de belangenbehartigers van uitgevers van boeken, kranten en tijdschriften konden (bijna) geen individuele uitgevers warm worden gemaakt om aan dit onderzoek mee te werken. Het lijkt er sterk op dat ze hier (momenteel) niet wakker van liggen en zelf geen vragende partij zijn voor een gezamenlijke oplossing.

- Auteurs
 - Voornamelijk omwille van tijdsgebrek waren niet alle belangenbehartigers van de auteurs in staat om deel te nemen aan de stakeholdersbevragingen, noch werd de mening van individuele auteurs geïnventariseerd.
2. Ondanks duidelijke consensus over de (maatschappelijke) meerwaarde van een deponeringskader zijn enkele nuances nodig:
 - 2.1 Belangenbehartigers van de uitgevers stellen zich vragen of de **individuele return** voor uitgevers voldoende hoog is om een deponeringskader mee uit te werken. Er heerst enig scepticisme of eventuele return ook in de praktijk zal kunnen worden gerealiseerd (voor alle 'soorten' uitgevers).
 - 2.2 De consensus voor een wettelijke verankering van een deponeringskader spruit dan ook eerder voort uit een externe (de **wet als verplichting**) in plaats van interne nood. Er is geen consensus welke overheid (Vlaams of federaal) dit op zich moet nemen.
 3. Naast een consensus over een aantal basisbeginselen op het gebied van selectie, werden verschillende meningen opgetekend over:
 - 3.1 Het al dan niet deponeren van **parallele publicaties** (publicaties die zowel in print als digitaal verschijnen). Sommige uitgevers van periodieke publicaties vinden een depot in een versie voldoende, vertegenwoordigers van de erfgoed- en bibliotheeksector willen beide versies capteren.
 - 3.2 Er heerst veel onduidelijkheid over het al dan niet verzamelen van **andere digitale publicaties** dan digitale boeken, kranten en tijdschriften (software, games, radio, TV, etc.). Maar ook binnen de categorie van digitale BKT blijft onduidelijkheid bestaan over welke concrete publicatievormen hier onder vallen (apps, blogs, websites, sociale media, sms-poëzie, etc.).
 - 3.3 Het al dan niet deponeren van de **digitale bron- of drukbestanden** van analoge publicaties. Voor vertegenwoordigers van de uitgevers is dit een brug te ver (en moet dit alleen op vrijwillige basis mogelijk zijn), vertegenwoordigers uit de bibliotheek- en erfgoedsector wijzen op het langetermijnbelang hiervan.
 - 3.4 Alle bevroegde stakeholders stellen zich vragen bij de wenselijkheid en haalbaarheid van een beperking tot '**Vlaamse' e-publicaties**. Dit is moeilijk om te definiëren (op basis van taal? plaats van uitgave?). De realiteit is dat uitgevers in Vlaanderen (en Wallonië) in meerdere (lands)talen publiceren. Ook voor Brusselse uitgevers is dit een problematische afbakening. Idealiter wordt gezocht naar een bredere oplossing.
 4. Op het gebied van terbeschikkingstelling van een digitale depotcollectie uiten de belangenbehartigers van de uitgevers **wantrouwen inzake digitale beveiliging**. Individuele uitgevers willen zelf de controle houden over wat er met hun eigen publicaties gebeurt, en vrezen dat de mogelijkheid tot misbruik zal ontstaan (piraterij).
 5. De praktische uitwerking van een deponeringskader voor e-publicaties wordt bemoeilijkt door:
 - 5.1 In de Vlaamse wetenschappelijke bibliotheekwereld heerst **weinig vertrouwen** in de werking en samenwerkingsbereidheid van de KBR. Ook geeft de KBR zelf aan dat het huidige vrijwillige e-depot enigszins is verouderd. Het aandeel van commerciële uitgevers die vrijwillig deponeren is nihil.

- 5.2 De aanwezigheid van de Vlaamse Erfgoedbibliotheek kan een troef zijn om een deponeringskader regionaal te verankeren. Deze organisatie is evenwel **geen wettelijke (regionale) depotbibliotheek** die de facto de taak heeft een digitaal depot uit te bouwen, noch heeft ze de momenteel de opdracht en bijhorende middelen om hier werk van te maken.
- 5.3 **Expertise en ervaring** met betrekking tot de langetermijnbewaring van digitale publicaties zit momenteel **verspreid** over verschillende bestuursniveaus en organisaties.

5.3 OPPORTUNITEITEN

1. Efficiëntiewinst ('quick wins') nastreven door **samen te werken met bestaande initiatieven** die een deel van de praktische organisatie van een deponeringskader op zich nemen.
 - Mogelijke aggregatoren van digitale publicaties:
 - Gopress
 - Centraal Boekhuis
 - Vlaams e-boekplatform
 - Mogelijke aggregator van metadata:
 - Meta4Books
 - Mogelijke digitale bewaarplaatsen:
 - E-depot bij de KBR
 - E-depot bij het Vlaams Instituut voor Archivering (VIAA)
2. De uitbouw van een digitaal depot tot een technische infrastructuur die door de verschillende belanghebbenden (zowel uitgevers als bibliotheekwereld) kan worden gebruikt. Het depot wordt dan een soort van '**back office**' dat op een duurzame manier een aantal kosten van zowel bibliotheken als individuele uitgevers centraliseert en beperkt (kostenefficiëntie).
3. De beleidsverklaringen van de **nieuwe regeringsploegen** in dit land creëren mogelijkheden om belangrijke stappen te zetten in de realisatie van een deponeringskader.
 - 3.1 De beleidsverklaring van de staatssecretaris voor wetenschapsbeleid Elke Sleurs zet sterk in op het afsluiten van **samenwerkingsverbanden van de federale wetenschappelijke instellingen** over de verschillende bestuursniveaus heen om efficiëntiewinst te realiseren.
 - 3.2 Het Vlaamse regeerakkoord geeft aan het **Vlaamse e-boekplatform te operationaliseren**, zodat een divers aanbod aan e-boeken beschikbaar is. Bovendien stelt het Vlaams regeerakkoord ook de structurele ondersteuning van VIAA voorop. Beide spelers zijn potentieel belangrijke partners in een verzamel- en bewaarbeleid voor dit type van e-publicaties.
 - 3.3 De beleidsnota van Vlaams minister van Cultuur Sven Gatz benadrukt de nood om onze 'culturele grondstof' op lange termijn beschikbaar te houden. De minister wil werk maken van een **langetermijnvisie op het roerend cultureel-erfgoedbeleid** in

Vlaanderen met versterkte aandacht voor de duurzame digitale opslag van digital born erfgoed.

4. Het lijkt erop dat de Vlaamse uitgeverwereld momenteel de transitie maakt naar een meer digitaal uitgeefmodel. Het digitale zwarte gat ontstaat met andere woorden op dit ogenblik. **Nu ingrijpen houdt het probleem beperkt en beheersbaar.**

5.4 BEDREIGINGEN

1. Een aantal van de mogelijke bestaande partners in een digitaal deponeringskader zou zich (onder andere onder invloed van besparingen) **terug kunnen plooiën op de huidige werking** zonder veel extra's.
 - KBR: het huidige vrijwillige digitale depot is er gekomen omdat een meer ambitieuze en systematische oplossing onder andere financieel niet haalbaar was. De recente besparingsronde dreigt verder initiatief opnieuw te fnuiken.
 - Vlaams e-boekplatform: het platform staat voor de belangrijke keuze of de digitale infrastructuur verder uitgebouwd wordt tot een module waar ook uitgever een deel van hun werkprocessen in centraliseren, of zich beperkt tot een digitaal uitleenplatform voor openbare bibliotheken.
 - VIAA: deze organisatie werd in de eerste plaats opgestart om audiovisueel erfgoed te digitaliseren, bewaren en ontsluiten. In welke mate ook taal- en letterkundig digitaal erfgoed aan bod kan komen is momenteel onduidelijk.
2. De realisatie van een depot als back-office wordt door (een deel van) de uitgever met scepticisme onthaald.
 - 2.1 De uitgeversector en het **boekenvak** bevinden zich ontegensprekelijk in **moeilijke tijden**. Een project en traject die in de eerste plaats een langetermijnperspectief nastreven dreigen weinig prioritair te worden behandeld.
 - 2.2 **Te hoge doelstellingen inzake terbeschikkingstelling** vanwege stakeholders uit de erfgoed- en bibliotheeksector kunnen de noodzakelijke medewerking van de uitgever hypothekeren.
3. Bestuurlijk is het onduidelijk wie de leiding moet nemen om een systematische aanpak voor het verzamelen en bewaren van digitale publicaties te realiseren.
 - 3.1 Het wettelijke depot is een federale wet terwijl cultuur een regionale bevoegdheid is. Wanneer beide bestuursniveaus op elkaar wachten om initiatief te nemen leidt dit tot **stilstand**.
 - 3.2 **Wafelijzerpolitiek** loert om de hoek. Een gebrek aan interesse of draagvlak in de andere gemeenschappen mag niet verhinderen dat in Vlaanderen aan een oplossing wordt gewerkt.
4. **De tijd tikt onvermijdelijk verder**. In alle ons omringende landen werd in de voorbije jaren al werk gemaakt van een deponeringskader voor digitale publicaties. Ze breiden dit kader stap voor stap uit en zoeken naar zo efficiënt mogelijke oplossingen. Nog langere stilstand maakt het zwarte gat alleen maar groter. Nadien verzamelen is bovendien deels onmogelijk maar ook en vooral duurder.

5. Een deponeringskader als samenwerkingsverband tussen verschillende organisaties en bestuursniveaus kan in de praktijk uitermate **complex en log** functioneren.

6 CONCLUSIES EN BELEIDSAANBEVELINGEN

De stakeholdersbevragingen geven inzicht in de motieven en drempels van de stakeholders om een deponeringskader te realiseren. In combinatie met het literatuuronderzoek en de buitenlandse case-studies vormen ze de basis voor onderstaande beleidsaanbevelingen. Deze werden bekrachtigd door de stuurgroep die het onderzoek begeleidde.

6.1 CONCLUSIES

1. Alle bevroegde stakeholders erkennen dat het digitale zwarte gat een maatschappelijk probleem vormt. Ze tonen een grote **bereidheid en engagement** om na te denken over een deponeringskader als oplossing. Over de manier waarop dit kader moet worden uitgewerkt bestaat geen algemene consensus. Vooral de betrokkenheid van individuele uitgevers is onduidelijk en onzeker. Er moet met andere woorden nog **gewerkt worden aan het draagvlak**.
2. Alle bevroegde stakeholders zijn het erover eens dat **born-digital publicaties** (publicaties die van meet af aan digitaal worden gepubliceerd en geen gedrukte pendant hebben) het meest bedreigd zijn. Hoe langer gewacht wordt om een systematisch verzamel- en bewaarbeleid voor deze publicaties op te stellen, hoe groter het probleem dreigt te worden. **Achteraf verzamelen is niet alleen deels onmogelijk maar vooral ook duurder**.
3. In de meeste van de ons omringende landen (met uitzondering van Nederland) werd het wettelijke deponeringskader reeds uitgebreid met digitale publicaties (ruim te interpreteren). Dit proces tot wetsuitbreiding nam steeds meerdere jaren in beslag. In tussentijd werkten de verantwoordelijke nationale bibliotheken steeds **pilootprojecten uit voor deponering op vrijwillige basis**. Doel is om enerzijds het digitale zwarte gat niet groter te laten worden. Anderzijds creëerden deze projecten de juiste werkprocessen voor de deponering van specifieke publicatietypes. Dit gaf meteen de nodige input voor de concrete realisatie van het wettelijke kader.
4. Deponeringskaders voor digitale publicaties zijn in verschillende landen **regionaal ingebed** (veelal op het gebied van selectie, ontsluiting en terbeschikkingstelling). Uit de stakeholdersbevragingen kwam duidelijk de wens naar voor om ook Vlaanderen actief te betrekken bij de uitbouw van een deponeringskader.
5. Er is snel doelgericht **overleg nodig tussen de federale en regionale bestuursniveaus** van België om een adequate oplossing te vinden om het digitale zwarte gat te dichten. De bestuurlijke overheden moeten een **duidelijke visie** formuleren over welk bestuursniveau en welke organisatie hiervoor de eindverantwoordelijkheid draagt en over de wijze waarop hier rond moet worden samengewerkt met andere partijen (overheden, organisaties en depotinstelling(en)). Wanneer om een of andere reden niet in alle gemeenschappen

tegelijktijd kan worden opgestart mag dit het initiatief en de ontwikkeling in een andere gemeenschap niet hypothekeren. Onderstaande beleidsaanbevelingen zijn een aanzet om deze visie te voeden.

6. In het buitenland geldt de depotplicht niet alleen voor de meer **traditionele e-boeken, e-kranten en e-tijdschriften** die ook nog op papier verschijnen. Er wordt ook ingezet op een collectie- en archiveringsbeleid voor **internetmedia** die alleen digitaal worden geproduceerd. Een uitgewerkte visie moet steeds voldoende rekening houden met het ontstaan van nieuwe distributiekanaalen (denk aan websites, downloaden, streaming, apps) en met nieuwe contentgenres die zich ontwikkelen in de digitale omgeving (zoals blogs, podcasts, sociale media). Een wettelijk depot voor digitale publicaties wordt best heel breed ingevuld opdat de bestaande wetgeving niet telkens terug moet worden aangepast aan nieuwe technologie.

6.2 BELEIDSAANBEVELINGEN

1. Een deponeringskader voor digitale publicaties moet **wettelijk** worden **verankerd**. Alleen een wettelijke regeling biedt voldoende garanties op naleving en duurzaamheid van het initiatief.
 - 1.1 Het proces voor aanpassing van bestaande wetten (of de creatie van een nieuwe wetgeving) moet **inspraak geven aan alle belanghebbenden** (auteurs en uitgevers, depotinstelling(en), gebruikers). Alleen zo kan een deponeringskader tot stand worden gebracht dat ruim gedragen is en daadwerkelijk wordt nageleefd.
 - 1.2 Een wettelijk kader moet de **ambitie** hebben om 'tijdloos' te zijn. De in de wet gehanteerde terminologie mag niet verhinderen dat digitale publicatievormen die vandaag nog niet bestaan bij voorbaat uitgesloten zijn.
 - 1.3 De overheid moet structureel **voldoende middelen** voorzien om dit deponeringskader ook werkelijk te realiseren.
2. Een wettelijk deponeringskader voor digitale publicaties kan als volgt worden uitgewerkt:
 - 2.1 Wettelijke kader
 - 2.1.1 Het wettelijke deponeringskader **respecteert de auteursrechtwetgeving** ten allen tijde. Er wordt gezocht naar een consensus over de voorwaarden en restricties van consultatie en ontsluiting met alle stakeholders. Het wettelijke kader verschaft de nodige zekerheid aan alle rechthebbenden.
 - 2.2 Organisatie
 - 2.2.1 Er wordt een samenwerking gerealiseerd tussen de Koninklijke Bibliotheek van België die de regierol krijgt en een of meerdere depotinstellingen in de gemeenschap(pen). Het volledige kader (selectie, ontsluiting, duurzame bewaring, terbeschikkingstelling) wordt door de verschillende bestuursniveaus projectmatig uitgewerkt met het oog op een latere **structurele aanpak die in gemeenschappelijk beheer** verder wordt opgevolgd. Een **beheerorgaan**, waarin onder andere vertegenwoordigers van alle partners en depotinstellingen zetelen, stuurt het geheel aan.

- 2.2.2 Een evenwichtig samengesteld **adviesorgaan** waarin de belangrijkste belanghebbenden van het deponeringskader zetelen (onder andere vertegenwoordigers van auteurs, uitgevers, depotinstelling(en), technisch platform, overheid, wetenschappelijke en onderzoekswereld, onderwijs, gebruikers) ondersteunt het beheerorgaan op het vlak van onderlinge samenwerking, adviseert bij de implementatie en verdere ontwikkeling van het kader. Het bemiddelt bij onderlinge geschillen.
- 2.2.3 Gezien de variatie aan actoren binnen de diverse gemeenschappen is het nodig te werken met **oplossingen op maat**, zowel qua werkverdeling als qua snelheid.
- 2.3 Infrastructuur
 - 2.3.1 De realisatie van een duurzame bewaarplaats voor digitale publicaties (e-depot) vraagt specifieke expertise en middelen. De praktische uitwerking van het wettelijke kader moet zich enten op de expertise, werkprocessen en digitale infrastructuur die al in **bestaande projecten en organisaties** is opgebouwd.
 - 2.3.2 De infrastructuur wordt zo uitgewerkt dat uitgevers (of aggregatoren) zowel **grote als kleine hoeveelheden** e-publicaties met bijhorende bibliografische metadata zo gemakkelijk mogelijk kunnen aanleveren.
- 2.4 Selectie
 - 2.4.1 Publicaties met identieke inhoud die **zowel gedrukt als digitaal** verschijnen moeten in beide verschijningsvormen worden verzameld.
 - 2.4.2 Het verzamelen van **born-digital** publicaties is prioritair, dit wil zeggen publicaties die van meet af aan digitaal worden gepubliceerd en geen gedrukte pendant hebben. Deze publicaties zijn het meest bedreigd.
- 2.5 Acquisitie
 - 2.5.1 Uitgevers verschaffen de depotinstelling(en) de nodige informatie om de gedeponeerde e-publicaties te kunnen **conserveren, consulteren en ontsluiten** (metadata, formaatbepaling, noodzakelijke software, etc.).
 - 2.5.2 Om toegang tot de collectie op de lange termijn te kunnen garanderen worden alle e-publicaties aangeleverd **zonder kopieerbeveiligingstechniek** ('digital rights management').
- 2.6 Ontsluiting en terbeschikkingstelling
 - 2.6.1 Bij het toegankelijk maken van de digitale depotcollectie respecteert de door de overheid gemandateerde depotinstelling(en) de voorwaarden en restricties van de **auteursrechtwetgeving**.
- 3. In afwachting van een aangepast wettelijk kader moeten alle partijen die een oplossing wensen te zoeken voor het digitale zwarte gat een **pilootproject** opstarten om op een structurele manier publicaties te deponeren volgens de hierboven vermelden uitgangspunten. De praktische en de wettelijke oplossing kunnen op deze manier naar elkaar toegroeien. Vlaanderen moet dit pilootproject, dat van meet af aan rekening houdt met de Belgische context, opstarten. De concrete doelstellingen van dit pilootproject zijn:

- 3.1 Verhogen van het **draagvlak** voor een wettelijke verankerd deponeringskader
 - 3.1.1 Samenwerking zal leiden tot het beter begrijpen van elkaars standpunten. Alleen in onderling overleg kan stap voor stap toegewerkt worden naar een wettelijk depot en bijhorende infrastructuur die voor alle belanghebbenden een toegevoegde waarde opleveren (depot als ‘back office’).
 - 3.1.2 Een vrijwillig kader voor Vlaanderen zal sensibiliserend werken voor de andere gemeenschappen en kan hen mogelijk tot actie aanzetten.
 - 3.2 Inzicht geven in **kostprijs** en mogelijke **businessmodellen**.
 - 3.2.1 De kostprijs van een digitaal deponeringskader is enerzijds afhankelijk van de gehanteerde selectiecriteria (de hoeveelheid publicaties die verzameld worden en de bijhorende structurele kosten voor langetermijnbewaring) en anderzijds van de manier waarop de collectie ontsloten en ter beschikking wordt gesteld. In het proefproject kunnen verschillende scenario’s qua selectie en ontsluiting worden beoordeeld op kosten voor infrastructuur en personeel.
 - 3.2.2 Een ruim gedragen deponeringskader komt alle belanghebbenden (overheden en maatschappij, depotinstellingen en bibliotheeksector, auteurs en uitgevers) ten goede. Het pilootproject geeft inzicht in de manier waarop niet alleen de operationele en organisatorische, maar ook financiële lasten kunnen worden verdeeld.
 - 3.3 Uit de stakeholdersbevestigingen blijkt dat verschillende organisaties en projecten (de KBR, VIAA, Meta4Books, Vlaams e-boekplatform, Gopress) kunnen of willen meewerken aan de **technische en organisatorische realisatie** van een deponeringskader. Het pilootproject stemt deze initiatieven met elkaar af en bouwt dit geheel stap voor stap verder uit.
 - 3.4 **Projectmatig een verzamel- en collectiebeleid** uitwerken. Een eerste focus moet liggen op het verzamelen van digitale publicaties die het dichtst aanleunen bij traditionele bibliotheekmaterialen: e-boeken, e-kranten en e-tijdschriften. De consensus over het nut en belang van het verzamelen en duurzaam bewaren is voor deze publicaties het grootst. Complementair moet proefondervindelijk gewerkt worden aan het collectioneren van andere vormen en typen van internetmedia. Op basis van het verzamelbeleid van internetmedia in andere landen kunnen voor Vlaanderen krijtlijnen opgemaakt worden.
 - 3.5 In de huidige federale depotwetgeving is de KBR exclusief verantwoordelijk voor het verzamelen en ter beschikking stellen van de depotcollectie. De toegankelijkheid wordt met andere woorden gehypothekeerd door geografische beperkingen. Het pilootproject zal nagaan hoe in een digitale omgeving een **zo gebruiksvriendelijk mogelijke toegankelijkheid** kan worden gecreëerd met respect voor de belangen van alle stakeholders.
4. Binnen het pilootproject en in samenwerking met dezelfde partijen wordt **verder onderzoek** gedaan opdat de resultaten kunnen doorstromen in een toekomstige wettelijke verankering.
 - 4.1 Onderzoek naar de huidige **digitale output en het eigen bewaarbeleid van uitgevers**.

- 4.1.1 Inventariseren van de huidige publicatietypes, formaten en aantallen met een prognose voor de toekomst.
 - 4.1.2 Inventariseren op welke manier uitgevers hun digitale publicaties momenteel ontsluiten en duurzaam bewaren. Dit moet inzicht geven in de manier waarop een wettelijk e-depot efficiëntiewinst en duurzaamheid kan garanderen.
- 4.2 Onderzoek naar **juridische implicaties**.
- 4.2.1 Een vergelijkend onderzoek naar buitenlandse depotwetgevingen zal een gedetailleerd inzicht geven in de verschillende aspecten die een regionaal of federaal kader moet afdekken.
 - 4.2.2 Er moet worden nagegaan welke wetgeving, zowel federaal als regionaal, moet worden aangepast of opgemaakt om een deponeringskader voor digitale publicaties te realiseren.
 - 4.2.3 De juridische implicaties van de voorstellen die voortvloeien uit het pilootproject, zoals bijvoorbeeld de terbeschikkingstelling van de depotcollectie, moeten worden onderzocht.

7 BIBLIOGRAFIE

7.1 WETGEVING EN AANVERWANTE REGELGEVINGEN

België

- *Wet tot instelling van het wettelijk depot bij de koninklijke bibliotheek van België*. Beschikbaar op: http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=1965040831&table_name=wet.
- *Uitvoeringsbesluiten van de wet van 08-04-1965*. Beschikbaar op: http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/loi_l.pl?N=&=&sql=arrexec+contains+%271965040831%27+and+la+=+%27N%27&rech=2&language=nl&tri=dd+AS+RANK&numero=1&table_name=wet&cn=1965040831&caller=arrexec&fromtab=wet&la=N&cn_arrexec=1965040831&dt_arrexec=WET.
- *Wetsvoorstel tot wijziging van de artikelen 1 en 2 van de wet van 8 april 1965 tot instelling van het wettelijk depot bij de Koninklijke Bibliotheek van België, teneinde de toepassingsfeer uit te breiden tot microfilms en numerieke dragers, 7 juli 2004*. Beschikbaar op: <http://www.senate.be/www/?Mlval=/publications/viewPub.html&COLL=S&LEG=3&NR=806&VOLGNR=1&LANG=nl>.
- *Wet van 30 juni 1994 betreffende het auteursrecht en de naburige rechten*. Beschikbaar op: http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&table_name=wet&cn=1994063035.

Canada

- *Legal Deposit of Publications Regulations, 2007*. Beschikbaar op: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/regulations/SOR-2006-337/index.html>.

Denemarken

- *Act on Legal Deposit of Published Material, 2004*. Ongeautoriseerde vertaling beschikbaar op: <http://www.kb.dk/en/kb/service/pligtaflevering-ISSN/lov.html>.

Duitsland

- *Gesetz über die Deutsche Nationalbibliothek (DNBG), 2006*. Beschikbaar op: <http://www.gesetze-im-internet.de/dnbg/BJNR133800006.html>.

- *Verordnung über die Pflichtablieferung von Medienwerken an die Deutsche Nationalbibliothek (Pflichtablieferungsverordnung – PflAV)*, 2008. Beschikbaar op: <http://www.gesetze-im-internet.de/pflav/BJNR201300008.html>.

Frankrijk

- *Arrêté du 16 septembre 2014 fixant la liste des organismes habilités à mettre en œuvre la consultation sur place des services de communication au public en ligne et des services de médias audiovisuels à la demande collectés au titre du dépôt légal*. Beschikbaar op: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000029546373&categorieLien=id>.
- *Code du patrimoine*. Beschikbaar op: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006074236>.
- *Décret n° 2011-1904 du 19 décembre 2011 relatif au dépôt légal*. Beschikbaar op: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000025002022&dateTexte=&categorieLien=id>.

Nederland

- *Collectieplan 2010-2013. Fysiek en digitaal integraal*, Den Haag (Koninklijke Bibliotheek van Nederland), 2010. Beschikbaar op: <http://www.kb.nl/organisatie-en-beleid/collectieplan-2010-2013>.
- *Regeling elektronisch depot KB*, 2005. Beschikbaar op: <http://www.kb.nl/sites/default/files/docs/overeenkomst-nuv-kb.pdf>.

Oostenrijk

- *Bundesgesetz vom 12. Juni 1981 über die Presse und andere publizistische Medien (Mediengesetz-MedienG)*. Beschikbaar op: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Erv&Dokumentnummer=ERV_1981_314.

Verenigd Koninkrijk

- *Guidance on the Legal Deposit Libraries (Non-Print Works) Regulations 2013*, 2013. Beschikbaar op: <https://www.gov.uk/government/publications/guidance-on-the-legal-deposit-libraries-non-print-works-regulations-2013>.
- *Report of the Working Party on Legal Deposit, s.l.*, 1998. Beschikbaar op: <http://www.bl.uk/aboutus/stratpolprog/legaldep/report/>.
- *Legal Deposit Libraries Act 2003*. Beschikbaar op: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/28/contents>.
- *The Legal Deposit Libraries (Non-Print Works) Regulations 2013*. Beschikbaar op: <http://www.legislation.gov.uk/uksi/2013/777/contents/made>.

Zuid-Afrika

- *Legal Deposit Act 1997*. Beschikbaar op: <http://www.nlsa.ac.za/downloads/LEGAL%20DEPOSIT%20ACT.pdf>.

Zweden

- Lag (2012:492) om pliktexemplar av elektroniskt material. Beschikbaar op: <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/20120492.htm>.
- Förordning (2002:287) om behandling av personuppgifter i Kungl. bibliotekets digitala kulturarvsprojekt. Beschikbaar op: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Forordning-2002287-om-behan_sfs-2002-287/.

7.2 MONOGRAFIEËN EN ARTIKELS

7.2.1 Algemeen

- Charter on the Preservation of Digital Heritage, Parijs (UNESCO), 2003. Beschikbaar op: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17721&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
- Commission Recommendation of 27 October 2011 on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation (2011/711/EU). Beschikbaar op: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:283:0039:0045:EN:PDF>.
- Council of Europe/EBLIDA guidelines on Library Legislation and Policy in Europe, Straatsburg, 2000.
- DE BAUW, K., Voorstellen voor een wettelijk depot bij de Vlaamse Gemeenschap. Verslag van het voorbereidende studiewerk en discussietekst, Antwerpen (Stichting Nationale Bibliotheek van de Vlaamse Gemeenschap v.z.w.), 1989.
- Digital Legal Deposit. An IPA Special Report, s.l., 2014. Beschikbaar op: <http://www.internationalpublishers.org/images/stories/news/DLD.pdf>.
- E-Legal Deposit Advocacy Pack, s.l. (CDNL), 2012. Beschikbaar op: http://www.cdnl.info/Legal_Deposit/CDNL%20advocacy%20document_1.pdf.
- JASION, J.T., *The international guide to legal deposit*, Aldershot, 1991.
- IFLA Statement on Legal Deposit, Den Haag (IFLA), 2011. Beschikbaar op: <http://www.ifla.org/publications/ifla-statement-on-legal-deposit-2011>.
- KIRCCHOFF, A.J., Digital preservation: challenges and implementation, in: *Learned Publishing*, 2008 (2 1/4), blz. 285 – 293.
- LARIVIÈRE, J., *Guidelines for legal deposit legislation. A revised, enlarged and updated edition of the 1981 publication by Dr. Jean Lunn*, Parijs (UNESCO), 2000. Beschikbaar op: <http://www.ifla.org/publications/guidelines-for-legal-deposit-legislation>.
- LOR, P.J., *Guidelines for legislation for national library services. Prepared by Peter Johan Lor with the assistance of Elizabeth A.S. Sonnekus for the General Information Programme and UNISIST*, Parijs (UNESCO), 1997.
- LUNN, J., *Guidelines for legal deposit legislation*, Parijs (UNESCO), 1981.
- MACKENZIE OWEN, J.S. & WALLE, J.v.d., *Deposit collections of electronic publications*, Luxemburg (European Commission), 1996.

- MUIR, A., BUTTLER, D. en MOSSINK, W., Legal Alignment, in: McGOVERN, N.Y. en SKINNER, K., *Aligning National Approaches to Digital Preservation*, Atlanta, 2012, p. 43 – 74. Beschikbaar op: <http://educopia.org/publications/anadp>.
- MUIR, A., Legal deposit of Digital Publications: A Review of Research and Development Activity, in: *Proceedings of the ACM/IEEE-CS Joint Conference on Digital Libraries (1st, Roanoke, Virginia, June 24–28, 2001)*, p. 165 – 173.
- MUIR, A., *Legal deposit of digital publications. A Doctoral Thesis. Submitted in partial fulfillment of the requirements for the award of Doctor of Philosophy of Loughborough University, 2005*. Beschikbaar op: <https://dspace.lboro.ac.uk/dspace-jspui/handle/2134/8469>.
- *Statement on the Development and Establishment of Voluntary Deposit Schemes for Electronic Publications, 2000/2005 (CENL/FEP)*.
- *Statement on the Implementation of (Statutory and Voluntary) Deposit Schemes for Non-Print Publications, 2012 (CENL/FEP)*. Beschikbaar op: http://www.fep-fee.eu/IMG/pdf/cenl_fep_2012_statement_on_deposit_schemes.pdf.
- *The Legal Deposit of Electronic Publications. Prepared by a CDNL Working Group chaired by Brian Lang, Parijs (UNESCO), 1996*. Beschikbaar op: <http://www.unesco.org/webworld/memory/legaldep.htm>.
- VAN BUSSEL, G.J. (red.), *De informatiemaatschappij van 2023. Perspectieven op de nabije toekomst*, Amsterdam, 2013. Beschikbaar op: <http://www.digitalarchiving.nl/wp-content/uploads/2013/08/De-informatiemaatschappij.pdf>.

7.2.2 Overzicht per land

Australië

- *Consultation Paper Extending Legal Deposit*, Australian Government – Attorney-General's Department, 2012. Beschikbaar op: <http://www.ag.gov.au/consultations/pages/ExtendingLegalDeposit.aspx>.

België

- *Barometer van de informatiemaatschappij (2014)*, Federale Overheidsdienst Economie, K.M.O., Middenstand en Energie, 2014. Beschikbaar op: http://economie.fgov.be/nl/binaries/Barometer_van_de_informatiemaatschappij_2014_tcm325-254860.pdf.
- DAELEMANS, F., Het wettelijk depot in België, in: *Het Wettelijk Depot: verleden, heden, toekomst (Archief- en bibliotheekwezen in België)*, 2009 (80/1–4), p. 51 – 57.

Japan

- AKIYAMA, T., *Struggles of the National Diet Library in Collecting Online Publications in Japan*, s.l. (IFLA), 2014. Beschikbaar op: <http://library.ifla.org/886/>.

Duitsland

- DIEBEL, C., *How to handle the masses – automated workflows as a solution for the collection and preservation of e-books in the German National Library*, s.l. (IFLA), 2014. Beschikbaar op: <http://library.ifla.org/843/>.
- EULER, E. en STEINHAEUER, E.W., *Pflichtexemplare im digitalen Zeitalter – Ist alles geregelt oder besteht Nachbesserungsbedarf?*, in: HINTE, O. en STEINHAEUER, E.W., *Die Digitale Bibliothek und ihr Recht – ein Stiefkind der Informationsgesellschaft? Kulturwissenschaftliche Aspekte, technische Hintergründe und rechtliche Herausforderungen des digitalen kulturellen Speichergedächtnisses*, Münster, 2014. Beschikbaar op: <http://kups.ub.uni-koeln.de/5720/>.
- JENDRAL, L., *Die elektronische Pflicht in den Bundesländern*, in: *Bibliotheksdienst*, 47/8-9 (2013), p. 592 – 596.
- SOLBERG, S., *Managing e-legal deposit of electronic versions of daily newspapers in Germany*, s.l. (IFLA), 2014. Beschikbaar op: <http://library.ifla.org/1030/>.

Frankrijk

- BONNEL, S. en OURY, C., *La sélection de sites web dans une bibliothèque nationale encyclopédique : une politique documentaire partagée pour le dépôt légal de l'internet à la BnF*, s.l. (IFLA), 2014. Beschikbaar op: <http://library.ifla.org/998/>.
- DERROT, S. en OURY, C., *Ebooks: rather electronic or book? Extending legal deposit to ebooks at the Bibliothèque nationale de France*, s.l. (IFLA), 2014. Beschikbaar op: <http://library.ifla.org/830/>.
- OURY, C., *All we need is news preservation: harvesting digital newspapers at the Bibliothèque nationale de France*, s.l. (IFLA), 2014. Beschikbaar op: <http://library.ifla.org/1026/>.
- OURY, C., *When press is not printed: the challenge of collecting digital newspapers at the Bibliothèque nationale de France*, s.l. (IFLA), 2012. Beschikbaar op: <https://hal-bnf.archives-ouvertes.fr/hal-00769084/document>.
- STIRLING, P. en ILLIEN, G., *The state of e-legal deposit in France: looking back at five years of putting new legislation into practice and envisioning the future*, s.l. (IFLA), 2011. Beschikbaar op: <http://conference.ifla.org/past-wlic/2011/193-stirling-en.pdf>.

Italië

- BERGAMIN, G., *Magazzini digitali = The Digital Stacks*, s.l. (Fondazione Rinascimento Digitale), 2012. Beschikbaar op: <http://93.63.166.138:8080/dspace/bitstream/2012/119/3/Bergamin-Giovanni-CH2012-Magazzini%20digitali-The%20Digital%20Stacks.pdf>.

Noorwegen

- RUGAAS, B., *Legal deposit and bibliographic control of new media in Europe*, in: *Bulletin. Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche*, LIBER (1989), p. 156-170.
- SOLBAKK, S.A., *Implementation of digital deposit at the National Library of Norway*, s.l. (IFLA), 2014. Beschikbaar op: <http://library.ifla.org/992/>.

Oostenrijk

- RECHT, C., Legal deposit in Austria, in: *Het Wettelijk Depot: verleden, heden, toekomst (Archief- en bibliotheekwezen in België)*, 2009 (80/1-4), p. 21 – 46.

Verenigd Koninkrijk

- BRINDLEY, L., We're in danger of losing our memories. We have to make sure digital doesn't mean ephemeral, says the head of the British Library, in: *The Guardian/The Observer*, 25-01-2009. Beschikbaar op: <http://www.theguardian.com/technology/2009/jan/25/internet-heritage>.
- GIBBY, R. en BRAZIER, C., Observations on the development of non-print legal deposit in the UK, in: *Library Review*, 61/5 (2012), p. 362 – 377.
- GREEN, A., Introducing Electronic Legal Deposit in the UK: A Homeric Tale, in: *Alexandria*, 23/3 (2012), p. 103 – 109.
- HOCKX-YU, H., *Archiving Social Media in the Context of Non-print Legal Deposit*, s.l. (IFLA), 2014. Beschikbaar op: <http://library.ifla.org/999/>.
- STEPHENS, A. & GIBBY, R., National implementations of legal deposit, in: *Alexandria*, 22/1 (2011), p. 53 – 67.
- STEPHENS, A. & GIBBY, R., National implementations of legal deposit, in: *Alexandria*, 23/2 (2012), p. 15 – 39.

Zweden

- HJERPE, A., Detailed digital deposits, in: *Scandinavian Library Quarterly*, 47/2 (2014), p. 6 – 7. Beschikbaar op: <http://slq.nu/?cover=volume-47-no-2-2014>.
- NILSSON, P., *Collecting bits and pieces – the development of methods for handling e-legal deposit of on-line news material at The National Library of Sweden*, s.l. (IFLA), 2014. Beschikbaar op: http://www.ifla.org/files/assets/newspapers/Geneva_2014/s6-nilsson-en.pdf.

Een publicatie van de
Vlaamse Erfgoedbibliotheek

info@vlaamse-erfgoedbibliotheek.be
www.vlaamse-erfgoedbibliotheek.be

Kent u onze online diensten al?

collectiewijzer.be	Collectiewijzer Erfgoedbibliotheeken
flandrica.be	Flandrica.be. Erfgoedbibliotheeken online
hetdagelijksboek.be	Het dagelijks boek. 17de-eeuwse lectuur anders bekeken
krantencatalogus.be	Abraham. Catalogus van Belgische kranten
stcv.be	STCV. De bibliografie van het handgedrukte boek in Vlaanderen
velekleintjes.be	Vele kleintjes. Helpende hand bij crowdfunding in de culturele sector